

ВЕЛИКА СРБИЈА

НОВИНЕ СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ
СПЕЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ

БЕОГРАД, ЈУЛ 1998. ГОДИНЕ
ГОДИНА IX, БРОЈ 546, ЦЕНА 3 ДИНАРА

ПРВА ГЛАВНА СКУПШТИНА НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

Прва Главна Скупштина Народне
Радикал Странке у Крагујевцу 1882 год

КРАГУЈЕВАЦ, 26. ЈУЛ 1882.

**СРПСКИ
РАДИКАЛИ
У ВЛАДИ**

**НАРОДНОГ
ЈЕДИНСТВА**

**НОВИ РАДИКАЛИ
УСПЕШНИ КАО СТАРИ!**

ВЕЛИКА СРБИЈА

Београд
Француска 31

НОВИНЕ СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

Оснивач и издавач:
др Војислав ШешелГлавни и одговорни уредник:
Синиша АксентијевићЗаменик главног
и одговорног уредника:
Душан Весић

Редакција:

Момир Марковић, Мирослав Васиљевић,
Наташа Јовановић, Јадранка Шешел,
Јасминка Олујић, Александар Вучић,
Јана Живаљевић, Рајко Ђурђевић,
Весна Арсић, Коста Димитријевић,
Драгољуб Стаменковић, Вељко Дукић,
Дмитриј ЈанковићСекретар редакције:
Љиљана МихајловићТехнички уредник
и компјутерски предом:
Северин ПоповићДизајн корица:
Борис СтупарЛектор:
Зорица ИлићКарикатуре:
Синиша АксентијевићПредседник Издавачког савета:
др Ђорђе НиколићПотпредседник Издавачког савета:
Петар Димовић

Издавачки савет:

Томислав Николић,
Маја Гојковић, Драган Тодоровић,
Ратко Гонди, др Никола Поплашен,
Стево Драгишић, Зоран Красић,
Милован Радовановић,
Јоргованка Табаковић,
Ратко Марчетић, Владимир БашкотШеф дистрибуције:
Зоран Дражиловић

Штампа:

НИПТ "АБЦ-ГРАФИКА" д. д.
Влајковићева 8, 11000 БеоградРедакција прима пошту на адресу:
"Велика Србија", Француска 31,
11000 Београд

Рукописи се не враћају

Новине "Велика Србија" уписане су
у Регистар средстава јавног информисања
Министарства за информације под
бројем 1104, од 5. јуна 1991. године.Министарство за информације Републике
Србије 19. августа 1991. године
дало је мишљење број 413-01-551/91-01 да
се "Велика Србија" сматра производом из
Тарифног броја 8, став 1. тачка 1. али-
неје 10. за чији промет се плаћа основ-
ни порез по стопи од 3%.ПРВА ГЛАВНА СКУПШТИНА
НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

Прва скупштина Народне радикалне странке одржана је 26, 27. и 28. јула по старом, односно 7, 8. и 9. августа 1882. године по новом календару, у препуној позоришној сали "Илице" у Крагујевцу. Та сала изабрана је као принудно решење јер је министар унутрашњих дела Милутин Гарашанин одбио да дозволи да се скуп одржи у великој сали Народне скупштине. Било је то време кад су кнез Милан и Гарашанин ударили свом снагом на радикале: најпре су радикалски посланици одстрањени из Народне скупштине, а онда је Скупштина, без радикала, донела неколико закона уперених против радикализма. По Закону о изменама и допунама закона о штампи (од 12. јула 1882), новине су могле бити забрањене због "нихилизма и комунизма", по Изменама и допунама закона о пословном реду у Народној скупштини (од 15. јуна 1882), посланици који би својим изостанком учинили да Скупштина остане без кворума били би кажњавани са хиљаду динара глобе, а по Закону о установљењу чувара за јавну безбедност (од 23. јуна 1882), успостављена је летећа коњичка жандармерија, која би у кратком року могла одјурити у свако место где би се опазио какав радикалски покрет против власти. На ове ударе режима, радикали су одговорили скупом у Крагујевцу. Истерани из Скупштине, они су се дали у агитацију у народу.

Влада је била узнемирена крагујевачким збором. Краљ је одложио планирани пут у иностранство. Крагујевачки гарнизон појачан је једним батаљоном пешадије. Сам министар војни дошао је у Крагујевац под изговором прегледа тополивноце. Међутим, све је прошло без икаквих нереда. Иако су се у главама учесника кувале бунтовне мисли, оне нису спроведене у дело. Влади је пао терет с душе; радикалски збор проглашен је "фијаском".

Радикали су имали другачији утисак. Извршити организацију странке у целој земљи за свега неколико месеци, одржати један збор на којем ће се састати изасланици из целе Србије, постићи такав успех у часу кад се сва власт била обрнула против радикала и кад им је и сам краљ објавио рат, то је радикалима изгледало као фијаско за владу, а не за њих саме. Радикали су говорили овако: ако су напредњаци увукли у странку краља, ми смо у нашу странку увукли народ. Кад дође до борбе између краља и народа, видеће се да је народ јачи... Са крагујевачког збора радикали су изашли са неограниченом вером у будућност.

Радикалски скуп у Крагујевцу био је прва скупштина једне српске политичке партије у значењу партијског конгреса. Крагујевачком скупштином отворена је нова страница политичке историје српског народа. То је и разлог зашто "Велика Србија" објављује стенограм овог скупа. Реч је о једином сачуваном примерку брошираног издања под називом "Рад Главне скупштине народне радикалне странке" издатог 1882. године у Београду, значајном по томе што су у њему сачувани говори Николе Пашића и Пере Тодоровића који су дали смернице рада најважније политичке организације у новијој српској историји.

Душан Весић

ПРВА ГЛАВНА СКУПШТИНА НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

I. САСТАНАК

Крагујевац, 26. јула 1882. године

Почетак у 9 сати пре подне.

Напомена: Састанак је држан у сали "Илице", где је било позориште. У првим клупама седе изасланици свију месних одбора. Пред њима је сто за новинаре. За тим столом седе господин Витор Ђурчић, секретар управе вароши Београда, који на питање одговара, да је дошао за свој рачун (то верујемо господине Виторе, јер ти и Гарашанин, који те је послао, имате заиста један рачун, и зато си ти и дошао овде). Иза изасланика на седиштима седе гости, а сви остали заузели су празна места, по непопуњеним клупама и стоје. Велики број попео се на галерију, други седе на степеницама, уз које се иде на галерију. Прозори су отворени због несносне запаре од великог броја људи, и на њима се наоде гости који унутра не могу стати. Дошавши чланови и гости записују се у дуванџиници код Срете Анђелковића. Но, сви не знају за то, и многи се нису уписали. По заузетим седиштима, и броју оних који наокло стоје, било је отприлике до 500 присутних изасланика и гостију.

Никола Пашић: Поштовани скупе! Главни одбор Народне радикалне странке, на основу својих статута, сазвао је главни годишњи скуп овде у Крагујевцу, но пре но што пређемо раду, нужно је да извршимо све оне формалности, које се законом захтевају. Тако, прво имам да вам представим господина Станоја Младеновића, комесара ово окружне полиције, који ће присуствовати на овом скупу; а после, пре но што ишта урадимо, треба да изаберемо председника овога скупа, који ће руководити рад целога скупа. Дакле, ја бих молио поштовани скуп, нека један или више њих скупу кандидују председника.

Рапа Милошевић: Ја сматрам да би требало из средине да се појави један човек који ће кандидирати, па ћемо видети да ли ћемо усвојити. Ја предлажем да Крчевинац предложи сва лица за часнике.

Средоје Крчевинац: Ја бих за председника овога скупа предложио господина Пашића.

Никола Пашић: Има ли ко да је противан овом? (Вичу: нема, једна душа, један глас). Хвала вам браћо на поверењу; али пре но што даље пређемо да радимо, нужна су још два потпредседника, који ће ме потпомагати у послу и старати се да се одржи мир. Ја бих молио да се још два потпредседника кандидурају.

Средоје Крчевинац: Ја предлажем Ранка Тајсића и Димитрија Катиха.

Никола Пашић: Има ли ко противан томе?

Нема. Нека изађу потпредседници Ранко и Катих.

Да би имали записник од целог нашег рада, нужно је да се изаберу 4 секретара. То је нужно да знамо и ми шта смо урадили, и тако исто да знају и остали наши повереници, који су нас послали. Дакле, ја бих молио да се кандидурају.

Андрија Перуничкић: Кандидурајте их ви сами.

Никола Пашић: Ви кандидурајте, мени је свеједно.

Средоје Крчевинац: Ја предлажем Стевана Милићевића, Апу Станојевића, Перу Максимовића и Милоша Јовановића.

Никола Пашић: Прима ли Скупштина? (Прима). Дакле, и они су једногласно изабрани. Молим госпуду секретаре да заузму своја места.

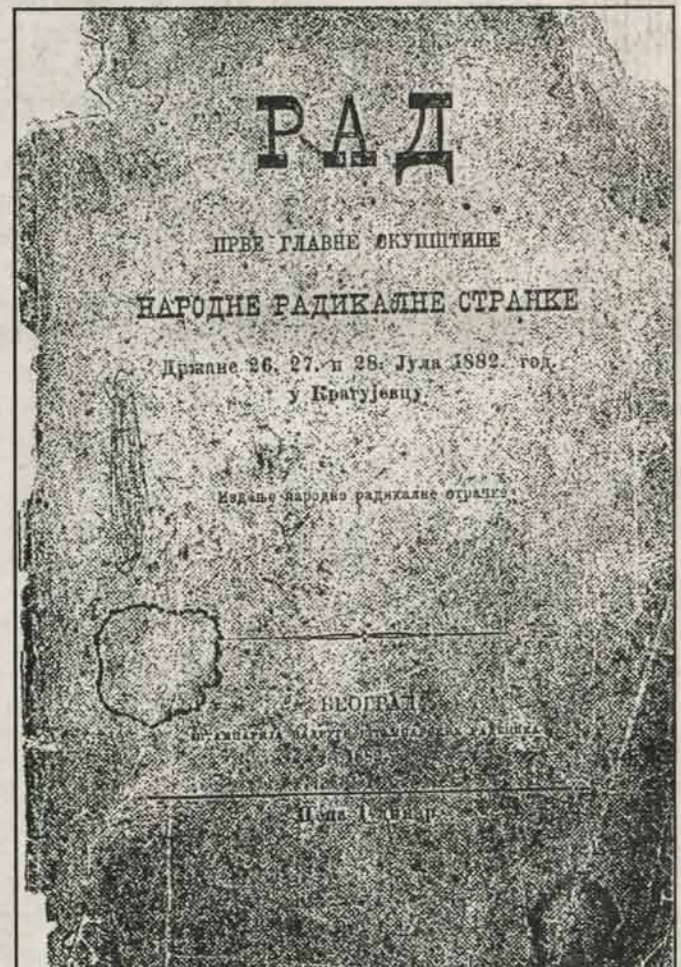
На основу наших статута нужно је да се изаберу повереници који ће прегледати рад, како главног одбора, тако и свију месних; који ће прегледати стање касе главног одбора и свију осталих месних одбора, редакције "Самоуправе", и у исто време примити предлоге сваког појединог посланика, да их простудирају и саопште скупу. Дакле, нужни су одборници; и ја бих мислио да поштовани скуп треба да изабере 9 лица, и зато бих молио да један кандидура.

Радован Вукосављевић веди: Дато је право Средоју Крчевинцу да он све кандидура, па не би требало то исто понаврати.

Средоје Крчевинац: Ја предлажем: Жипка Лазаревића, Василија Цвијовића, Влајка Тадића, Марка Пајића, Милана Банковића, Јоцу Ж. Јовановића, поп Јоцу Божића, поп Коју Поповића и Јеврема Приштевца.

Никола Пашић: Има ли ко другу кандидацију? (Вичу: нема). Дакле, једногласно је примљено.

Сви изабрани одборници нека се одмах састану, кад се овај скуп разиђе, а уједно умољавају се сви чланови наше партије, који су изабрани или повереници, и они чланови који су као гости дошли, нека се пријаве овом одбору и нека поднесу ако шта имају; одбор ће то прегледати и после саопштити председништву, а председништво ће сазвати другу седницу. Но, као што и скуп види, ова сала је доста тесна

Факсимил насловне стране књиге "Рад прве главне скупштине Народне радикалне странке" из 1882. године

и председништво узима на се ту бригу, да се одмах још овога часа обрати влади, и замоли је да нам уступи скупштинску салу, и ако нам дозволи, ми ћемо објавити дневни ред и казати да тамо идемо; а ако нам не дозволи то, ми ћемо се овде састати у 4 сахата да продужимо посао који нам предстоји. Дакле, ја бих молио господу одборнике нека остану овде, а сви чланови који имају што написмено, нека истоме одбору поднесу, а који немају нека кажу како су дошли: или су изасланици или као гости, да би се наша радња могла водити на основу статута. Сад оглашујем да је ова седница закључена, а за даље објавићемо седницу где ће се и у колико сахата држати. (Живио!) Објављујем да ће бити седница данас у 4 сахата по подне.

брала Средоја Крчевинца, да он кандидира сва лица за часнике у Скупштини.

Скупштина, на питање председника, изјави да усваја записник протокола претходног састанка.

Председник чита депешу министра унутрашњих дела, који јавља да не може одобрити скупштинску зграду, постојећу у црквеној авлији, да у њој главни скуп Народне радикалне странке држи своје седнице. (Вичу: чудо то, е баш смо се ми надали да ће нам учинити ту љубав!). Но, иако министар није олобрио скупштинску зграду, ми ћемо се послужити и овом. Мало ћемо проширити простор. Међућемо на бину новинарски сто, кортине на бини изнећемо, те ћемо тако добити више простора да ће моћи у салу

Слика за историју: учесници Првог главног скупа Народне радикалне странке, снимљени после заједничког ручка у Илиним водама у Крагујевцу 28. јула 1882. године

II. САСТАНАК

Крагујевац, 27. јула 1882. године

Почет у четири сахата после подне.

(Скупштинска сала још пунија но пре подне, јер су многи од гостију и изасланика дошли после подне, нарочито из округа крагујевачког. Велики број људи стоји на уласку у салу, и пред ходником. За овај мах, господин Витор Ђурчић није био пуштен за новинарски сто да стенографише, јер није хтео казати куда ће те белешке, и на шта их мисли употребити).

Председник објављује да је састанак отворен, али пре него што се приступи даљем раду, нужно је да секретар прочита протокол прошлог састанка.

Секретар Аца Станојевић прочита протокол прошлог састанка.

Сретен Тодоровић примећује да у записник није забележено да је председник скупштине пријавио изасланика полицијске власти, господина Станоја Младеновића.

Скупштина прими ову исправку заједно са исправком Радована Вукосављевића, који вели да је Скупштина иза-

стати још 100-150 људи. Даље, јавља да је нашој Скупштини стигло више поздрава са разних страна, које ваља прочитати Скупштини. Позива једног од секретара да исте поздраве прочита.

Секретар Пера Максимовић чита поздраве: Н. Сукнарова из Мехадиие (цела Скупштина одазва се са громким: Живио Сукнаров! Живио бугарски народ!); Дим. Цветковића и другова из Ђуприје; Томе адвоката из Неготине; Симе Милошевића и другова из Бајине Баште; Дуцића и другова из Неготине; Нинка Јовановића из ваљевске Колубаре; Љуб. Дидића и другова из Алек. Бање; Боке Милетића и другова из Ражња; Петра К. Петровића и типографских раденика из Београда; Ђуре и 10 грађана из Наталинаца; Ранчића из Гроцке; од суда општинског, одборника и грађана општине лучке, у срезу драгачевском.

Председник вели да сматра за дужност да објасни ко је тај Сукнаров? Сукнаров је један од првака братског нам бугарског народа. За време пређашње владе, док устав у Бугарској није био укинут, он је био председник бугарске Народне скупштине. Сукнаров по начелима и своме убеђењу припада Либералној странци, која се ту скоро организовала у једну политичку странку као и наша странка, и која је за свој програм узела она иста начела која заступа

и наша странка. Жеља је и тежња наша да ускоро видимо извршење нашег заједничког програма. Скупштина се одазва са узвиком: Живио бугарски народ!

Васа Манојловић пита председника, ко је послао стенографа чиновника (господина Виктора!) да бележи рад наше скупштине, и ко му је то дозволио?

Председник одговара да тај стенограф није овде, отишао је.

Председник рече, на дневном је реду избор места, где ће за ову годину седети главни одбор наше странке. (Више њих јавља се за реч).

Раша Милошевић вели, преко је потребно да наш одбор има своје седиште у таквом месту, одакле би могао постићи све оне цели, које му статут радикалне партије налажу. Без сумње је потребно да и у главном добору буду енергични људи, људи од воље и знања, али је од не мање потребно да се и место избере, у коме ће ови најлакше моћи одговорити своје позиву. Добро би било да седиште главног одбора буде Јагодина, Крагујевац и још више других места, јер у свима тим местима имамо људи способних, људи од знања и науке, који нису нимало изостали из наших чланова који живе у Београду. Али, кад узмемо у вид да су у Београду усредсређени сви органи централне управе, да тамо седи централна управа – влада; да се тамо решавају битна питања по опстанак нашег народа; и да Београд даје тон нашем целом државном и политичном раду, онда сам за то да седиште главног одбора буде у Београду. Све најфиније ствари, све ситнице могу се само у Београду брзо и тачно сазнати. Човек такве ствари не може сазнати док не дође у додир, у друштво са људима, који баратају по вишим местима. Да би радња главног одбора била боља и успешнија, постараћемо се и за личности. (Вичу: Београд је најбољи!).

К. Борисављевић одустаје да говори ишта више о овој ствари, пошто је Раша испрпео и навео све разлоге које би он имао навести о томе, да седиште главног одбора буде у Београду.

Скупштина на питање председника једногласно усвоји: да место седишта главног одбора буде идуће године у Београду, одакле ће се изабрати и личности за главни одбор.

Председник ставља на ред бирање чланова за главни одбор, које треба бирати само из вароши Београда. Да би се људи споразумели, оставља пет минута времена, ради споразума и договора.

После свршеног одмора, Скупштина је наставила свој рад.

Председник пита: Ко је одређен да кандидира лица за главни одбор, нека изађе са кандидацијом? (Сви вичу: Симон Павићевић).

Симон Павићевић: По нашем договору и споразуму ја предлагам за главни одбор: Никола Пашића, Светомира Николајевића, Гигу Гершића, Косту Таушановића, Тасу Банковића, Рашу Милошевића, Светозара Милосављевића, Пају К. Мијаиловића, Стеву А. Стефановића и Перу Тодоровића, сви из Београда. А за заменике: Стојана М. Протића, Милана Банковића, Јована Ђају, Јована Симића, Косту Борисављевића и Максу Антонијевића, сви из Београда.

Скупштина једногласно прими предложена лица за чланове главног одбора.

Председник вели: На реду је да се изаберу пет лица која ће потписивати записнике наше скупштине. Изволите кандидирати лица.

Јоца Ж. Јовановић предлага: Јанка Пурића, Васу Манојловића, Мијаила Чебинца, Добросава Ружића и Тасу Вићића.

Скупштина, на питање председника, једногласно изјави: да предложена лица која ће потписивати записнике наше скупштине, усваја.

Председник **Никола Пашић:** Дневни ред је исцрпљен са овим потоњим нашим радом. Сутра ће бити на дневном реду извештаји одбора о стању касе нашег главног одбора, "фонда за гоњене радикалце", редакције "Самоуправе" и објашњавање програма.

Затим председник настави: Браћо, ја узимам реч да првој главној скупштини Народне радикалне странке дам рачуна о моме раду и свију осталих посланика, који су у Скупштини сачињавали опозицију, који су радили на остварењу програма народне радикалне странке, и који су по томе познати као посланици радикалши; а уједно да изложим развој радикалне партије.

Браћо! Историја развитка човечанства учи нас да су оне државе достигле највећи степен образованости, у којима је народ сам управљао.

По науци државној и философској, оне државе корачају путем сталног напретка и развитка, у којима не царује памет једнога човека, већ целог народа.

Природне и друштвене науке тако су се разгранале и најдедале, да један човек, који би хиљаду година живео, не би у стању био ни да их прочита, а камоли да их у свему изучи. У данашњем друштву нема човека који би представљао целокупно знање једнога народа, који би прибрао сва искуства тога народа, који би потанко био упознат не само историјом развитка целокупног друштва, но и једнога народа. – И кад га нема, друштво, ако хоће да се користи целокупном тековином науке и искуства, не може се потчинити једном човеку, нити се може управљати по вољи једног или другог – већ мора ићи путем договора и обавештења, путем већања и решавања.

Највећи и најмудрији управник једног народа, то је народ сам. Он зна беспристрасно да употреби све умне и научне снаге својих суграђана, он зна да уздигне поштење и врлине, он зна да брзо и строго осуди и сурва неверство и превртљивост, себичност и подлост.

У историји нема примера да је народ радио противу себе, против свога напретка, противу свога опстанка. Ако су тренутне погрешке и заблуде биле, он их је брзо и неодложно исправљао, и није нигде допустио, где год је могао и где је прави израз воље народа до управе дошао – да се народ упропасти.

Народ је најбољи свој чувар. Он је најбољи свој управник.

У држави, у којој је народ суверен, тј. у којој се закони кроје и издају како непомућена већина народа жели, у којој се управља по жељи и тежњи народа самога, у тој држави теку послови редовно и без судара и застоја, у тој држави сваки грађанин врши с радошћу све државне, општине и друштвене дужности, и сваки је поносан, вредан, весео, храбар и готов да жртвује свој живот за опстанак државе, у којој он толико исто права и дужности има, колико и сваки други.

У Европи нема народа који би више заслужио да буде неограничен и суверен у својој држави, као народ српски. Јер нема у Европи ниједне државе коју је створио сам, прости, народ.

Гуњац и опанак ослободио је ову земљу од силног турског господства.

Гуњац и опанак оросио је ову земљу крвљу својом, да по њој слобода, правда и једнакост никне.

Гуњац и опанак заустављао је дивље хорде турског царства да не потамане ову красну и обилну земљу.

Гуњац и опанак прелазео је брда и долине, реке и поља, јурећи неуморно од једног бојног поља до другога и сузбијајући турске аге и спахије што на земљу беху навалили.

Гуњац и опанак превртао је класе и пањеве, крчећи поља и лугове, да их житом и шеницом засеје.

Гуњац и опанак подизао је школе, судове, разна надлежатељства, просецао и наспао путеве да саобраћај зближи и промет олакша.

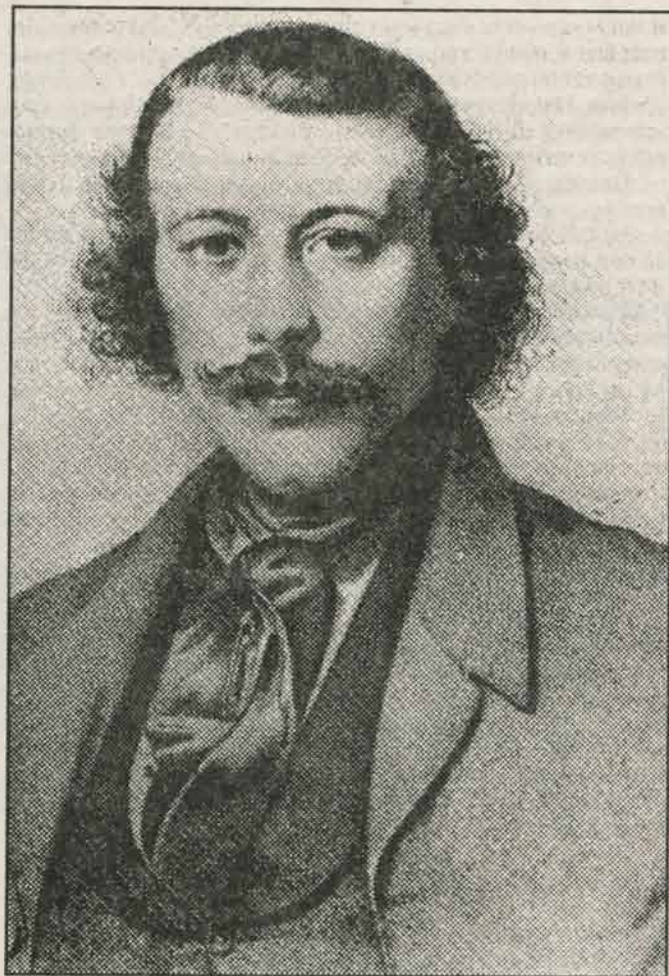
Гуњац и опанак чува стражу на граници, чува земљу од спољњег непријатеља.

Гуњац и опанак радио је неуморно, како по највећој жези, тако и по киши, снегу и мразу, и пунио је кошеве рраном, амбаре житом, стаје смоком, пивнице вином и ракијом.

Гуњац и опанак одвајао је од својих уста и у гладној и неродној години и давао судијама да му правду деле, војсци да се ратној вештини научи и да се бољим оружјем

Никола Пашић на студијама у Цириху у првој половини седамдесетих година прошлог века

Михаил Бакунин, руски анархиста, главни Пашићев идеолог из времена студија у Цириху

наоружа, просвети да обучи младеж науци, поштењу, раду и родољубљу, полиција да му имање и личност заштити и сачува од напасти и повреде.

Гуњац и опанак – а то је народ српски, створио је ову државу крвљу, одржава је знојем и трудом, чува је животно и имањем, унапређује знањем и искуством.

Гуњац и опанак, а то је као што рекосмо народ српски, подигао је и створио ову државу и он треба по праву и науци, по раду и пожртвовању, да буде највећи господар у својој земљи.

И, доиста, нико народу не сме одрећи да није господар ове државе. У нас нема странке која би јавно смела изустити да народ нема права, да судбом ове земље управља. Нема странке која би смела народу то суверено право одрећи, али само је једна која брани то његово право и која ради да га разним установима и законима учврсти и ујамчи. Само је једна странка која жели да претрпана и затурена народна права ослободи свију оних параграфа и закона који су је спутали и угњавили, и да створи отворено поље за слободно кретање и делање.

Као што рекосмо, код нас нема ниједне странке која би народу у очи рекла: да не треба да буде највећи господар ове земље, али имамо две бирократске странке, које су увек тежиле и теже да народну вољу ограниче, и да је потчине вољи чиновништва, вољи министара.

Нажалост, народ који је, како рекосмо, створио ову државу, изгубио је многа од својих суверених права, и то не на бојном пољу, не по своме сопственом отказивању – већ невештином и сувишном својом добротом, поверавајући своја права својим првацима и ученим људима.

У разним бурним данима, и у времену народне нехатње и лабавости, подсецано је једно по једно народно право и пренашано је или на "совет" или на попечитеље.

Научни и школовани синови простог и великодушног народа, који науку и знање поштује, приграбили су многа његова суверена права и створили су себи у држави изузетни положај; дали су себи права и повластице и ударили су темељ српској бирократији. Кад су на тај начин створили себи изузетан положај, кад су законима пренели власт на њихов сталеж, онда су почели борити се око власти и господства, и пружили су народу само онда његове слободе и права, кад им је потребна била народна снага и народна потпора. – А често се дешавало да су одма народ од себе отурили, чим су своју целу постигли.

Иако се на речи народу признаје суверено право, опет народ је без моћи суверенства.

Јер, да народ има моћи и снаге суверенства, он не би трпио законе, које као теретне и штетне осећа, он не би по кат-кад допустио да се у земљи води политика, којој је из дна душе противан.

Од народа одузета су многа права и пренета су на бирократију. Та права одузели су му они исти синови на које је тршио да се школују, како би му науком и знањем помогли да право и слободе своје очува и учврсти.

И тако, на једној страни остао је народ неук и невешт, а на другој страни стајала је бирократија са знањем и вештином – на једној страни стајао је народ, на другој бирократија.

Народу је требало помоћи противу бирократа, противу оних које је својим знојем издржавао, противу оних који су му непрестано доказивали на све могуће начине како је неук, невешт, неизображен, суров и незналица, и како треба да гледа свој посао од кога живи, а чиновништву да остави да се брине о земљи, њеним законима и њеном опстанку и будућности. У времену општег европског покрета, у времену кад су многи народи потражили своја суверена права, у том времену појавило се код нас једно

младо колено људи, које се одушевило идејом народне слободе, народне сјајне будућности, народним напретком, и које се загревало идејом правде, једнакости и братства, идејом равноправности свију народности; посветило је свој живот, свој рад, своју будућност, своје знање, простом народу, сељаку и занацији, трговцу и сваком привредном раднику, и трудило се, борило се и жртвовало се да народ пробуди, да га обавести, да му обрати пажњу на изворе неправде, на врело тираније да му поврати отете му слободе и повређена му права.

Овај покрет још више је ојачао 58. године и приликом повратка династије Обреновића прокламовао је многе народне слободе и многа је права у устав народни ставио, али је тај слободоумни покрет на скоро престао, да се снажније и јаче у омладини српској јави.

Омладина је ширила, како у границама наше кнежевине, тако и ван граница, идеју слободе, братства и једнакости и много је допринела, да се народни понос дигне, да се народни дух пробуди и да се народ покрене и упуту, да мисли о своме праву и својој моћи. Несрећна топчилерска катастрофа лиши живота кнеза српског Михајила и створи у земљи забуну и застој.

У том мучном и тешком времену одвоји се од омладине један знатан део и придружи се намесништву и подухвати се да потпомаже и брани његову радњу и његову политику. Остали део омладине, који беше дубље запахнут идејама слободе и једнакости, идејама народног јединства и братства, пође путем самосталним. У години 69. одвоји се од Либералне странке, која у забуну и страху испусти барјак слободе, братства и једнакости и створи тројички устав, који једним чланом устава даваше народу права и слободе, а другим их одузимаху.

Покојни Светозар Марковић изложио је у чланцима "Српске обмане" јасан и опредељени поглед на стање, које је створено новим уставом, изложио је оштре и одсечне погледе на тројички устав, а још више осудио држање појединих првака омладине и либералне странке.

У том времену пок. Светозар Марковић, у споразуму са својим блиским друговима, покренуо је нов лист "Радник", коме беше циљ да прикупи онај део омладине који се беше одвојио од либерала, да га зближи и удружи, да га још више одушеви идејама напретка, да му изнесе нове сувремене и научне погледе на друштво, државу и свет и да му на дневним догађајима обележи јасно и несумњиво каква велика противност, какав контраст постоји између научних истина и дневног живота, између идеја напретка и назатка, између друштва и државе, између народа и бирографије. "Раднику" беше циљ као што напомену, да критикује друштвено уређење, да критикује државне установе, да критикује преживеле обичаје, и у критици да одушеви омладину на самостални живот и рад, на живот и борбу за народна права, за народно образовање, за народне слободе и народно јединство.

Код нашег народа, а нарочито код оног дела који полагаше велике наде у либерална обећања, докле ови у опозицији беху, нађе "Радник" великог и јаког одзива и прикупи око себе напредне и слободоумне елементе.

У свакој вароши нађоше се људи нарочито из млађег колена, који правац и идеје "Радника" бранише и заступаше и који с највећим пожртвовањем радише у правцу и смислу начела, која "Радник" изнашаше и проведаше.

Кад намесништво виде да "Радник" вата све дубље корен, да се његове идеје све више шире, да се његове критике свуда одобравају и да место очекиване брукне дође до најповољнијег резултата; онда се реши да насилним мерама, којима увек у изобиљу располагаше, угуши "Радник" и разјури његове сураднике. У том времену Светозар пређе преко, а новог уредника "Радника", Милићевића, затвори полиција и угуши сама насилно издавање "Радника".

После неких нових покушаја да се отпочети рад продужи, који убрзо пропадоше, настаде жива преписка и преговори између свију напредних народних људи, како и у ком правцу да се покрене нов рад и нова борба за народни напредак и за народне слободе. "Радник" беше људе прикупио и упознао и беше још одушевио за позитиван рад,

за рад који би народу према приликама и околностима олакшавао стање и изводио га на пут бржег напретка, на пут који би га одвео народном суверенству и народном благостању.

Под упливом идеје да већина зала долази од бирократије и госпде, да напредни народни покрет кочи коло бирократске системе, да је народни дух демократски, дух братства и једнакости, изабрата је Шумадија, као најчистији представник народног духа за средиште новог рада – изабрат је Крагујевац, срце Шумадије, негдашња престоница и ривал Београду, као најзгодније место одакле треба дати народном животу нову снагу, нову енергију, одакле треба оживети и оснажити његов успавани дух.

У том времену оснива се у Крагујевцу задружна штампарија и њени задругари реше да покрену нов политички лист, коме за главног сурадника изабраше Светозара Марковића.

Од тога доба отпоче се жива и енергична радња којој је највише снаге дао покојни Пера Ђорђевић, завештавши све своје имање на партијске циље.

Ви се опомињете оне очајничке борбе противу бирократије и владе, које се једна за другом мењаху; ви се опомињете свију листова: "Јавности", "Гласа јавности", "Ослобођења", "Новог Ослобођења" и "Старог Ослобођења", у којима се њихови сурадници борише противу чиновничких злоупотреба и у којима се изнашаше које су установе народу од користи, а које, пак, од штете и како и на који начин треба нове установе уредити, па да народ осигура своје слободе и своја права.

Не беше ниједних новина које власт не угуши, не беше ниједног уредника кога власт не осуди. У тој борби многи су наши другови пострадали, а главна и највиднија снага овога друштва, Светозар Марковић, умре у иностранству тражећи лека од болести коју беше наукао у пожаревачкој апани.

Године 75. распусти се Народна скупштина и наредише се нови избори. У том времену наша се странка први пут упустила у изборну борбу и препоручивала је и радила да се људи од начела и убеђења изберу за народне посланике. Апшења и гоњења била су у највећем жеку. Чича Данило, министар полиције, под упливом садашњих напредњака, који се пређе конзервативци називаху, мислио је да ће победити народни дух и народну вољу, ако му песницу под нос стрпа и ако апсане испуни народним борцима.

Избори, готово сви, испали су против постојећег министарства и ово је услед тога дало оставку пре но што се новоизабрана Скупштина састала.

У том времену, кад је агитација за изборе била у највећем жеку, устанак у Босни и Ерцеговини уватио је био корена.

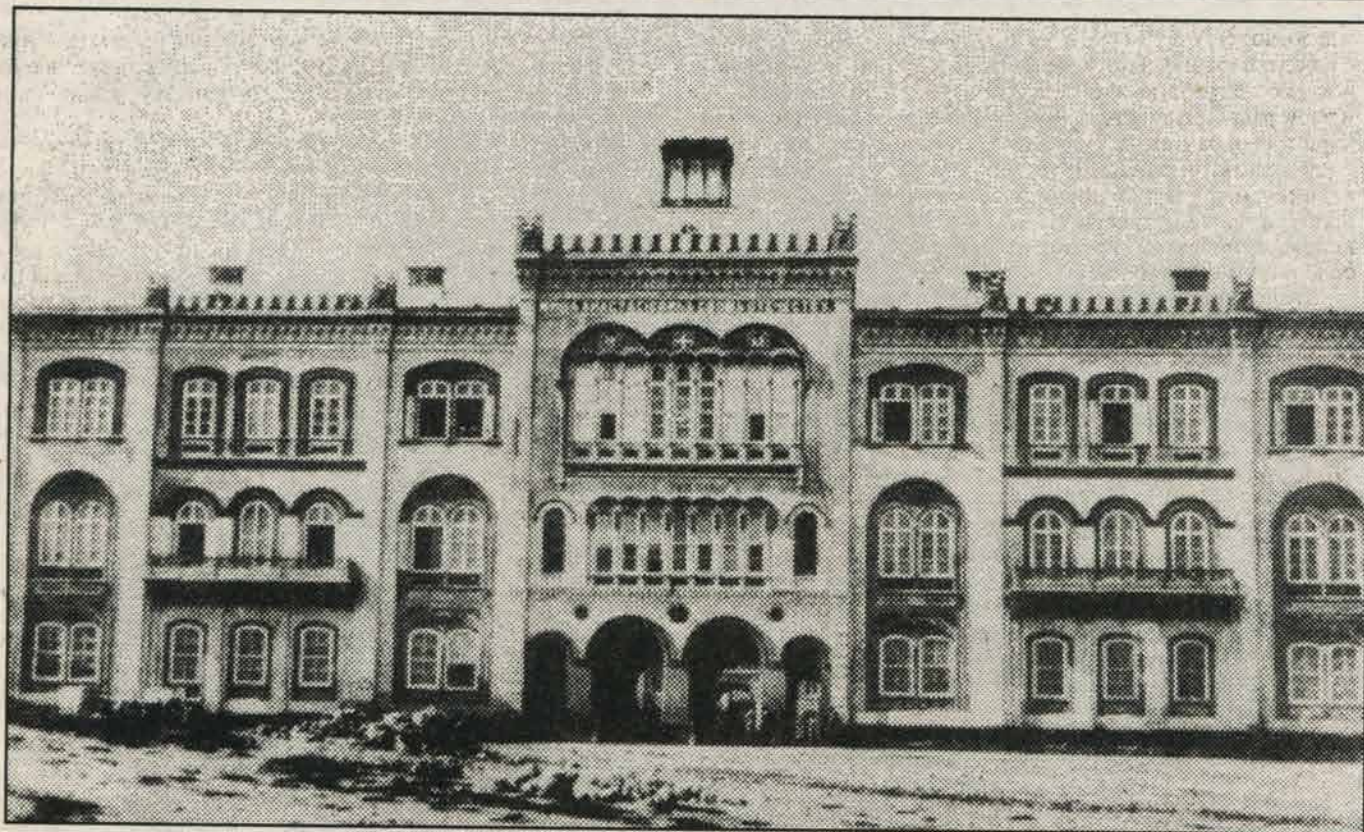
Важна питања, како у односу унутрашњег преустројства, тако и у односу спољне политике, нагнала су нас да отпочнемо поново лист и да отпочнемо полако изнашати наше погледе на решења свију текућих питања.

Наша тежња онога времена била је да се слобода штампе узакони, да се општинска самоуправа uvede, да се закон о зборовима и удружењима изда, да се устав у духу веће слободе и народне самоуправе измени итд., да се помогне у борби браћи нашој у Турској, али да не би рат дао прилике реакционарима да збришу и оно мало слободе што имадосмо, тражисмо као јемство да Скупштина остане на окупу за све време док се рат не сврши, итд.

У том времену наша је странка тако ојачала у Скупштини, да је било до 20 и више посланика, који су изнели засебни пројекат адресе, у којој су побројане горе поменути најпрече народне потребе.

Скупштина се из Крагујевца премести у Београд, и место Ристићеве владе дође Каљевићева, која донесе закон о штампи и закон о општинама.

Наша странка била је под упливом двеју жеља. Тежила је да очува и рашири народна права и слободе, а тежила је и да браћи помогне и под тим двојаким упливом она је час јаче, час слабије нагињала рату, како се ратна ситуација мењала. Она је тежила да дођу на управу слободоумни

Велика школа у Београду 1876. године

људи, који би могли рат водити, а опет не укидати народне слободе.

Ристићева, пак, странка, бојећи се да се не би рат отпочео под владом чисто либералном, или под владом које друге странке, чинила је све могуће да изигра ново добивене законе и да обори Каљевићеву владу.

У штампи је грдила и ружила своје политичке противнике као издајнике, а нашу странку денунцирала је час као савезника Турске, час Мађарске, и преко својих полицајаца стварала је сударе при општинским изборима.

Не могу да прећутим, а да не споменем, а да је победу радикалаца при гласању о поверењу и неповерењу кметовима у Крагујевцу и весеље ових, денунцирала као покушај преврата, да је поапсала до 30 грађана ни криве ни дужне, и да је све била употребила да ове осуди. Ко стане писати историју развика наше странке, тај ће наићи на баснословне и невероватне подлости докле једна странка може пасти, кад је заслепи мржња и кратковидост. Но, у нашој борби да се добивене слободе сачувају, а рат отпочне под којом слободоумном владом нисмо успели, и Ристић поново дође и отпоче са обуставом добивених слобода.

У рату су се сви наши људи борили упоредо са народом и све личне и партијске зајевнице оставили су на страну и служили су искрено и верно општем народном делу.

После првог рата, кад се сазва велика народна скупштина, наша странка дође у толико великом броју, да ма којој се другој придружила, већину је стварала.

Под упливом унутрашњих и спољних околности, наша је странка тежила да у споразуму с једном странком обори министарство, а после, у споразуму с другом, сачува престо и династију ако би јој каква опасност претила.

Како тада, тако и дошњије на малој скупштини у Крагујевцу, покушавали су неки од чланова владе да нашу странку концесијама одвоје од садашње напредне странке – но наши су увек одбијали, тражећи слободе за све партије. Нарочито су нам нудили помиловање свију наших чланова, који су пре и за време рата ма на шта осуђени били.

Иако је народ био исувише уморен и оптерећен: опет је изабрао до 20 опозиционара и јавних противника Ристићеве владавине.

Опозиција у Скупштини, у року од две године, нарасла је до 40 чланова и већина народа била је на њеној страни.

Опозиција нишка, која је већином из радикалаца била састављена, тражила је да се народу поврате све слободе које су пре рата биле, да се штедња увече, да се не множи чиновништво, да се не гоне људи за говор и критику, да се помогне пострадалим, да се војска не увећава, да се администрација упрости, да се начелства укину, и уопште да се приступи мењању устава.

У том времену учињен је озбиљан покушај да се опозиција организира као једна народна странка и да истакне одређени програм свога политичког рада.

Али, још онда опајала се разлика између појединих чланова опозиције.

Неколико чланова који се сада налазе у Напредњачкој странци, противили су се томе. Они су могли мислити да би тим принуђени били или да постану и они чланови радикалне странке, или да се као засебна група на тричетири одвоје.

На једном од последњих приватних састанака у Нишу поново се изнесе питање: да се опозиција, као начелна странка, организира и свој програм изнесе. После дугог обавештавања одределе мене да спремим програм Народне радикалне странке, и кад се на последњој трећој скупштини састанемо, да га претресемо, потпишемо и народу објавимо у виду прогласа.

Но, у пролеће 80. године, би сазвана ванредна скупштина за железничку конвенцију. За време састанка ове ванредне скупштине опет се покрену питање о организацији наше странке. И поново би решено да се програм напише и одределе мене да у друштву са виднијим нашим члановима напишемо програм и спремимо за идућу скупштину.

Није дуго прошло, а Ристићева влада одступи и на њено место дође садашња влада.

Кад су садашњи министри ступали на владу, питали су једног нашег блиског друга да ли могу рачунати на потпору наше странке. Овај им је одговорио, као своје мњење, да могу рачунати ако се буду верно држали свога програма, али у исто време је казао да ће најбоље сазнати шта нишка опозиција мисли ако упитају поједине важније чланове те опозиције.

Нас неколицина, који смо проглас на бираче потписали, дошли смо на преговор, и казали смо да своје име не залажемо за нову владу, али потпомагаћемо је докле буде извршавала оне реформе које су у нашем програму биле означене.

Овде је био први потајни и прикривени судар радикалаца и Виделоваца. Још у почетку показало се да је влада замишљала да може сву нишку опозицију, или бар њену већину, увући у логор Виделоваца, и показало се да се нишка опозиција не мисли сливати са Виделовцима.

После избора, а у почетку састанка Скупштине, наша странка изађе са програмом на коме се већина народних посланика била потписала.

Са потписима и штампањем програма ишли смо на то да што пре одвојимо наше људе и да покажемо и влади и осталом јавном мњењу да ћемо владу помагати само докле докле буде вршила свој програм.

После нашег изнешеног програма, настала је министарска криза. Влада је у клубу, где су сви посланици били присутни, изјавила да ће одступити ако се у напредњачки клуб не упише већина посланика.

Наша странка стајала је пред тим питањем: или да обори владу, или да се упише у који хоће клуб. Влада добије већину благодарени страху да се при промени Ристић опет не поврати.

Овај сукоб, а нарочито отпочета агитација противу радикалаца, дао је многим поводом да јако посумњају у искреност "Виделоваца" и да увиде да је прека и неодложна потреба да се обрати што већа пажња на ојачање наше странке.

Закон о судијама, а нарочито оне велике плате које је напредњачка влада за судије потраживала, дале су свету доказа да смо потрели пут кад смо се за рана од њих одвојили.

Начин склапања Бонтуовог уговора, његово протурање, његова садржина, показали су целом свету да се напредњаци не држе више свога програма, да не штде и не жале народни цеп, да су сувише попустљиви туђинским интересима, и да су уступили грађење жељезнице друштву које је много горе, но што су они за аустријски "штатбан" говорили и писали.

Наша странка у Скупштини и у новинама употребила је све што је могла да спречи примање Бонтуовог уговора – али разни утицаји, пресије, и многи други неуставни кораци – допринели су те је Бонтуов уговор примљен.

Написали смо били и оставку да изађемо из Скупштине, али број потписа, који су вољни били да изађу, није достигао ону цифру која је била нужна да се по уставу осујети даљи рад Скупштине. Само 34 посланика потписали су оставку, а требало је најмање 44 посланика.

Борба која се у Скупштини отпочела, вођена је и даље неуморно и са све већом жестином.

У том времену, наша странка држала је неколико зборових и тумачила је народу програм Народне радикалне странке и своје држање у Скупштини. Свуда већина народа одобравала је рад радикалне странке и поклањала јој своје поверење.

Закон о уружењу политичких странака био је потврђен и наша странка одмах је предузела кораке да се организира.

Да не би у томе штогод погрешили, да не би штогод пропустили или да не би створили такве штатуте који не би наши одобрења код свију наших другова, ми смо позвали готово све важније чланове наше странке за које смо унапред знали да исповедају начела која су у програму, у 5. броју "Самоуправе" одштампана, и у договору и савету претресли смо штатуте наше странке и кад смо претрес свршили и уредили како се нама најбоље чинило, ми смо одредили Перу Годоровића да пропутује свуда по Србији и да прикупи мњења свију наших другова, а у исто време да даје обавештења о свима тачкама штатута. Отуда, пак, где Пера није могао доћи, ми смо тражили писмене примедбе.

Кад су покупљена мњења свију наших другова које смо из раније познавали, онда смо сазвали претходни скуп свију

чланова у Београду и оних који су могли доћи из унутрашњости, и претресали смо поново штатуте, с обзиром на све прикупљене примедбе и по свршеном претресу поднели смо их влади на потврду.

После потврде штатута, одма смо приступили организовању наше странке у Београду и целој Србији.

Плод нашег и вашег рада, као што видите, садашњи је скуп, и каквим ће даљим плодом уродити, зависи опет од нашег рада и заузимања.

Не могу да пређем а да не споменем да смо баш уочи организације наше странке имали да издржимо један напад од стране "Радника", који је само утолико био немио што је један знатан део омладине јако симпатисао "Раднику" а, међутим, овај је био покренут у намери да разбуца радикалну странку.

Ми смо прво нападнути што нисмо у нашем програму ставили да мењамо династију и веру или управо што смо те тачке у оставу оставили недирнуте; и услед тога тврдили су да смо отпали од начела и правца покојног Светозара, затим су нас нападали да смо Карађорђевици, после да ћемо обманути наше чланове и навести их на танак лед, итд. Уопште, напад је вршен са свију страна, не би ли само нашкодио нашој партији, а тим посредно не би ли донео користи владајућој, за коју писаше један њихов сурадник, да боље и слободоумније владе у Србији није било.

Но, фала богу, омладина сама обустави ту борбу и истисну оне који су хтели под фирмом социјализма да служе влади.

У том времену спремао је напредњачка влада да поднесе закон о "банци", закон о "кајмакамијама", закон о "свештеницима", закон општински итд.

Кад је сазвана друга скупштина, напредњачка већина с владом договорили су се били да ниједног од 50 и више опозиционара не узму ни у један одбор.

И тако су и учинили. У скупштини беше један Турчин и један Еврејин као владини посланици – и њи су узели у одборе да разне законе за Србију праве – а од нас преко 50 народних посланика нису ниједног узели. Штавише, нису хтели узети од нас ниједног у одбор за састав адресе, где се изнашају народне потребе и жеље и где се владаопу каже: је ли народ задовољан с владом или не.

Ми смо онда били приморани да изнесемо нашу засебну адресу мањине. Она је народу нашем позната, и ми смо из целе земље, и свију крајева добили одобрење и похвалу од стране народа што смо верно и искрено знали да заступимо његове потребе и жеље и да изложимо његово стање.

Зато што нисмо потписали и што нисмо хтели да носимо владаопу адресу, с којом се никако нисмо слагали; у којој се хвали влада, коју ми најжешће кудимо, отпочета је по народу агитација противу радикалне странке и скупштинске мањине.

Народ српски показао се свестан и увиђаван. Он је одбио све агитације и нападаје противу нас, и скупштинску мањину претрпао је телеграмима поверења, а шаљао је и депутације да нас охрабри и ободри и лично да нам захвале што чврсто стојимо на бранику народних права и слобода.

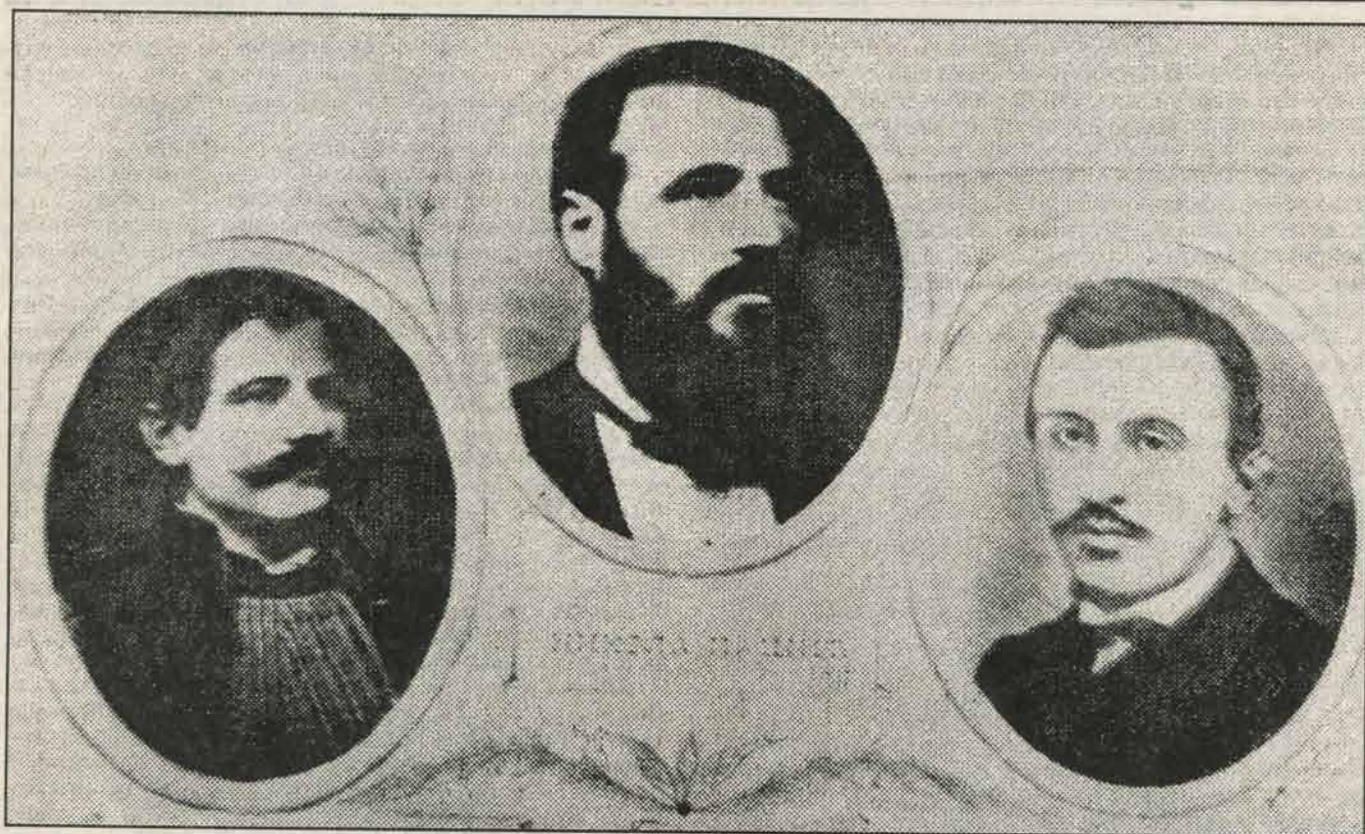
Народ је онда сузбио наперену противу њега реакцију, и одржао је у животу устав.

У том времену допр је био глас свуда, да су Бонту и генерална унија банкротирали и Србију са грдно милиона оштетили.

Наша странка у скупштини тражила је одма да влада покаже колико је Бонту дужан српској држави а колико је овој у име зајма и жељезнице дао, тражили смо да се покаже рачун примања и издавања, и тражили смо да влада каже, мислили исти уговор пренашати на друга друштва или не.

Наша странка понављала је поменута питања неколико пута и напомињала је да опозиција неће остати у скупштини, ако не добије одговор, али влада је ћутала и избегавала одговор дати.

У том времену, кад је општински закон био на претресу и кад у скупштини није било довољан број чланова за решавање, донела је напредњачка већина на усмени пре-

Адам Богосављевић, Никола Пашић и Светозар Марковић на дописној карти "борци за народна права", средином седамдесетих година деветнаестог века

длог потпредседника у ларми и вици закључење, да се сматрају места оних посланика за упражњена, који из скупштине изађу и за пет дана од позива не дођу или који у гомилама оставке даду.

У том времену, кад сваки беше обузет бригом о штети коју је Србија банкротством Генералне Уније претрпела, изађе предлог од стране председништва, да се књажевско достојанство подигне на краљевско. Скупштина је једногласно усвојила тај предлог, и после два-три дана свечано-сти продужила је отпочети рад.

Наша странка ставила је и последњи пут питање да јој се одговори о штети и преносу уговора жељезничког и изјавила је да неће остати у скупштини ако за 24 сахата не добије одговора.

Влада је хутала и ми смо положили своје оставке, а народу смо у прогласу изнели одабране разлоге, који су нас принудили да се тог корака латимо.

Цео народ очекивао је дан кад ће се општи избори расписати. Сваки који је иоле упознат са уставом, сматрао је да заоставши број посланика не могу решавати о поднешеним оставкама и влада ће покорављујући се уставу бити принуђена да скупштину распусти.

Свакоме су познате оне грдне агитације, које су напредњачка влада и њена партија биле предузеле да само не буду изабрати стари посланици, који су оставке дали.

Влада је нарочито зато покренула нов лист "Садашњост", у коме је грдила, пањкала, подметала, клеветала час једног час другог посланика, и представљала их је народу као лажове, лопове, бескућнике, каишаре, итд.

Сва та агитација од стране напредњака, пропаде пред свешћу нашег народа.

Влада уместо општих избора, нареди само накнадне, и народ изабра готово све старе посланике.

Кад су изабрати посланици дошли у Београд они су, по савету краљевом, покушали измирење са напредњацима.

Основа измирења била је да се сва скупштина распусти и да се нови посланици изаберу. Управо да се народу даде прилика да каже које посланике сматра као своје праве представнике, а које опет не.

Напредњаци су чинили свуда концесије, само нису хтели пристати да се скупштина распусти. Они су тражили да но-

воизабрати посланици уђу у скупштину и приме пренос уговора, буџет и решење о мењању устава, па макар влада после одступила и нова се скупштина сазвала.

Посланици наше странке никако нису хтели да уђу и да раде са људима који су повредили устав, и који су донели закључења од 19. фебруара, осим тога никако нису могли пристати да се онако штетни уговор пренаша на друга друштва и дали су поново оставке.

Скупштинска већина и влада наредили су телеграфским путем за 6 дана да се нови избори изврше.

Народ српски и том приликом показао је толико свести и политичке увиђавности, да му је ретко наћи равна и код политички најобразованијих народа. Он је све старе посланике поново изабрао.

Влада и скупштинска већина протумачили су устав и пословни закон у том смислу, да стари апсолутном већином гласова изабрати посланици нису народни посланици, него они који имају највише гласова после ових, и није пустила оне посланике у скупштину, који су пуномоћја од бирачког одбора добили, већ оне који су са капетанским пасошима дошли.

Посланици наше странке, који су у Београд били дошли, издали су изјаву својим бирачима, у којој су казали да они сматрају да је рад тако састављене скупштине неуставан и незаконит, а народ, тј. Народна скупштина која прва дође, казаће како она цени и сматра радњу тако састављене скупштине.

Наша странка у целој својој борби са противном странком и владом увек је стајала на законитом и уставном земљишту и кад је по њеном свањању и ценењу влада напустила законито и уставно гледиште, и прешла да се ван устава и закона бори; онда је нашој странци остало било да бира: или остати и даље на уставном и законитом земљишту и чекати нове изборе, када ће народ пресудити на чијој је страни истина и правда; или поћи за владом на незаконитом и неуставном пољу и служити се оним истим средствима, којима се и влада служи и спречити да влада даље не иде неуставним путем.

За нашу странку био је настао тренутак тежак, тренутак пун одговорности, тренутак у коме би могла народ уређити или упропастити, тренутак у коме се имало би-

III. САСТАНАК

Крагујевац, 27. јула 1882. године

рати да ли је боље и мудрије сносити неуставну и незакониту владу и њену радњу још до нових избора, или је боље и мудрије средством физичког отпора покушати и колоток државних послова у границе устава и закона увести.

Ценећи тешко стње наше отаџбине, ценећи све пошљедице, које отуда морају потећи, а највише штетећи ову јадну измучену земљу; ценећи и то, какве су побуде нагнале владу и напредњачку већину да се служи и вануставним и незаконитим мерама – ми смо изабрали пут очекивања даљих догађаја, пут стрпљења и очекивања општих избора.

Скупштина, која је састављена на поменути начин, донела је решења да се у целој земљи уведи пољска цандармерија, донела је још друга решења, којим је мењала закон о посредним порезима, донела је закључења да се монопол продавања соли прода и многа друга закључења, која су буџет увећала са 7 милиона динара. Тако да је од Бонтуовог уговора до сада буџет нарастао са 1 милионом дуката.

Из свега овога поштовани збор увидеће да је наша странка увек радила да народу умножи слободу, да му право суверенитета одбрани и учврсти, да му имање и кесу заштити.

Наша странка тежила је да се администрација државна опрости и ојевтиња, да се земаљска управа преустроји у духу народном, у духу штедње; тражили смо да се начелства укину, да се укину наши дипломатски посланици на страни, да се пореза не увећава, и да се даначна система правилније разреди.

Али врх свију питања, ми смо тражили да се устав промени у духу демократских слобода, у духу народног суверенитета, у духу народне самоуправе.

Какав устав мисли напредњачка влада дати народу, то ће сваки знати кад само погледа да под њеном владом могу као скупштинари седети у скупштини и они људи који су добили само по неколико гласова, кад само погледа да скупштина може упражњавати места посланичка и ако нема 2/3 чланства на окупу. – Кад погледа да јој је и овај устав сувише слободоуман и да даје народу сувише велика права.

Но, влада тежи промени устава. И као претходне мере треба сматрати ограничење штампе, непотврђивање општинског закона, уважање пољске цандармерије итд.

Стање у земљи за промену устава у духу народском приближило се и сада добра промена устава зависи једино од воље и енергије наше партије, од пожртвовања, рада и усавршења организације њене.

Ако желимо да сачувамо нашу земљу од реакције напредњачке, ако оћемо да смањимо народу терет, ако желимо да у земљи створимо устав, по коме ће сваки министар одговоран бити за своја дела, ако желимо да се ништа не сме утрошити што није одобрено, и ако желимо да се у земљи одомаћи политика народна, која ће земљу чувати и бранити, ако оћемо да питања решавамо мирним путем, путем договора; онда се упишите сви из петних жила, да створимо нашу странку тако јаку и снажну, тако распрострајену и уређену да не остане ниједан срез без радикалног месног одбора, и да не остане ниједно село без свога заступника. – Ако тако уредимо нашу организацију, ако прикупимо средства да можемо одржати везу и онда кад нам ни пошта ни телеграф не примају наша писма; онда сигурно можемо рачунати да нам неће сметати ни Гарашанинова пољ. полиција, ни сви полицајци и чиновници, но да ће народ победити и себи народни устав дати, који ће му осигурати будућност и очувати његове тековине.

Петра Максимовић предложи да се скупштина одазове дужном благодарношћу народном борцу пок. Адаму Богосављевићу, као што се одужила имену пок. Светозара Скупштина се одазва са: "Бог да му душу прости".

Председник оглашава састанак за закључен, и заказује сутрашњи у 8 сахата пре подне.

Састанак је закључен у 1/26 сахата.

Седница је отворена у 1/29 сахата пре подне.

Председник позива једног од гг. секретара, да прочита скупштини записник прошлог скупштинског рада.

Секретар Стева Милићевић прочита записник II-ог састанка, који скупштина усвоји једногласно и без примедба.

Председник извести скупштину да је приспело са разних крајева Србије, више поздрава скупштини народне радикалне странке, и позва секретара Перу Максимовића да их скупштини прочита.

Секретар Пера Максимовић чита поздраве: из Београда од Светомира Николајевића, Гершића и другова, и други од Јевте Неимаровића и другова; из Ивањице од Миће Јованчевића, председника месног одбора рад. партије у Ужици, и другова; из Баине-Баште од месних радикалаца; из Ивањице, од Милоја Пивљака и другова; из Пожаревца, од Добросави Лазаревића и другова; други од сељана села Касидола, и трећи од омладине земљод. шумарске школе; из Ваљева од Вучића Миловановића, председ. месног радикал. одбора; из Пожаревца од Шумкарца и другова, из села Бара, из В. Градишта од поп Милоја и другова; из Смедерва од Петровића и другова; из Власотинаца од Луке Ристивојевића, из Бање од Гавре Аниччића и Јокановића; из Лознице од Ђуре Милијашевића и другова, и други од Андре Николића и другова; из Шапца од управе радничке касине, и други од месног одбора радикалне странке; из Маријен-Бада од Тасе Банковића; из Ужице од ужичких радикалаца; из Шапца од Павла Караматића и осталих, и други од Анте Алексића; из Бруса од Антонија Поповића и другова; из Књажевца од Николе Павловића и другова; из Београда од Паунковића и Томића; из Ивањице од Симе Тутуновића; из Ивањице од Јеремије Ђировића и другова општине гуњалске, другу од Тодора Чанчара и другова из Горобила, и трећу од Јанка Митровића и другова из Висибаве; из Пожеге од Михаила Шуњеварића и другова из општине пожешке и баконицке.

Скупштина се на сваки овај поздрав одазва свима поздрављачима са: "Живели!"

Сретен Тодоровић предложи да се свима овим поздрављачима изјави отпоздрав, преко листа наше партије. Ово ставља у дужност председнику скупштине, који ће о томе известити скупштину.

Скупштина једногласно усвоји предлог Сретина, а председник изјави да прима на се дужност да поздрављачима изјави отпоздрав.

Председник изјави да је на дневном реду извештај одбора одређеног да прегледа разне рачуне наше партије. Да би овај одбор пре извршио поверени му посао, поделио се у три одсека: одбор за преглед рачуна, одбор за примане предлога и одбор за преглед пуномоћја изасланика. Затим позва известиоце да прочитају извештаје сваки од свог одбора.

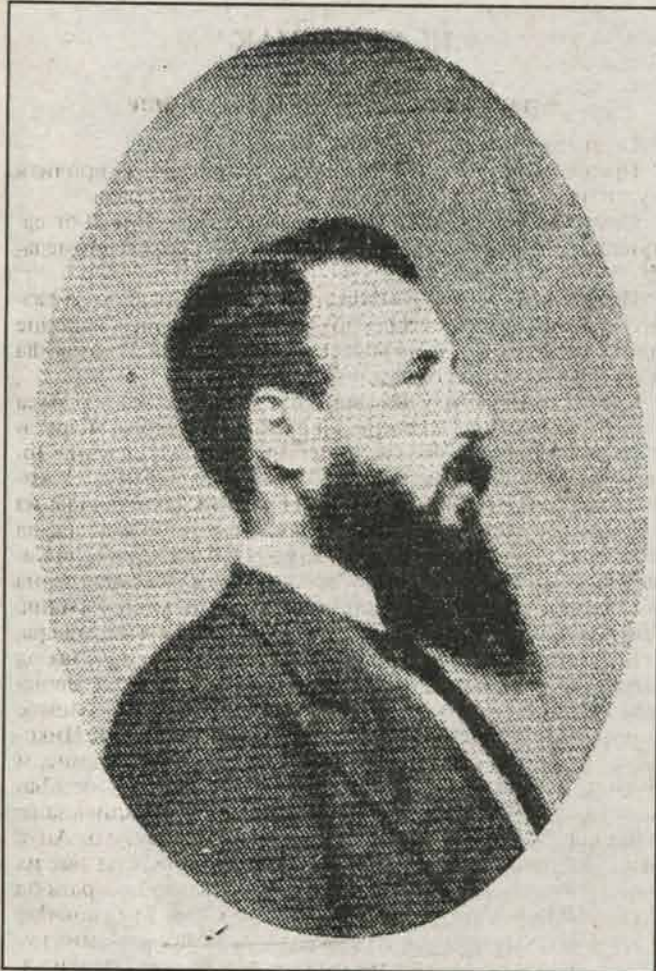
Јоца Ж. Јовановић, известилац одбора за преглед рачуна, прочита извештај о стању касе главног одбора. По том извештају примљено је свега 3462.62 п. дин., а издато свега 1731.30 п. дин. У ову суму улази и зајам уредништву "Самоуправе", који кад се наплати, биће готовине свега: 1730.32 п. дин. Одбор је нашао да су ови рачуни главног одбора исправни и препоручује скупштини да их као такве прими.

Скупштина једногласно и без примедба усвоји поднете извештај и рачун главног одбора.

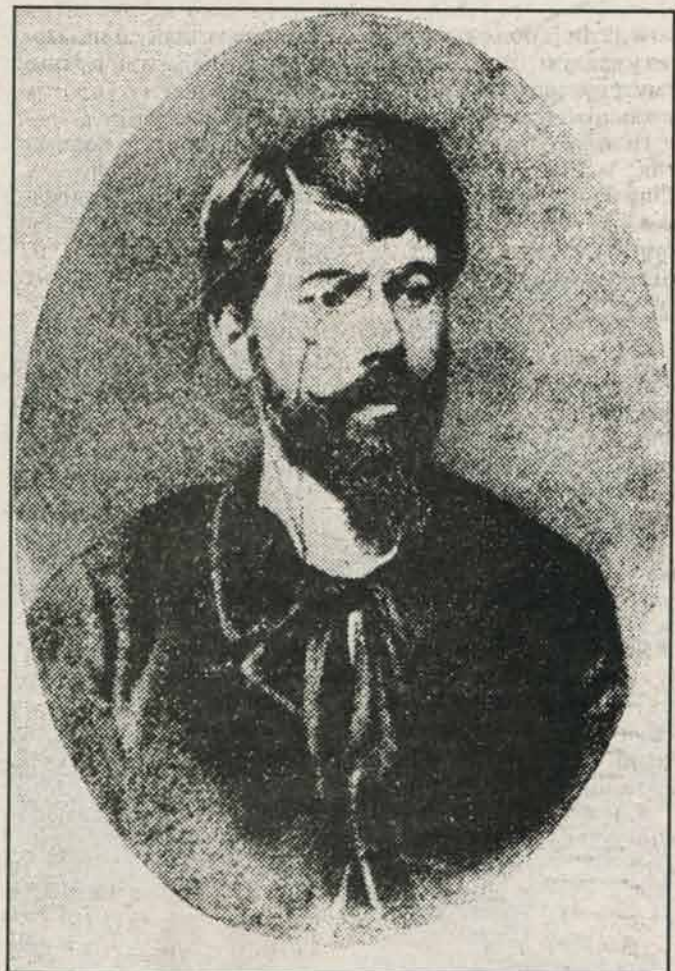
Исти известилац прочита даље извештај о рачуну "фонда гоњених радикалаца", према коме примљено је 2534.80 п. дин., а издато је 970.60 п. дин. Готовине налази се свега 1564.20 п. дин. Пошто је одбор нашао да је рачун тачан и исправан предлаже скупштини да га прими.

Скупштина једногласно и без примедба усвоји поднете извештај рачуна "фонда гоњених радикалаца".

Исти известилац прочита извештај о рачунима уредништва "Самоуправе", према коме је било примљено од 1.

Никола Пашић 1876. године

Пера Ђодоровић

јануара 1881. год. па до 15. јула 1882. год. 32.281.72 п. дин.; а издато је 32.462.15 п. дин. На дугу има 7702 динара. Одбор предлаже скупштини да и овај рачун као исправан прими.

Скупштина једногласно и без примедба усвоји поднети извештај рачуна уредништва "Самоуправе".

Председник саопштава да одбор за пријаву пуномоћја изасланика и преглед броја гостију, који су дошли на овај скуп, није још готов са својим извештајем, јер нови изасланици и гости долазе непрестано и пријављују се; но то ће учинити дошњије.

Симон Павићевић предлаже да одбор поднесе тај извештај на завршетку скупштинских седница, када ће се знати тачан број дошавших изасланика и гостију, јер ће тада нови престати долазити.

Скупштина усвоји овај предлог.

Председник саопштава скупштини да је поп Јанко Пуррић поднео интерпелацију на гл. одбор што исти није позивао пуномоћнике месних одбора да присуствују у седницама гл. одбора, и да у решавању учествују, кад је то прописано чл. 9. статута нар. радик. странке. Главни одбор примио је интерпелацију, и на исту ће одговорити Пера Ђодоровић, члан главног одбора, који је известилац главног одбора.

Пера Ђодоровић известилац главног одбора вели да је главни одбор поступао према статутима, и кад је год било могуће обраћао је се месним одборима за мњење у свим важнијим питањима. Ово је нарочито онда рађено кад ствари нису биле хитне, кад се нису морале рецавати за сахат и два. А кад су ствари биле тако журне да се нису могле одложити ни за један сахат, као што је случај био при потоњим изборима, онда је главни одбор радио сам на свој рачун и на своју одговорност. Осем тога, нико од чланова није позиват за то, што је у скупштини било 50 наших људи из разних крајева, који су увек били у стању да свој крај заступе у извесном специјалном питању. Но, иако је ово

навео у одбрану рада главног одбора, опет је за што већи споразум и договор. Да би убудуће веза између главног одбора и свију месних одбора била што чвршћа, предложио је да скупштина реши: да од сада месни одбори изабери на извесно време сталне изасланике као поверенике, и имена ових главном одбору саопшти, како би их овај на случај потребе могао позвати.

Сретен Ђодоровић вели да није практично да се по овом предлогу бирају стални изасланици, јер у глав. одбору претресаће се разна питања, па се може десити да послати изасланици месних одбора неће имати за то довољно спреме. Много је боље да се за дане случајеве бирају изасланици, јер ће се тада имати у виду њина стручност и разумевање у овом или оном питању, према чему ће најспособнији бити изабрани за изасланике.

Симон Павићевић слаже се са предлогом Пера Ђодоровића, а противан је предлогу поп Сретином, јер би било незгоде и злошћења, пошто би се за сваки случај морао сазивати одбор и бирати нов изасланик; а за ово би требало повише времена у неким и неким местима. Овај предлог има се узети као једно објашњење чл. 9. наших статута, а никако као промена или замена истог члана.

Пера Ђодоровић известилац гл. одбора одговара поп Сретину и објашњава поново свој предлог у горњем смислу. Предлог сам зато изнео, што често влада искрене изненада са по неким важним питањем, које има одсудног уплива на рад наше партије, у ком случају не може се одбор одмах састати, па зато треба изабрати једног повереника. Зехњи поп Сретиној да изасланици неће бити способни и стручни људи нема места, јер се ту не тражи бог зна каква способност, а сем тога, у гл. одбору има довољно способних и стручних људи. Повереници се могу бирати на дуже или краће време, како год хоћете.

Веселин Туцаковић слаже се с предлогом известиоцем, но предлаже још и то да се за случај кад је повереник спречен избере још по један замењеник.

Јанко Пурић интерпелант задовољно се са објашњењем известиоцем, и усваја предлог овога о избору повереника.

Добросав Ружић слаже се с предлогом известиоцем. Ни у скупштини нису сви способни, па опет за то сви заједнички раде.

Стева Милићевић вели да нема места овом објашњењу, већ нек остане онако како се и до сад разумевало. Главни одбор радио је умесно и по штатутима.

Витомир Младеновић налази да је сасвим довољно што је по штатутима гл. одбор позван, да у свим важнијим случајевима саслуша месне одборе, и да је по томе излишан овај предлог и допуна.

Сретен Тодоровић поново брани своје мишљење да се не бирају стални повереници, већ нарочити, и онда, кад захтева потреба. Није право да се другом да тачија да реши шта хоће, већ нека се остави месном одбору.

К. Таушановић вели да је без сумње одбору поклоњена сва вера кад је изабрат. Сви чланови партије заузели су се да у одбор изаберу најспособније и најпоштеније из своје средине, који ће достојно вршити свој позив и своју дужност. Кад је јуче гл. одбор изабран, опет је поклоњена вера овим људима којима скупштина највише верује, и које највише поштује и уважава. Из таквих људи склопљен одбор изабраће способне поверенике. Гл. одбор и прошле године споразумео се са месним одборима у свим важнијим питањима, која нису била баш тако хитна. Он је за предлог известиоцем с тим, да се повереници бирају на три месеца. Гл. одбор позиваће поверенике месних одбора само онда кад важна питања буду то захтевала, а неће их потрзати за којекакви ситуације.

Др Павле Поповић говори за предлог известиоцем. Гл. одбор неће ништа предузимати без споразума са месним одборима. Деси ли се случај да нас повереници изневере, онда ћемо се послужити другим путем, одређићемо им наше поверење, и тако ћемо их обрукати. Кад смо гл. одбору одобрили ранији рад, што нас је упућивао, онда треба тим пре и на ово да пристанемо, јер ће изасланици радити са главним одбором.

Председник вели да ово није нарочити предлог који доноси собом промену штатута наших, већ је ово више објашњење и упутство за даље управљање. Гл. одбор жели да увек погоди жељу свију чланова наше странке. То је његово најпријатније осећање. Уједно, гл. одбор хоће тиме да у неколико скине одговорност са себе, и да је пренесе и на све остале чланове партије, што ће тек онда постићи кад саслуша свачији глас, свачије мишљење. Зато је за ово објашњење известиоца гл. одбора, и предлаже скупштини да га усвоји.

Скупштина је за овим донела закључак: Да месни одбори према претпоследњем одељку чл. 9. изберу на три месеца по једног сталног опуномоћеника – изасланика, који ће бити стављени на расположење гл. одбору да их у важнијим питањима може позивати на договор.

Петра Максимовић пита председника, на основу чега је учињен зајам уредништву "Ђоса", који се помиње у извештају одбора за преглед рачуна, кад по штатутима "Ђоса" није орган странке?

Председник одговара да је "Ђоса" у време кад му је зајам учињен био као допуна органа ове странке, па му је зато као таквом и дат зајам из касе уредништва "Самоуправа". Дуг је учинило уредништво "Ђоса" пре него се партија организовала, и да би се сачувала партија од каквих напада, мора се дуг исплатити. После тога "Ђоса" је од стране партије напуштен и остављен да се сам о себи брине.

Петра Максимовић није задовољан с одговором председника главног одбора, јер је за ово требало решење како главног, тако и свију месних одбора. Орган наше странке само је "Самоуправа", а не и "Ђоса".

Председник одговара да је то било пре но што је партија организована, те се зато и нису могли питати месни одбори.

Скупштина усваја објашњења председника главног одбора.

Даје се четврт сахата одмора.

После одмора

Председник скупштине доставља скупштини до знања да је "фонд Адамов" нарастао са интересом на 1.357 динара. До сада је овим фондом руковао нарочити одбор; предлаже да се овај фонд од сада преда главном одбору Народне радикалне странке, што скупштина једногласно усвоји.

Сад је на реду објашњавање и тумачење програма радикалне странке. Господин Пера Тодоровић узео је ту дужност на себе, изволите га саслушати.

Пера Тодоровић: Браћо!

Политичке странке у Србији већ су се прилично организовале, тј. прикупиле и прибале у засебна јата. Свако јато тежи и стара се да што више браће и грађана придобије за свој програм, за свој правац и рад. Владлајућа – напредњачка – странка за то врвовање и придобијање нових чланова и присталица има у рукама једно моћно средство, а то је власт. Употребом и злоупотребом власти даје се много што-шта постићи, многи човек придобити, па ако хоћете и присилити да ступи у редове владине странке. Наша радикална странка нема тога средства у рукама, а и не дао јој бог да икад тим путем тече себи чланове и присталице и учвршћује своју снагу. Радикална странка нема ни чиновна, ни новача, ни диспозиционих фондова, ни масних лифериција, ни ордена да тим средствима "умекшава" и придобија "срца" српских грађана и тиме их мами и врбује у своје редове. Једино средство којим располаже наша странка, и којим жели и хоће да тече себи пријатеље, помагаче и трудбенике, то је – разлог и убеђење. Разлог и убеђење, то је наше једино оружје. Разложити, растумачити, убедити – то код нас значи придобити и освојити.

Из тих разлога главни одбор наше странке држао је да неће бити неумесно, ако и ову прилику употребимо да се са овако скупљеном браћом из свију крајева Србије још једном разговоримо о нашем програму и да га претресемо и објаснимо. Међу вама, браћо, има људи који су се поодавно помешали у политику и од више година баве се о овом послу. За њих, за те старе борце, наш је програм јасан и њима не требају никаква тумачења. Али, исто тако има овде браће који су тек од скоро загризли у ову често горку па и бљутаву јабуку политичке борбе, те је могуће да им је штогод у нашем програму још нејасно и неразговорно, пошто су наша основна начела морала бити исказана у програму веома кратко и сабијено. Тај сам посао узео ја на себе да оно што је у програму речено кратко и сабијено мало развучем, растресем, објасним и протумачим, како би се са ове скупштине разишли још договорнији, збратимљенији и једнодушнији но што смо на њу дошли. Све нас довела је амо на скупштину једна мисао и једна тежња. (Вичу: Тако је!). Сви ми за цело можемо бити потпуно задовољни оном слогом, оном љубављу и једнодушношћу, оним редом и оном партијском дисциплином која влада у нашој младој странци (Тако је!); али опет за то ниједна разумна странка не сме никад заборављати да је партијска једнодушност таква биљка коју ваља непрестано врло брижљиво неговати. Иако је наша партијска слога и једнодушност и сада светла и виђена пред другим странкама, опет зато порадимо да она, та наша слога – да све што је наше буде још и светлије и виђеније, како би се, као што вели песма, и на братском дивану и на јуначком мегдану имали и пред пријатељима и пред душманима чиме похвалити и подичити. (Вичу: Тако је! Врло добро!). С тога молим вас да ме саслушате пажљиво. (Чујмо!).

Радикална странка политичка је странка. С тога пре но што пређемо на тумачење самога програма ове наше политичке странке, да се упитамо шта је то политика? Шта је то политичка странка?

Политичко језгро опозиционе групе у Народној скупштини, уочи оснивања Народне радикалне странке: Адам Богосављевић, Милош Глишић и Ранко Тајсић (седе), Милија Миловановић и Никола Пашић (стоје)

Кад ово какав прост човек упита каквог ученог господина чиновника: "Бога ти, господине, шта је то политика?", чиновник му обично одговара:

— Е, брате, та политика, видиш, то ти је чудна стварка, а бога ми и опасна је. Није то, брате, за свакога, а особито није то за вас сељаке. Маните се ви политике и ђавола, но гледајте ваша посла. Има тамо у Београду на ћутуку мало већих глава које воде бригу о политици.

Тако веле обично понека господа чиновници. Или ако не рекну тако, а они веле овако: "Е, политика! Гола залудница и лудорија! Прођите се ви сељаци ћораво посла и политике, па гледајте о чему живите".

Мени није требало да захватам из далека те да докажем да има чиновника и њиних пришићелдија који тако говоре народу о политици. Уверен сам да баш овде у овој поштованој скупштини има људи које су начелници, капетани, писарчићи и други чиновнички окламиши позивали у канцеларију или их засретали друмовима и говорили им:

— Ама, зар и вас носи беда у Крагујевац? И ви сте се под старост подурјасили те трчите у Крагујевац да политичарите. Носи вас враг куд не треба. Не гледате свога посла, но сте у ово радно доба поманитали те сте о своме круху и руху потегли чак у Крагујевац да и ви мало промућкате политику, као да свака капа иде на сваку главу, и као да је и ваша глава за политику. (Вичу: "Јесу, бога ми, засретали и одговарали". "И претили су". "Тако је"! Један чича из крушевачког округа вели: "Ми смо уз пут морали где год наиђемо на среску канцеларију далеко да обилазимо, само да нас какав ђаво не засретне и не врати натраг". Други вичу: "Нису нам давали пасоше и одузимали су нам полу-

Прваци "радикалске опозиције" 1879. године: Стева К. Михаиловић, Стево Милићевић и Пера Тамбураш (стоје), Јошко Јовановић, прота Милоје Барјактаревић и Никола Пашић, (седе)

мођија што су нам дале општине да дођемо на ову скупштину". Узвици: "Тако је"! Граја).

Па да се запитамо сад зашто понека господа чиновници одвраћају народ да се не меша у политику? Да ли то чине с тога што истински држе да је политика гола дангуба и беспослица? Не, браћо. Та господа што једнако попују народу: "Не мешај се у политику" знају врло добро да је политика крупна и голема ствар и баш с тога што то знају они и наваљују на народ да се не меша у политику, већ да ту крупну и важну ствар остави њима господи и чиновницима на њино расположење, да је они воде, да је они кроје и растежу по своме шефу. Баш то што се господа и чиновници грабе да политика остане у њиним рукама може вас најбоље уверити, да политика није никаква ситница, јер господа обично уму да проберу за што ће се погратити. Бринуте се како ће ти бити уређена твоја општина, твој срез, твој округ, цела твоја домовина, твоја скупштина, твој суд, твоја полиција, војска, школа итд. — ето, то ти и јесте мешање у политику. Политика ти кроји законе, политика ти одређује колики ће ти бити порез, политика те узима у војску, политика те изводи на границу, политика ти узима реквизицију, политика ти решава рат или мир — управо куд год се човек окрене, куд год макне, он удари и запне о политику. Је ли могуће, дакле, и треба ли, и ваља ли то да се један грађанин не меша у политику, кад је политика улетена у све његове послове, кад му је политика преткала цео његов живот у друштву и од ње му зависи и његова тековина па и сами живот? Не, браћо. Ваша је дужност, наша је дужност, дужност је свију нас баш да се мешамо у политику и то што више и што живље. Не будемо ли чинили тако, онда ће и од сада, као и до сада, политиком витлати сами чиновници и кројити је онако како је за њих најбоље, а нама како буде. Буде ли нам тада

тесна и неугодна капа што нам је чиновници скроје, немамо на кога зажалити – сами смо криви. Не би ли допуштали да нам за нашу рођену главу други кроји капу. (Вичу: "Тако је, врло добро!") Кога сврби, онај нека се и чеше. Ако вас данашње државне установе тиште, ако на судовима не налазите правде, ако код полиције не налазите личне сигурности, ако вам је школа јадна и траљава, ако су вам дације велике, а ви засукујте рукаве па јуриш у политику да заједнички поправљамо што не ваља и да зло заменимо добрим. (Вичу: "Хоћемо! Врло добро!")...

Пошто сам наговестио шта је политика, да видимо сад шта су то политичке партије.

Има људи који налазе да је све ово што данас у Србији постоји и што бива врло добро, управо тако добро да се ништа боље не може ни пожелити. Има опет других људи којима се много што-шта у нашим државним уредбама ни мало не допада и желели би да се много којешта измени и поправи. Тако на прилику има људи који веле: добро је да кметове по општинама поставља и збацује полиција; други веле да то не ваља, но кметове треба да бира и збацује сама општина. Једни веле дације су мале и право се разрезају, други опет веле дације су велике и криво се режу итд. Е, сад кад се ти људи, који се слажу у томе шта у државним уредбама ваља, а шта опет не ваља, но би требало да се мења и поправља – сложе и склопе у једно друштво да заједнички раде на томе послу, онда се то зове политичка партија. А људи се скупљају у политичке партије с тога што је у друштву и слободи увек лакше нешто постићи, но кад запиње сваки за се.

Ето, таква једна дружина, таква једна политичка партија јесте и ова радикална странка. А шта она хоће и жели да постигне, шта она сматра да не ваља у нашим државним уредбама и чиме мисли да замени оно што не ваља па да буде боље – то ћемо сад одмах видети из програма наше странке, који ја ево узимам да читам и тумачим. (Чујмо!)

Да почнемо редом читати став по став из програма, па ћемо се око сваке важније тачке, где буде требало објашњење, зауставити да је претресемо и објаснимо.

На првом месту стоји: (чита из програма) "Као циљ нашега државног уређења, сматрамо:

"Унутра народно благостање и слободу, а споља државну независност и ослобођење и уједињење и осталих делова српства.

Да се тај циљ постигне, треба да се развије материјална, умна и морална снага народна. Како је пак материјално благостање главни основ за јачање целокупне народне снаге, то – поред неговања грађанских слобода – државним установама треба да буде поглавити задатак да подижу народно благостање јачањем произвођачке народне снаге и правичном поделом државних терета".

Браћо, између наше радикалне странке и других политичких странака у Србији, има велике разлике у мишљењу о државним установама. Али, једна од најкрупнијих и најзначајнијих разлика која двоји нашу странку од других политичких странака, то је ово што вам сад прочитах из нашега програма. Ево како. Веома је важно и од пресуднога значаја шта једна странка сматра да је задатак и циљ државе. Људи се могу и не погодити и разићи у мишљењу, да ли је ова и она државна установа добра или рђава, корисна или штетна, па да то опет не значи да се они бог зна како разликују у начелима. Али, кад се људи разилазе у томе шта треба да буде задатак и циљ саме државне организације – онда је то разлика огромна. Јер, према томе шта хоћемо да достигнемо државним уређењем, зависи и какве ћемо државне уредбе стварати, како ћемо нашу државу уређивати. Друкчије се мора уређивати држава кад се узме да је њен главни задатак да осваја туђе земље и градове, друкчије опет кад се узме да је њен главни задатак да оснажи и подигне један сталеж, један ред људи, на прилику чиновнике; друкчије опет кад јој се стави као задатак само да одржава мир и поредак у земљи, а сасвим друкчије кад се узме да је задатак државе да ствара народно благостање и слободу. Ту је са државом као и са другим стваријим стварима. Увек се човек пита за какву ти је потребу то што градиш? Па, каква ти је потреба, онакву ствар и градиш,

којом хоћеш ту потребу да подмириш. Човек кује једно сечиво, па се пита за какав му је посао и према томе га гради. Нико неће узети бријачицу да њом сепа дрва, нити опет сатару да се њоме брије. (Допадање и одобравање). Ето, тако је и држава једна алатка која треба да врши неки посао. Па, пошто и ту крупну алатку што се зове држава опет граде и стварају људи, то да би та алатка добро вршила свој посао, морамо начисто знати за какав је посао градимо, тј. шта хоћемо да постигнемо нашим државним уредбама, какав задатак, какав циљ стављамо нашој држави?

И, ето у томе важном и пресудном питању шта треба да је задатак и циљ државе, наша се странка разликује од свију других политичких партија у Србији. Ако оставимо на страну спољни и тако да речем привремени задатак наше државе; да се и остали делови српства ослободе и уједине, у чему се, допустићу мање-више све странке прилично слажу – у свему другоме међу нашом странком и осталим странкама постоји битна разлика. Ту основну разлику наши политички противници или намерно неће да схвате, или још пре ће бити да је, бога ми, баш и не опажају, јер некако нису свикнути да се удубљују у оваква питања и да њима море своје скупопене господске главе. (Допадање. Један глас: "Море се они око Бонту-а. То се боље исплаћује"). Они се слабо паште, да буду начисто и са својим рођеним начелима, па није чудо што не обухватају у целини наша. Ко ни сам себе не разуме, како ће разумети другога. Но, ја ћу се ево постарати да ову разлику колико толико покажем.

То питање: шта је задатак и првенствени циљ државе, мало је помучно. Око њега су се пр'ли дуго многи учевни људи. Но, нама овде није сад до учевности и тих учевњачких прења, но ваља што простије да нагласим ту разлику, шта од државе тражи наша странка, а шта јој стављају у задатак све друге политичке партије.

Друге, нама противне партије, сматрају да је права и скоро једина дужност државе да врши неку, тако да речем, пандурско-полицијску службу. Они траже од државе само да чува личну и имовну сигурност грађана, тј. да нас брани од лопова и разбојника да нас не нападају и не убијају и да нас не краду и не харају. Они веле човеку: "Развијај се и снажи, ради, теци и богати се како год знаш, умеш и можеш, то се државе ништа не тиче; она ће водити бригу само о томе да те ко лично не нападе и да ти не краде и силом не отима оно што си умео и могао стећи".

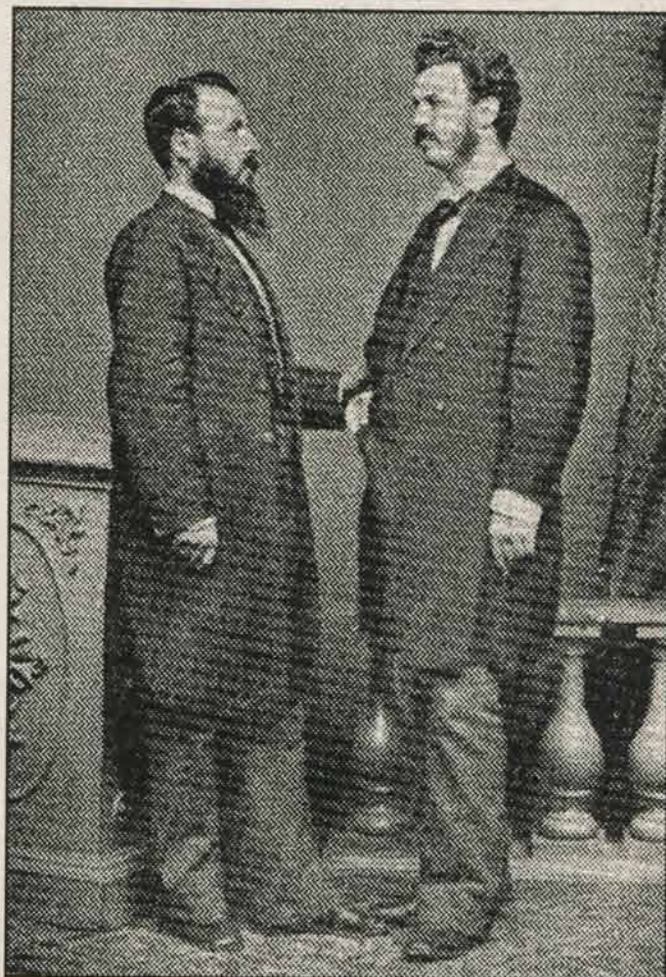
Овако размисавање шта је задатак државе, било би добро и правилно само онда кад би сви ми подједнако били снажни, подједнако учени, вешти и богати. Али, пошто то није, нити данас може бити, то из овакога схватања државнога задатка излази то, да онај који је силнији, вештији и богатији, глоби и притешњује слабијега. Друге странке, дакле, полазе с те претпоставке и узимају да је лична снага једнога човека – под снагом разумем и памет, и богатство, и друштвени положај – да је лична снага, дакле, једнога човека довољна да он стече и извојује себи у друштву и држави толико места, знања и имања да може уљудно живети као што се пристоји разумноме створењу, што се зове човек, а од државе траже само да осигура човеку да слободно може употребљавати и користити се том својом личном снагом.

Отуда излази да данашња држава, која је кројена по размисавању ових нама противних партија, испушта из вида и свога делокруга једну од најважнијих страна у човечијем животу, а то је страну економску. Или да речем простије, данашња држава не брине се како ће ко тећи, ту она човека оставља да се сам помаже, како може и уме, и последња јој је брига то да ствара такве државне установе, како би сваки који хоће да ради и тече, могао заиста и да заради и стече толико да може уљудно, као човек, живети.

Наша странка, напротив, сматра да је баш та економска страна, о којој се данашња држава или никако, или веома слабо брине – најважнији задатак државе. Наша странка полази с те претпоставке и узима да се људи баш с тога и скупљају да живе у једном друштву и држави, што свакоме човеку за се његова лична снага није довољна да може

Прота Милоје Барјакстаревић и Никола Пашић 1879. године

Никола Пашић и Коста Тушановић

живети и успевати као човек. Наша странка сматра да је код сваког човека на првом месту питање о лебу, о физичком опстанку. И ми држимо да се то прво и најважније питање за свакога човека не сме и не може нестицати државе. Крња је то и луда мисао рећи, да се државе тиче само да ме ко не бије и не убије и да ме не похара, а не тиче је се да ли ја што имам и да ли могу што да стечем и зарадим. Нисмо се ми скупили да живимо у друштву, ни склопили државу само зато што се појединце бојимо разбојника и харамија, већ баш што хоћемо да овако у друштву лакше течемо и боље живимо. С тога се државе мора увелико тицати како њен народ зарађује и тече, и она мора узети на се бригу да ствара такве установе и поредак, како ће њени грађани заиста моћи што више да стеку и зараде, и да се нико не богати на туђ рачун. Лудо је то рећи: не можеш се сам бранити од харамија и зато ти је ту држава да те од њих брани, али можеш сам тећи и теци како знаш. Ако ће држава оставити своје грађане да се у најважнијем питању, у питању о лебу и опстанку сами довијају и помажу како знају и могу према својим личним силама, онда је питање – на што нам је држава?

Али не, држава не сме тако једноставно схватити свој задатак, као што јој то прописују наши противници. Историја рода човечијег то је борба с природом, с незнањем, са сиротињом и немоћношћу, у којој се налазило човечанство кад је отпочело своју историју. Постепено савлађивање те немоћи то је развитак слободе. Људи не би ни корака крочили у тој борби да су је водили сваки за се. Довршити тај развитак слободе и тај развитак рада човечијег за слободу – то је задатак и циљ државе. А основ и темељ тога развитака то је – народно благостање. Ово је таква истина и тако природни задатак државе, да је држава кроз сва времена у неколико морала служити и овом задатку упркос свију мудровања разних државника, да у економске одношаје грађана држава не треба да се меша и да то није

њен посао. Државници су проповедали да, што се народне тековине тиче, ту треба оставити нека иде како иде, али саме околности нагониле су државу да се често и нехотице и несвесно, па баш и против воље државних управљача морала мешати у те ствари. Но, пошто је то мешање било нехотично, несвесно или изнуђено, то је обично доносило мало вајде, јер држава или није погађала где треба, а где не треба да се меша, или је њено мешање било тек као од беде и на препад, почињало се, па се опет прекидало, или је напоследку свраћана пажња на ситнице, где се могу помоћи сами људи приватно, а пропуштале су крупне и значајне ствари, где је државно мешање било неопходно и где је само оно могло помоћи. Тако на прилику код нас је узела држава на се да води бригу како ће људи доћи до боље пасме коња и зато држи у Љубичеву државну ергелу, а није се умела на време умешати и стати на пут, да сељачка имања не прелазе у руке кајишара и зеленаша. Држава је, дакле, допустила и гледала мирно како сељаци, који живе од земље, остају без земље, а она се гомила у рукама кајишара, који сами земљу не раде, но терају с њом шпекулацију. А то не би смело бити да је држава наша јасно схватила шта је њен задатак. Да су у оно време, кад су сељачке земље почеле увелико прелазити у кајишарске и заватинарске руке на државној управи били људи, који разумеју шта је прави задатак државе, они би нашли средства и начина да то спрече, да не дадну, да сељак остане без онога, без чега не може живети – да остане без земље.

Ту бригу дакле о народној тековини, то мешање државе у економске одношаје друштвене, што је до сад држава чинила несвесно, нехотице, без реда и плана, наша странка хоће да држава узме на се свесно, јасно и да је извршује с планом и разумевањем.

Ми хоћемо дакле да наша држава води бригу не само о томе, да когод њене грађане не убија и не хара, већ и о

томе, и то поглавито о томе, да њени грађани могу што више зарадити и стећи.

Ми тражимо од државе, не само да одржава ред, већ поглавито да ствара ред у земљи, остварајући такве економске установе и одношаје, како ће сваки радан човек моћи заиста и да заради колико му треба за уљудан живот, и како шпекуланти и кајишари неће моћи законским глобљењем и преварама да се богате на туђ рачун и од туђе кржаве зараде. (Одобравање).

Овде није место, а и време је кратко, да на ситно претресемо и објаснимо ово питање, али колико је било могуће ја сам вам, браћо, нагласио шта тражимо од државе ми, а шта јој стављају у задатак све друге политичке странке у Србији, и ви сте у неколико могли увидети, колика је ту разлика између нас и других странака. Још да напоменем само ово. Ми тражимо да држава води велику бригу о народној привреди и тековини с тога, што по нашем разумевању материјално благостање, или простије да рекнем, имућност свију грађана то је основ и темељ свега ругога напретка. То је друга страна оне тачке у којој се наша странка битно разликује од свију других политичких партија у Србији. Друге партије виде наш једини спас или у школи и просвети, или у снажној и добро уређеној војсци, или у ојачаној и развијеној трговини и индустрији. Или најпосле полажу све наде у политичке слободе. Наша пак странка ставља на прво место народно благостање, а под тим разуме имућност свију грађана. Наша странка држи, да докле год српски народ не буде имућан, све догле ни наше школе, ни наша војска, ни наше политичке слободе не могу бити како ваља снажне и сталне. Наша странка вели дајте народу имања, па ће он онда сам наћи пут и у школу и у цркву, па ако хоћете и у рај. (Допадање и живо одобравање). Го и гладан народ мучно може да очува своје политичке слободе, баш ако каквим тешким напорима и стицајем сретних прилика и дође до њих. Народ лепо каже: "Сироба човек готов ђаво". Дакле, прво хлеба, па ће онда све друго ићи лакше. Разуме се да и школа и трговина и индустрија и политичке слободе и многе друге установе помажу народу да што више и боље заради и привреди, да лакше дође до хлеба, с тога се и о томе мора водити велика брига, али и ту треба знати шта је чему темељ и шта је од чега прече, шта су средства, а шта ли је циљ. Ево, и наша странка прегла је и баш се живо бори и засад готово целу своју снагу улаже да извојује политичке слободе. Али, ми се ни мало не варамо и врло добро знамо да ће те политичке слободе бити кратког века, ако би се, пошто их извојујемо, ту и зауставили. Но, наша странка то не мисли. Она зна да се само целокупном државном снагом могу створити у овој земљи такве економске установе, које ће народ довести до благостања, с тога је и прегла да засад прво ту државну снагу одузме од бирократије и преда народу, како би после народ том целокупном државном снагом могао уредити и политички и економски своју државу тако да у њој заиста буде опште благостање, на коме ће се тада тек у правом смислу развити и општа просвета и слобода. Сада државну снагу и народну тековину један сталез – бирократија чиновништво – употребљује поглавито на своју корист, а у првом реду на подизање своје имућности. Доста је овај народ издирао за другога. Време је да порали што и за себе.

(Вичу: "Живео! Живела радикална странка!" Живо одобравање).

Браћо, пошто сам вам наговестио шта наша радикална странка жели да постигне државним уређењем, и пошто сам вам напоменуо да је, за сада, главна брига наше странке да сва државна снага пређе у руке и на располагање самога народа, ред је да вам речем и којим начином, каквим уредбама мисли наша странка то постићи. И ту сад на прво место долази:

Законодавство

Ви ћете лако разумети, браћо, да је то веома важна ствар: ко гради законе у земљи. "Свака кука себи вуче", вели народ. Тако је и овде. Онај који гради законе увек гледа да их тако начини, како ће за њега бити лакше. Сад ако законе гради

један сталез, један ред људи, онда ће ти људи курдисавати законе онако како је за њих најбоље. Тако исто, ако законе гради сам народ, онда се можемо надати да ће закони бити онакви како је за сам народ најбоље. (Вичу: "Тако је!")...

Ко гради и како гради законе то се прописује и наређује једним основним законом који се зове устав. На уставу оснивају се после сви остали закони. Што је темељ згради, то је устав држави. Кад је темељ рђав, кад је он слаб, трошан и незгодно постављен, онда ни цела бина не може ваљати. Тако је исто и са државом, којој није добрим уставом ударен добар темељ. У таквој држави онако је исто незгодно, несигурно па и опасно живети као и у згради којој је темељ слаб и рђав. Као што се таква зграда љуља, пуца и сваки час спада с ње леп и малтер на главу њених становника, тако исто и у држави са рђавим уставом сваки се час грађанима руше на главу балвани и каменаци у облику разних државних терета, глоба, кривда, притисака и других мука и корова. Но, како има народа који никако и немају устав, а има их који имају рђаве и добре уставе, па, ради бољег разумевања, дозволиће ми још једно грубо упоређење, које ће у неколико објаснити ствар, пошто се немамо кад дуго задржавати на овоме питању, а један пример често је у стању да објасни све што не би могли објаснити дуги разговори. Елем, народи без устава то су као чергари који и немају кућа, но живе на ледини под разапетим платном. А ви знате у које се људе броје такви људи и какав им је живот. Народи који имају рђав устав, то су као људи који имају неку вајну кућицу, али је то кровинара и дашчара, у којој је пуно дима и мрака, пуно студи, невоље, јада и сваке галежи. Држава са добрим уставом то су као јаке, видне, суве и светле одаје, у којима је свакоме топло и угодно живети.

Ми имамо нешто мало вајна устава, али он је грађен без многога питања народа; грађен је у мутном и тешком времену после крвавог убиства једног српског владоца. Помислите како би једна и жалосна морала бити она кућа коју би укућани навалили да склепају у оном тренутку кад се међу њима догодило убиство, и кад мртвац још лежи неокупан на мртвачком столу. Разуме се да се тако на трке у оној скаламутњи и страху не би могло ништа стално и добро направити. Ето, тако од прилике грађен је и наш данашњи устав 1869. године, после убиства кнеза Мијаила.

Ту су неколико власника у оном зору и престрављеном народу спетљали данашњи наш устав како су могли и умели. Да ли нису могли, или нису хтели, или умели направити што боље, нећемо сад овде претресати. Доста то, да је наш данашњи устав крпеж слупан у оном зору, страху и забуну после топчидерскога убиства. И сад тиме тако слупаним уставом ми се, ето, таворимо и белаишемо скоро пуних 13 година. Ако је за вајду, то је доста. Време је да народ сад на тенани и према стеченом искуству гради себи нов устав.

(Вичу: "Живео!" Дуго и веома живо одобравање)...

Ја вам мало час рекох, браћо, како је то веома важна ствар ко ће градити законе у земљи, или као што се то обично вели: у чијим ће рукама бити законодавна власт. По садашњем уставу тако је удешено, да се при грађењу закона народ истина нешто мало припитује, али углавном данас се закони не граде по вољи, жељи и памети целог народа, или као што то писмени људи кажу, данас закони нису израз народне воље и његових потреба. И наш устав, и наш изборни закон као и закон о пословном реду у скупштини, такви су данас да наши министри и њини чиновници могу скоро увек потурити, да у скупштини њина воља и жеља постане закон, а народна воља и жеља да се баци у запећак. (Велико одобравање. Вичу: "Тако је било до сад, али више не дамо тако"!.) Оно главно што наша радикална странка жели постићи новим уставом то је ово: ми хоћемо да пуна законодавна власт, да грађење закона пређе у руке народа; хоћемо да се закони не могу више кројити по вољи министара и неколико њиних пришивака, што су се и ако живе у народу, одродили од народа, већ да сваки закон буде творевина целог народа и прави израз његове воље. (Вичу: "Живео! Живели радикалци!")...

Стојан Протић

Јован М. Жујовић

А да би се то постигло радикална странка тражи да уђу у нов устав ове одредбе (чита из програма):

"1. Скупштину састављају само посланици народом изабрани; избор је непосредан, а право бирања имају сви пунолетни грађани српски".

То је прва тачка. Да је мало објасним. Да се упитамо прво шта значи то, да "скупштину састављају само посланици народом изабрани?" То значи ево ово: По нашем садашњем уставу наређено је тако, да на сваки три посланика које бира народ долази по један посланик кога бирају министри. Такви се посланици зову "владини посланици". Њих влада увек узима од људи за које зна да ће бранити у скупштини њен рад и њену вољу, па тако увек и бива, сем ако се влада где год превари те из непознавања узме по кога, који се после подурјаси, па неће да пристаје уз њу као шипка уз бубањ. (Један Посавац вели: "Као прибогу Таушановић"). Тиме што министри, или како се обично вели влада, узимају у скупштину неке своје особите посланике, одељито од посланика народних, показује се јасно, да министри имају и неке своје одвојене интересе, па с тога траже и одвојене посланике, који ће те њине интересе заступати и бранити. Јер, ако је скупштина народна, ако она заступа народ, што ће онда ту неки одвојени владини посланици?

Народни посланици обично су људи од малих школа, а често и неписмени, као што је и сам народ. Они не знају све параграфске мајсторије и ђаволије, које су често само зато ту да јасну ствар замуте и забуне и да простије људе силету и омету, да му крснога имена не могу разабрати. Међу ове мирне и склоните људе влада напусти своје често насртљиве параграфске асасе. Иза леђа свака три народна посланика стоји по један владин параграфлија, у чијим се рукама сваки параграф вије као каиш. Они салећу народне посланике разним наговорима, дрмусају их обрлаћују, или као што они веле "обавештавају" дотле, док

људе не повуку за собом, те често учине по нешто што никако није у интересу земље и народа, и што народни посланици и ако су простији по својој здравој памети никако не би учинили, да није било владиних посланика, који су их на то навраћали. Ето те параграфске бињешије, те владине посланике, ми радикалци нећемо више у скупштину. (Вичу: "Живео!", "Врло добро!" "Нећемо их"). Нека су врата скупштинска отворена свакоме кога народ у њу прати, нека су отворена и прстом и учевном, само нећемо да влада, да министри стоје на тим вратима и да се они питају кога ће у скупштину пропустити. Хоћемо да вратар, да онај што шађе и пропушта у скупштину буде сам народ, а да се у тај посао не пачају министри; хоћемо да у онај узвишени, у онај свети храм што се зове народна скупштина не може ступити као посланик нико, чујте, ама нико (говорник уздиже руку) кога тамо не пошље народ! Ето, то значи оно место у нашем програму да народну скупштину састављају само посланици народом изабрани. (Дуготрајно и живо одобравање. Многи посланици поустајали и пошли говорничкој трибуни. Председник звони и виче: "Чујмо!").

Даље се вели у програму: "Избор је непосредан". А ево шта то значи. Кад се бирачи једнога среза или рецимо једнога места скупе, па они сами бирају посланика, онда се то вели да је избор непосредан, јер између бирача и посланика нико не посредује. Но, кад бирачи прво изберу поверенике, па тек ти повереници иду те бирају посланика, онда се вели да је то избор посредан, пошто тада бирачи не бирају сами лично свога посланика, већ га бирају посредно преко својих повереника. Бирање посланика, дакле, може да буде од две руке, и по нашем данашњем уставу ми имамо обоје: по окружним варошима избори су непосредни, по срезовима посредни преко повереника. Наша странка рачуна да ово двојење да се на једном месту бирају овако, на другом онако није нужно ни потребно. Што ће

нам ово издвајање окружних вароши од остаих срезова? Сви смо равни грађани, били варошани или сељаци, па што онда да не бирамо и посланике једнако? С тога је радикална странка за то да у целој земљи бирање посланика буде од једне руке и то да буду избори непосредни. Непосредне изборе хоћемо зато што држим да ће увек бољи човек бити изабран за посланика ако га бира сам народ непосредно, но ако га бирају повереници. Више људи теже је обрлатити и заварати. Ту ће се увек наћи више људи који лично и блиско познају човека што су га наумни бирати, те ће моћи и другим бирачима показати и доказати, ко је и какав је, и да ли га вреди бирати? Уопште, и овде важи оно да "више очију више виде". А после, код посреднога бирања преко повереника, посланичка одговорност некако се много развучи. Ту су бирачима одговорни повереници, па тек повереницима одговорни су посланици. Тако бива често те, што но реч, "тата на маму, мама на тату", па најпосле изиђе да народу нико не одговара. Сећате ли се оне приче како је "човек нешто заповедио жени, а жена кучки, а кучка репу, а реп вели нећу". Ето, тако некако на ту прилику личи ми и ово бирање посланика преко повереника. (Допадање и одобравање). Наша странка хоће да посланике бира непосредно сам народ, па онда да се зна да су ти посланици томе народу непосредно и одговорни; а не овако: бирачи се изговарају на поверенике, повереници на посланика, а послови једнако иду како не треба. (Вичу: "Тако је!")

Сад да видимо овај став, где се вели: да "право бирања имају сви пунолетни грађани српски". Ово је важна ствар, браћо. Ви знате како је код нас кад се бира кмет. Ту се тражи да човек плаћа свој пун данак, главницу – па тек да може бирати кмета. Ја сам из уста Гарашанинових чуо, да би он био рад да то тако узакони и за бирање посланика. Па није да тако мисли сам Гарашанин. И код нас и у другом свету има људи који човеково право мере по кеси. Што год ти је већа кеса, веће ти је и право. Ко нема имања, нема ни права. А дужности, видите, има. Кад дође ред да се иде на границу, онда се не вели: "Ти си пуки сиромашак, ниси уживао никаква права у општини, ниси смео излазити на биралиште, с тога и сад седи код куће и не мораш ићи на бојиште. Јок, већ био богат, био сиромаш – марширај! И то она пука сиротиња у прву линију, а на богаташе после јал ће доћи, јал не доћи ред. (Вичу: "Тако је богме"). Кад сиромашку негова немаштина ништа не смета да гине за државу, не треба да му смета ни онда кад треба да ужива нека грађанска права у држави. Човечија глава – велика је цена, јер, као што је познато, сваки човек има само по једну. Ко, дакле, за домовину главу даје – тај много даје. Том се ценом све искупује. С тога се грађанима, од којих се тражи да гину за домовину, не смеју ускраћивати никаква грађанска права, под неким изговорима што не могу толико и толико да плаћају држави. Уопште, у једној држави никад не сме бити имућност оно мерило и аршин, којим се одмерају грађанину негова грађанска права, ако се хоће да у тој држави буде правога реда и напретка. Учешће у државним пословима не сме се одмерити по дубини кесе, па ко је богатији, онај нека и барата по држави, а ко је сиромаш, негова нигде да се не чује и не једе. Спречити сиротињу да се не меша у државне послове зато што је сиротиња – значило би угушити глас баш оних који највише осећају тежину незгодних државних установа, и по томе имају највише интереса да раде на поправци свега што је у једној држави гломазно и тегобно за народ – значило би, дакле, угушити глас оних који су по самоме свом положају принуђени да буду покретачи нужних друштвених преображаја и поправака. Радикална странка то неће.

Радикална странка вели: Баш зато што сам сиромаш имам право и хоћу још трипут више да се мешам у државне послове, јер баш зато што сам сиромаш и што ми је танка грбача, ја више и осећам, више ме и боли сваки државни терет и неправда, који се опру на моја мршава и гола леђа. А кад ме што жуљи и боли (говорник се плеска по потиљку) ја имам и право да мојој бољци и муци лека тражим, ако се жели да у земљи буде слоге и послушности законима. Јер, сваки грађанин, па био он богат или сиромаш, има

пуно право да рекне: "Ако хоћеш да ти вермам и слушам тај закон, мораш питати и мене ко ће га и како ће га градити, пошто се то и моје коже тиче; а не овако заседну њих неколико газда и госпoде, па наврљај оволику хрпу закона (говорник показује руком), а ти сиротињу после само погни шију, упрегни се и вуци што ти је натоварено. Нећемо више тако бели! (Пљескање и бурно одобравање)... Стога је радикална странка и метула у свој програм: да право бирања имају сви пунолетни српски грађани, не гледећи на то да и су богати или сиротни и колико који плаћа држави. Да плаћамо држави колико ко може према своме стању, али да држава не тргује и не пиљари са грађанским правима својих држављана. Грађанска права нису ужичка пастрма, да их држава крчми на грош и на 20 пара, па ко више плати, ономе већи режањ и да одреже. (Допадање и одобравање). Сваки човек, па био богат или сиромаш, самим рођењем добија тапију на сва грађанска права, која уопште постоје у његовој домовини, под условом да од грађанских терета сноси онолико колико му је могуће према његовом стању. То радикална странка држи да је право и добро. (Вичу: "Живела! Тако је!")

У овоме ставу још нам остаје да малко проговоримо о овој речици: "пунолетни", јер се вели да "право бирања имају сви пунолетни грађани српски". Ову реч "пунолетни" ми смо метули у програм не с тога што би било људи који би хтели да и непунолетници могу бирати посланике, већ с тога што има људи који зуцкају да би требало дати право да бирају посланике само људи преко 25 година. Ми, пак, велимо: кад је пунолетство довољно да човек главом одговара за своја дела – јер пунолетнике стрељају кад што крупно скриве – кад је владаоцу довољно 18 година, па да буде пунолетан да земљом влада, свакојакo ће и обичном грађанину бити доста 21 година па да буде пунолетан за бирање посланика. (Вичу: "Врло добро")

Тиме смо, браћо, свршили објашњење тачке прве, и сад прелазимо на тачку 2, која гласи (чита):

"Законодавна скупштина састаје се у извесан дан, а разилази се кад свој дневни ред исцрпи, или кад владалац нађе за потребно да учини употребу од свога уставног права".

Да објаснимо шта оно значи, да скупштина треба да се састаје у "извесан дан", а да се разилази тек онда, "кад свој дневни ред исцрпи". По садашњем уставу одређено је само да се скупштина мора сазвати сваке године, а није одређено и време кад то мора бити, ни то колико ће времена остајати на окупу. Тиме што то није одређено, дато је министрима мегдана да развлаче и одгађају скупштину и да је у сред посла прекидају и распуштају како год им је воља. Тако је бивало да се скупштина сазивала последњег дана у години, па се онда у идућој години држи за годину прошлу. Бивало је и то, да се јединим истим указом скупштина и сазива и одмах уједно и распушта и ако се није ни састала. Тим одуговлачењем и одгађањем скупштинскога састанка доста се знатно крњи свето народно право, да сваке године има своју редовну скупштину и често бива да докле се министри скањерају да се сазове скупштина, дотле многи важни послови народни чекају и држава остаје у напетку. Бива често и тако да министри стрепе од контроле народне, па је разгађају и не сазивају скупштину све дотле док не доспеју да своје рачуне курдишу, и своје погрешке замажу и претрапају. Ето, да се то не би и у будуће догађало, радикална странка тражи да се у новом уставу одреди дан кад ће се редовна скупштина састајати сваке године. Па кад тај дан дође, онда посланици да не морају чекати ничији позив хоће ли их или неће позвати, већ да иду на своје место у скупштину и да без дангубљења врше народне послове. Кад посланици напред буду знали дан, кад се морају скупити да раде, онда ће боље моћи распоредити и своје приватне радове, те неће морати као сад сваки час узимати осуства ради својих домаћих послова и тиме крњити скупштину и ометати је у раду. Кад тако буде наређено, онда састанак скупштине неће зависити од воље једнога ђудљивог министарства, које може имати својих интереса и рачуна да се скупштина не састане, па ма отуда државни послови и општи интереси грађана трпели нај-

веће штете. Тада ће се народни посланици, у одређен дан, по праву које им устав даје, скупити у скупштину, а да им нико не може и не смеде рећи: "Идите; што сте дошли? Ја вас нисам звао!" Кад народ има право да му се сваке године састаје његова редовна скупштина, не треба допустити да му се то право крњи и изиграва у пракси, у примени и извршењу. (Вичу: "Живео! Врло добро! Тако хоћемо"). Зато радикална странка и тражи у своме програму да се у новом уставу изриком одреди дан (датум), у који ће се редовна скупштина народна сваке године састајати. (Вичу: "Врло добро!").

Сад да видимо, браћо, шта значи овај наш захтев: "да се скупштина разилази тек онда, кад свој дневни ред испрши".

Као год што је важно да састанак скупштине не зависи од ничије воље и ћуди, тако је исто важно да нико не може прекраћивати рад скупштине и распуштати је по својој

Оснивачи Народне радикалне странке: Лазар Пачу, Пера Годоровић и Никола Пашић

вољи и ћуди. По садашњем уставу и до сада бивало је обично овако: Скупштина се састане; народни посланици, који знају нужде и терете народне, навале на владу: да се ово и ово узакони, да се ово и ово поправи, да се ово и ово олакша народу. Влада се не брани и не противи; она на све одговара: "Врло добро, тако је, то и ми министри хоћемо" – и прима писмене и усмене захтеве и жеље посланика и трпа их све на једну гомилу. А затим вели овако: "То је све лепо и добро, што сте ви народни посланици тражили, и влада ће о свему томе водити рачуна, ми ћемо све то узаконити, него знате, прво треба да посвршимо неке ствари, које ми министри имамо да изнесемо скупштини на решавање и које су врло хитне". Па онда почну износити: "Да се нађу нови финансијски извори; да се установе нова посланства; да се овим чиновницима повиси плата, а онима да пенсија; да се влади одобри овај и овај издатак што

је "била принуђена" учинити преко одобреног буџета итд. Напоследку, влада изнесе на решење скупштини и буџет, тј. предрачун годишњег државног прихода и трошка, па кад наваљивањем и то проћушкају кроз скупштину, онда се господа министри погледају по брадама и реку: "Е, сад, браћо скупштинари, идите својим кућама". – А шта би од оних наших жеља и захтева, што тражисмо да се учине неке поправке у закону и олакшице у народу? – питају скупштинари. "То ћемо решити кад се други пут у здрављу састанемо" – одговарају министри, па онда капе у руке и оду из скупштине. Скупштинари се згледају, мало провајају, неко љутит прогунђа по штогод срдито, па се онда и они разиђу. А кад се "у здрављу" идуће године опет састану, господа министри "у здрављу" опет курдишу ствар као и лане, па тако једнако. Народне жеље чаме, чаме тако у запећку док се напоследку и не забораве и траг им се не затури тамо негде у прашљивим архивама скупштинским. (Пљескање и бурно одобравање!)...

Ето, да не би у будуће тако бивало, наша радикална странка тражи да се у новом уставу утврди да скупштину нико не може распуштати док она сав свој посао за ту годину не посвршава, или, као што се то обично каже, док свој дневни ред не испрши. А да не би министри износили скупштини на решавање прво неке своје дрангулије и пошурлије, а за народне жеље после, ако се стигне – то да се утврди да скупштина сама одређује и свој дневни ред, тј. скупштина да одреди који су послови пречи и хитнији, па их ваља прво свршавати. (Вичу: "Врло добро!")...

Оно, што се даље вели у програму: "или кад владалац нађе за потребно да учини употребу од свог уставног права", значи да се може десити да владалац посумња да ли скупштинари у каквом важном питању раде баш онако како је жеља народна, и ту се сад оставља владаноцу да може апелирати на народ, тј. распустити скупштину и наредити нове изборе, да се види хоће ли народ опет изабрати старе посланике и тиме одобрити њин рад. Учинили народ тако онда је ред да се тој одлуци и жељи народној покори и сам владалац. Јер, узима се да владалац у државним пословима и не треба да има друге смерове и жеље, но што је смер и жеља самога народа. (Вичу: "Тако је!") Ово право распуштања скупштине не даје се владаноцу да се после права народна, жеља и воља може навијати и дотеривати, већ да се може само чути и сазнати. С тога, при увођењу ове одредбе у устав, треба пазити да је владачеви саветници – министри – не могу после извртати, злоупотребљавати и распуштати скупштину дотле док најпосле не изберу једну која ће њима бити по вољи. (Одобравање).

Сад прелазимо на 3. тачку, која гласи (чита из програма):

"Законодавној скупштини уставом се ујамчава пуна законодавна власт".

Ово је, браћо, врло важна тачка. Ја сам вам већ говорио од коликога је то значаја ко гради законе у једној земљи? По нашем садашњем уставу народу је дато нешто мало учешћа у законодавству, али углавном до сад народ није био прави законодавац. Народним посланицима остављено је право да могу изјављивати жеље и потребе народне, али је министрима остављено да само они могу подносити формалне законске предлоге, а то значи: ви посланици предложите што вам је воља, али ми министри оцењиваемо да ли ће то, што ви тражите, изаћи пред скупштину да се претресе и постане закон. Народ вели: "човек предлаже, а бог располаже". У законодавству код нас било је досад тако, да народ предлаже, али влада располаже. Зато се и могло код нас дешавати чак и то да скупштина нешто претресе и усвоји као закон, па се то после забаци те тако и остане. Тако на прилику до сад су начелства већ двапут осуђивана на смрт и решавано у скупштини да се начелства укину, па га решења стоје и данас неизвршена, а начелства ево и данас "благодјејствују", петљају и потржу на одговор владине политичке противнике и осећају се боље но икада. Тако исто зимус је на скупштини зготовљен закон о општинама, па сад и он још чами, нити има изгледа да ће скоро постати прави закон. Тако пролазе народне

жеље које чак и кроз скупштину програвују, а колико ли их остаје угушених у скупштинским одборима и министарским фиокама, те никад и не изађу пред скупштину на решавање. То је увредљиво и понижавајуће за народну скупштину да се зове законодавна, а овамо у ствари да ниједна њена жеља не може постати закон, ако на то не пристану министри. Народ је највећи господар у држави. Он једини и има право да гради законе земаљске. Он у томе нема с ким да се погађа и цењака, јер је он сам извор сваке власти. Ко год има какве власти у овој држави, од народа има. Ко има више, или хоће да има више, но што народ даје, тај захвата у туђе право. На првом месту и у првом реду народ је сам свој господар, он сам има власт над собом. Од тога господарства, од те власти он даје другима онолико колико да, и донде докле да. Кому се чини мало оно што му народ нуди – он нека не прими и нека тражи где има боље. Само погађања и цењака с народом бити не може; народ мора бити сам свој законодавац. Зато наша странка и тражи да се новим уставом народић скупштини ујемчи пуна законодавна власт, тј. да и посланици могу подносити формалне законске предлоге, и да скупштина решава шта је важније и шта пре треба радити. (Одобравање).

4. тачка, на коју сад прелазимо, браћо, гласи (чита из програма):

"И велика народна скупштина састаје се периодично, и, осим других послова, редовни јој је задатак ревизија устава".

Овде нам, пре свега, ваља објаснити шта значе ове две стране речи: "Периодично" и "ревизија". "Периодично" значи у одређеним роковима, а реч "ревизија" значи прегледање. Цела пак ова тачка значи: да се и за велику скупштину одреде у новом уставу рокови кад ће се она скупљати, и, рецимо, нека то буде сваке треће или сваке пете године, како се већ нађе за најзгодније, само да се на чисто зна рок састајка велике скупштине. Ви сте малочас чули, браћо, из којих разлога ми тражимо да се за малу, редовну скупштину, у уставу означи дан кад ће се редовно сваке године скупљати. Ето, из тих разлога тражи наша странка да се тако исто и за велику скупштину одреди рок њенога редовнога састајања, а кад се састане, тражимо да, осим других послова, редовно прегледа устав, па што год се у њему дотле показало као незгодно и непотпуно, да се поправа и мења.

Има крупних земаљских послова, браћо, који се увек морају оставити великој скупштини народној да их она решава. Па кад тражимо неких осигурања да састанак редовне, мале скупштине, не зависи од ничије ђуди и воље, тим пре морамо се постарати да састанак велике скупштине, која се увек бави само крупнијим и пресуднијим државним пословима, не зависи од ничијега ђефа. Ево, ја ћу вам навести један пример како народу може требати велика скупштина као парче хлеба, па опет да не могне доћи до ње, кад није у уставу изриком означено у којим ће се роковима велика народна скупштина састајати. Данашњи устав одмах прве године чим је ступио у живот, показао се непотпун и рђав. Мане нашега данашњег устава нису биле мале, већ огромне, јер узмите само то да се по данашњем уставу народ не мора питати чак ни у тако тешком и важном питању као што је оглас рата, и ви врло добро знате да смо у обадва рата загазили, а народ није најпре о томе упитан. При огласу првога рата још је и било некога вајнога запиткивања мале скупштине, али за други рат није било ни тих прифорама. Због ове, а и многих других мана у садашњем уставу, одмах чим је он ступио у живот, почело се тражити да се сазове велика народна скупштина, која би устав променила и поправила. Ето, 12 је већ година како народ диже свој глас за велику народну скупштину и промену устава, па од свега тога до данас још ништа не би. Сад, после толиких тешких напора, ево једва је један пут решено, да се велика народна скупштина сазове да мења устав. То је решила скупштина, на то је пристао владалац – та је дакле ствар сад већ свршена и ми велику скупштину морамо ускоро имати. Али, и поред свега тога, поред свију тих решења и пристанака, ја вам ево кажем, да

ћемо ми имати још доста мука и белаја док догнамо да велику народну скупштину заиста једанпут видимо на окупу. Упатите моје речи, а живи били па видели! (Вичу: "Хоћемо велику народну скупштину"! Мора бити велике народне скупштине)...

... Да, ви велите "мора бити велике народне скупштине"; и ја велим да је мора бити, и биће је, али питам колико нас је труда до сад стало и колико ће нас још стати док је буде, док је једном видимо на окупу? Да не би дакле и у будуће тако белансали и по читавих 10-15 година ломили се и запомагали док дођемо до велике скупштине и промене устава, радикална странка тражи да се у самом уставу одреди, у којим роковима ће се скупљати велика народна скупштина, и да јој се стави у дужност да на тим својим састанцима увек и устав прегледа: нема ли у њему што да се поправи и дотера. (Вичу: "Живео! То је врло добро!" Граја. Одобравање).

Сад долазимо, браћо, на тачку 5. Она гласи (чита из програма):

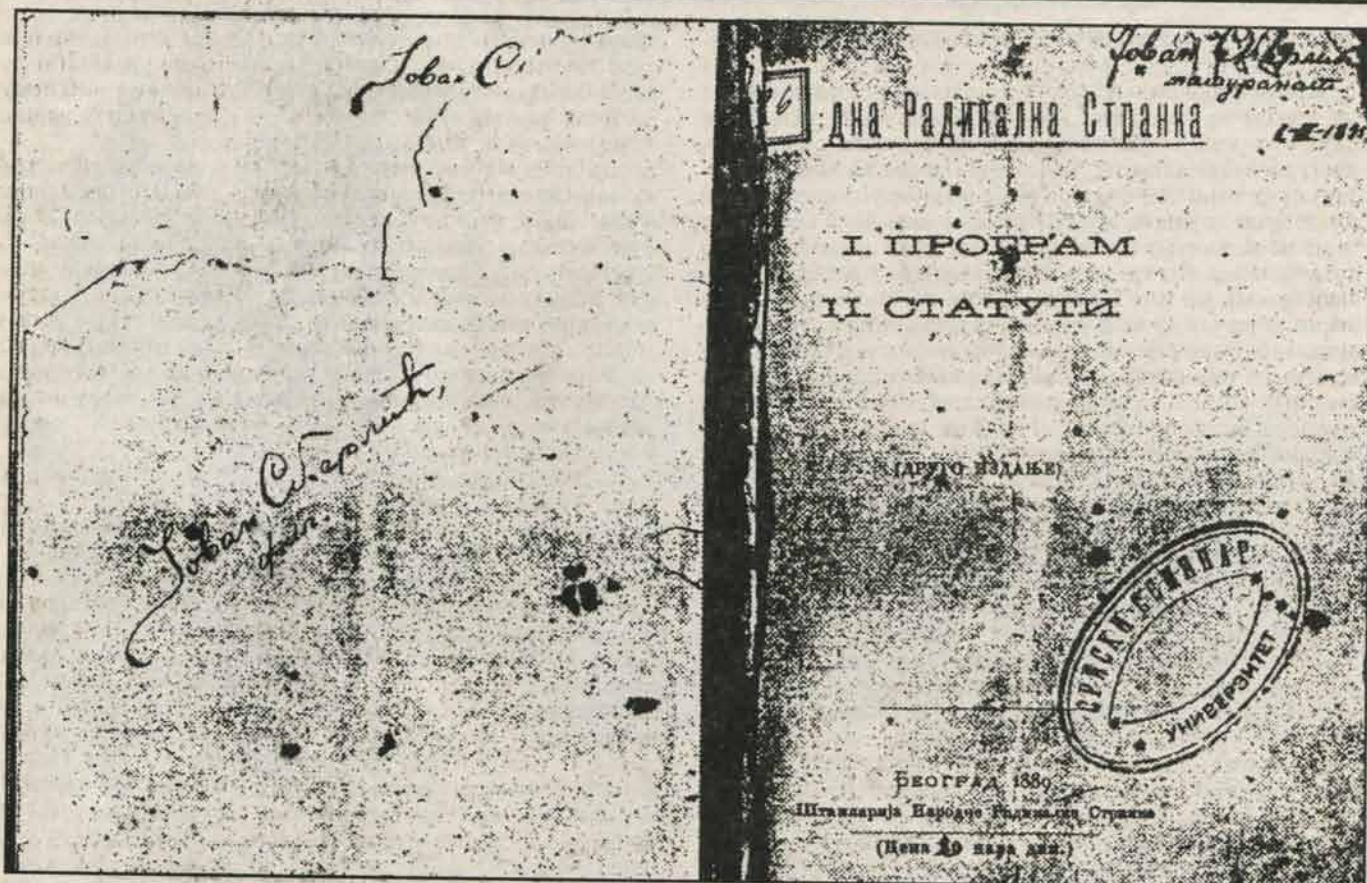
"Да се укине државни савет и да се не може заменити никаквим другим домом". Колико је важна ова тачка, браћо, видећете док је мало претресем и објасним.

Као што видите, наша странка тражи овде да се државни савет укине. Да би потпуно разумели зашто се то тражи, дозволите ми да захватим мало произдаје, и да вам кажем шта је некад био, а шта је сад државни савет. Ова установа државног савета има своју светлу прошлост. Њен постанак везан је за оне мучне и крваве дане кад у пошту овога столећа наши делови и оцеви дигоше буну против Турака, и почеше свијати ово мало гњезда што се данас зове наша српска држава. Довијајући се како ће што боље и успешније водити народне послове, наши се стари договоре у то доба, те одберу од сваке нахије по једног човека који је имао највише гласа и угледа у своме крају, и те људе оправа да се састану, и да тако на окупу и заједнички воде бригу да борба с Турцима и унутрашње уређивање државе иде што боље. Та установа прозвон се тада "правитељствујушчи совјет" и у ствари је била народна влада. Карађорђе је био војени поглавар и старешина, а земљом и целокупним народним пословима у истини управљао је неко време "правитељствујушчи совјет".

Тадашњи "совјетници" иако су вршили најкрупније народне послове, дрмали земљом и заповедали војводама, нису имали ни великих плата ни пензија. Они су заседавали по гудурама и манастирима, нпр. у Вољавчи. Свака нахија оправи своје "совјетнику" по врећу брашна, чабрицу сира, по мало сланине и подоста пасуља, још уз то да им по једну бабу да их прислужује, и то им је била готово сва плата. А за то је имао право сваки човек из нахије кад дође послем "совјету" да падне право на конак своје нахијом "совјетнику", он га је морао квартиљити, хранити па и болесна надгледати докле год свој посао не сврши. Упоредите сад тадашње и садашње саветнике, па ћете видети каква је огромна разлика између тадашњег "правитељствујушчег" и данашњег државног савета.

Али, та огромна разлика између негдашњег и садашњег савета показала би се тек онда јасно, кад би упоредили њине радове, чему сад овде није ни време ни место. Доста то, да је "правитељствујушчи совјет" у најмучнијим данима стварања српске државе отаљивао најкрупније народне послове, а данашњи државни савет не ради ама баш ништа, баш ништа нужно и корисно. За овај нерад ја нећу да кривим саветнике – ја овде уопште не оптужујем људе, већ установе – показаћу само како је ствар дошла до тога, да је државни савет постао просто да рекнем једно место за одмарање и бадависање.

Као што малочас рекох, стари "правитељствујушчи совјет" био је нека врста народне владе и извршне власти. Свама крупним народним пословима давао је главни правац сам народ на својим скупштинама, а "правитељствујушчег совјету" и врховном војду Карађорђу остајало је старање да све то изврши и да се текући народни послови уредно отправаљају. Кад су се у доцнијем развијању српске државе поједини људи, било својим личним заслугама, било сретним случајем, истакли на површину и постали

Први Програм и Статут Народне радикалне странке

као неки власници спрам народа, они осете да им некако сметају и да их стешњују народне скупштине, те мало по мало почну уводити обичај да и нема више тих народних скупштина, а законодавну власт народне скупштине пренесу на се, тј. на једно нарочито тело, које се назове "државни совет" и у коме су заседавали обично први и најсилнији великаши. Тако државни совет постане законодавна власт и вршио је овај, тако да рекнем од народа прибављени и отети посао све до 1869. године. У то доба Србија добије данашњи устав, којим се законодавна власт одузме од државног савета и у неколико опет поврати народу. Кад је државном савету тако одузет главни посао који је дотле вршио – посао да гради законе – ред је тада био да се укине и сам државни совет, јер шта је он ту требао више, кад је његов посао предузео други да врши? Али, било по неоследности државника, који су при стварању устава руководили ту ствар, било са њине несмелости или баш и каквих личних рачуна, државни совет буде задржан да и даље постоји. И од тада државни совет постао је просто место одмарања за крупније великаше и разне министре на расположењу, постао је једна обична државна старудија, јер више ништа не вреди, никакав посао више не врши и само је још зато ту, да цабе прогута држави и овом сиротом народу неколико стотина хиљада динара годишње. (Живо одобравање). С тога радикална странка и тражи да се укине као савршено непотребна, а скупа установа. (Вичу: "Да се укине; то сви хоћемо!"). Ако је ко заслужио да му држава чини неке милости, и као државном инвалиду даје неке ужитке – онда нека му се на то име и даје, а не да се само приформе ради одржава једно надлежатељство, где ће разни великаши седети и на рачун бајаги некога свога рада примати цабе огромне плате. (Вичу: "Живео! Врло добро!")...

Да пођемо сад даље. Уз захтев: "Да се укине државни совет" иде у нашем програму још и овај додатак (чита): "и да се не може заменити никаквим другим домом". Многи се може упитати: а на што је тај додатак? Зар има некога који би хтео да државни совет нечим замењује, те се ови ограђују од те замене? На тако питање ја могу одговорити, да збиља има партија које пристају да се државни совет

укине, али уједно траже да се на његово место створи нешто ново, што је по нашем мишљењу још горе и опасније и од самога државног савета. То нешто горе и опасније зове се – горњи дом – или просто речено господска скупштина.

А ево каква је то стварка, та господска скупштина.

Ви знате да је наш народ дуго био под турском силом и у турском ропству. У то време турске спахије притисле су и приграбиле најбоље земље, а народ је на њима само аргатовао и кулучио за спахије. Ето, као год што су код нас турске спахије биле притисле народну земљу, тако су исто код других народа тамо у Европи народну земљу притисле њене рођене спахије, који су се користили и молили богу као и њен народ, а гулили га исто као и нас некрштени Турци. Наш народ трпео је дуго и дуго турско зло и турске спахије, али кад је један пут сложено скочио на буну, он је мачем и огњем разјурио све те туђинске крвопје, повратио од спахија своје земље и одузео им свако господство над собом. Други народи нису се могли тако одсечно и потпуно да отму од својих спахија, они нису могли ни имати куд да пројуре своје спахије, јер су то били њихови људи оданде, људи њине вере и крви, те се тако народ од њих отимао по мало и поступно. У тој борби, у том народном отимању од спахија, који су имали не само земље, већ и политичку власт у својим рукама, народ је гледао да се дочепа законодавне власти, да узме у своје руке грађење закона, јер је знао колико то вреди. Али, тако исто знале су и спахије цену законодавне власти, па су се упињали из петних жила да ту власт не испусте сасвим из својих руку, ако већ морају нешто попуштати. Ето, у том кошканију између народа и спахија, које је трајало неколико векова, створило се тамо на западу у Европи то да у многим државама има две скупштине – народна и господска скупштина, или као што се то обично каже: доњи и горњи дом. Као што видите, дакле, господска скупштина није ништа друго до великашка установа којом власници хоће да држе народ у шкрипу, да му не дају да гради законе како он жели, већ да законе они дотерују и претресају по својој вољи, јер што год реши народна скупштина, то после мора ићи у господску скупштину на преглед и одобрење, и по-

стаје закон тек онда кад на то пристане господска скупштина.

Наши државници, који су тамо по свету учили школе, видели су то, па не разбирајући много ваља ли или не ваља, и од куд је така накарада дошла код тих народа, почињу нам сад поповати, да и код нас треба завести господску скупштину. Кад би се то по несрећи истина остварила, онда народ слободно може рачунати да више и нема своје скупштине, и да му је то старинско и свето право савршено потребно. Јер, ево како би се онда радило. Народ би бирао своје посланике и то би била његова скупштина. Али, министри и друга крупна господа одбирали би своје посланике, или би се одредило да се указом постављају, или да нека надлежатељства дају своје посланике: на прилику касација једнога, апелација једнога, владике једнога итд., и то би сад била господска скупштина. Нека после народна скупштина решава шта хоће, све јој то ништа не важи, док на то не пристане и господска скупштина која ће бити старија и чија ће реч бити претежнија. Тако би народ место праве скупштине имао само једну залудницу и играчку у својим рукама, а права законодавна власт била би у рукама власника. Ето каква опасност прети народу и његовим правима, ако допусти да се увеле господска скупштина. Тиме ће цео наш државни живот бити потиснут на другу основицу и у други ненародни колосек. (Вичу: "Не дамо ми то! Ајак! А, то ли они желе?" Граја)...

Кад сам вам рекао каква опасност прети народним правима од господске скупштине, да вам кажем и који су то људи, којима је прирасла за срце та господска скупштина. (Вичу: "Ама реци, који су?") То су наши напредњаци. (Вичу: "А! Неће им ваља упалити!"). Они као рачунају да овако као министри владају докле могу, а кад више не могу, онда да им се нађе под руком готова господска скупштина, ту да заседну, па да и даље продуже владати. (Граја! Вичу: "Неће га ваља доживети! Не дамо ми то!").

... И ја велим, браћо, да не дамо, и с тога је наша странка и метула у свој програм да се државни савет не сме замењивати никаквим другим домом. Овај народ није ничија раја. Оне, што су нас на Косову на сабљи задобили, ми смо сабљом опет отерали и њинога се господства ослободили. Ми у Србији не познајемо никакве спахије ни племиће – ошковиће. Овај народ никоме не признаје власт над собом да му он кроји законе, с тога неће да чује и неће да зна ни за какву господску скупштину! (Живо одобравање). Скупштине може бити само једне и то чисто народне, оне коју народ избере и опуномоћи да за њега и у његово име ради. Ко год покуша да нам наметне другу неку скупштину, ми ћемо се с њим ватати у коштак. Радикална странка пре ће као странка погинути, но што ће дозволити да се у Србији увеле господска скупштина. То нека добро знају и наши пријатељи и наши непријатељи... (Пљескање и бурно одобравање. Вичу: "И ми ћемо сви с вама. Не бојимо се ми тога; ту ће цео народ скочити и бити против". Велика граја. Председник звони).

Браћо! Пошто сам вам овако, колико се дало на брзу руку, растумачио главније тачке како наша странка мисли да ваља уредити законодавство у Србији, прећемо сад на други одељак нашега програма, а то је:

Администрација

Тај одељак гласи (чита из програма):

"Администрација да буде што простија, што јевтинија и што целисходнија".

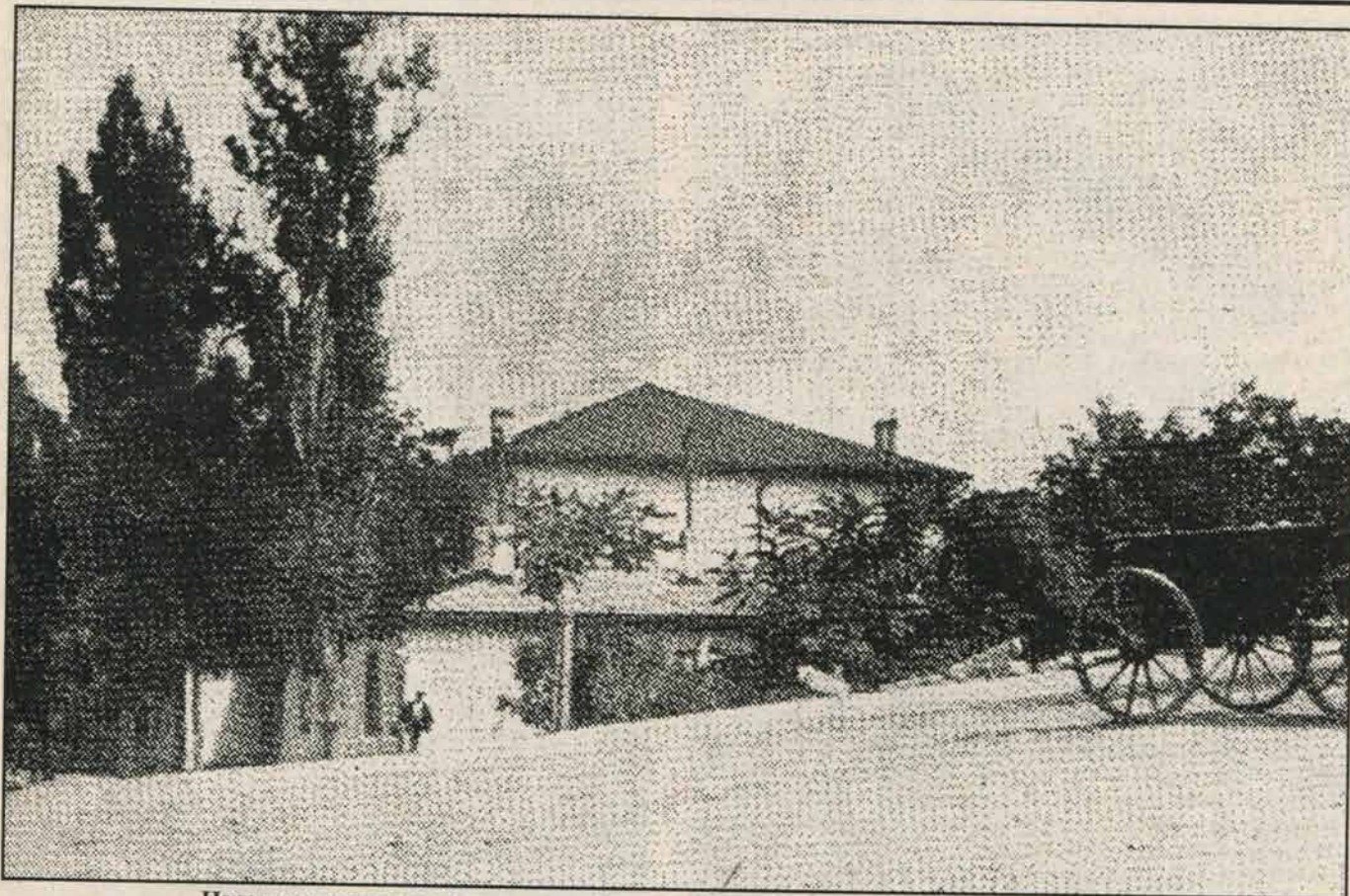
"Да се укину садашња окружна начелства и да се напусти досадашња подела на округе, па да се земља административно подели само на општине и срезове, а обоје да се уреду по начелу самоуправе. Срезови да буду довољно велики како би финансијски били толико јаки да што успешније врше среске економне, просветне и здравствено-полицијске задатке".

Пре свега, ваља да вам кажем шта је то администрација. Просто речено, то је оно што се код нас обично зове полиција. Код нас су данас административне власти среска и окружна начелства, у неколико општина и већ горе мини-

старство полиције, или као што се мекше вели министарство унутрашњих дела. Ви сви знате какве послове врше данас среска и окружна начелства. Одузмите од тога суђење и ове финансијске – новчане – ствари, чиме се среска и окружна начелства данас такође баве, па оно друго што остане то вам и јесу чисто административни послови. Ми не можемо сад овде набрајати редом све те послове, али ви и сами знате шта ту све долази, на прилику: хватање лопова и других криваца, чување личне и имовне сигурности, брига да у општини буде чистоћа, да буде права мера итд. За вршење тих послова код нас данас постоји ваздан којекаквих надлежатељства. Ту прво долази општински суд, па капетанство, па начелство, па министарство. Разуме се да сва ова надлежатељства, осим ових административних послова врше још и друге неке послове. Тако на прилику полицијској или административној власти дата је код нас у неколико још и судска и финансијска власт, јер ви знате да се код нас по капетанијама и начелствима још и суди, а та надлежатељства рукују и неким касама. Тако се направилa читавa збрка, једна струка захвата и меша се у послове друге струке и тиме само заплете ствари и забунује грађане, те не разуму своје рођене установе, у својој рођеној држави не знају која им је власт за шта надлежна, већ морају да тумарају од једнога надлежатељства до другога, од једних врата до других, и да мољакају писарчиће: "Богати, господине, веднидер ову моју артију да ли ми се ту код вас може да пресуди ова моја мука"; а писарчић набустио одговара: "Одлази; ми за то нисмо надлежни". (Вичу: "Тако је. То нам из срца вадиш!"). Кад се погледа како је стварана ова наша државна система, онда се види да се при таквом раду није ни могло ништа боље створити. Ту су разне државне установе кројене без и једнога јасног плана. Ту је крпљено, дерано, па опет крпљено. Свако је министарство према својој памети по нешто додавало или поткресавало и мењало, те је тако и изашло те данас за већину грађана наша државна система изгледа као нека густа и мрачна шума, по којој лутају натуцајући и онако насумце, а правих путова и богаза не знају.

По нашем разумевању то тако не ваља. По нашем схватању, сваки грађанин треба потпунице да разуме бар у главноме цело уређење своје рођене државе, како би му свака државна установа била јасна и како би знао зашто му је ту. Разуме се, да ту има много да помогне настава, која треба да упознаје грађанина са уредбама његове домовине, али да се то достигне како ваља, треба и саме државне уредбе да буду што простије и јасније, без много формалности и заплета. Савршенство једне установе никако не повлачи за собом да она мора бити и заплетена. Може каква установа, па и читава државна организација бити и врло проста и опет врло савршена и полесна да како ваља врши онај посао за који је створена. С тога наша странка хоће и при уређивању државне администрације да припази и на то, да се ова садашња заплетост и забуна са разним надлежатељствима и струкама расплете и размрси. Судство, што га данас врше административно-полицијске власти, да се преда судској струци. Тако исто финансијске ствари да предузме нарочито организована и уређена струка, а административној струци да остану само административни послови. Треба знати за што је што. Нико неће ићи главом, а мислити ногама. (Допадање и одобравање). Тако и у државним установама свакој струци треба дати оно што по самој природи ствари њој спада, па ће онда све бити простије и јасније, а и сваки ће се посао боље и брже отаљавати. Кад се тако издвоји и свакој струци да што је њено, онда се и административна струка може много упростити и скратити, па ће то, разуме се, онда државу и јевтиније коштати. Ту ће тада моћи многа надлежатељства која сада постоје и гутају много новца, сасвим да се укину, и ту ће на прво место доћи укидање начелства, која за данас, ако се добро сећам, троше држави око милијун динара, а савршено су непотребна, и само сметају и одуговлаче послове који би се без њих могли брже и боље вршити.

Кад споменух укидање начелства, да се зауставимо мало на томе питању. Многима, можда, неће бити познато, одкуд и од кога то надлежатељство води своје порекло.

Народна скупштина, на углу улица Краљице Наталије и Милоша Великог у Београду:
на том месту данас се налази биоскоп "Одеон"

Има их који држе да су начелства чисто српска установа. А, међутим, начелства су турскога соја и окупила су се у Цариграду. (Допадање). Ви сте можда чули за турски устав, који је Стамбул, уз припомоћ још неких велесица, наметнуо Србији 1839. године. Ето, у том турском уставу има неколико параграфа који говоре о административној подели Србије на округе и срезове, и ту се одређује како ће се завести начелства и капетаније. Турски устав био је па и прошао, а начелства и капетаније, чудним судбама, ево постоје и данас, па им је до данас и њино устројство и њин делокруг остао готово онај исти какав им је дат још турским уставом. Ко у то сумња, нека узме први зборник наших закона и уредаба, па ће се о свему уверити. Од ове 40 година све су државне струке код нас колико толико поправљане и дотериване, или као што се обично вели "реформисане". Међано је нешто и у уређењу судова, и војске и просвете – само је администрација и до данас остала онако по "турецки", или ако хоћете "руско-турецки". Изгледа да је нашим државним управљачима првена начелничка качкетица баш много прирасла за срце, па то ти је. (Допадање). Но, сад као да је дошао већ једном земан да се наша бирократија мора растајати са многим својим омиљеним установама, па ће морати да прегоре и начелства. Та је установа данас преживела и мора пропасти. Има десетак година како се са разних страна доказује да су начелства непотребна и да их ваља укинути. И то је доказано тако јаким разлозима, да је чак и у скупштини два пут већ решавано да се начелства укину. Само што су после министри увек знали правију ствар, тако да та решења остану неизвршена. Против начелства подигла се така повика, она су тако изашла на рђав глас, да је чак и данашњи министар Гарашанин свечано задавао реч пред скупштином, да ће начелства укинути и да ће то укидање припремити тиме што упражњена места начелничка неће попуњавати. Разуме се да је дошњије и то министарско обећање прошло, као и сва друга Гарашанинова лепа обећања. Рекао, па порекао, или као што народ вели: "Пљунуо па..." итд.

Но, нама није овде сад стало до министарских обећања, и ми уопште треба да се навикнемо да о том меком еспапу не водимо много рачуна, а још мање полагамо наде у њега. Главна је ствар у овоме: Начелства су без повратка и апелате осуђена као непотребна. Она су до сада за скупе паре вршила један посао без кога се сасвим може бити. Рецимо, општина или среска власт ухвати кривца. Место да га преда одмах суду, она га прво предаје начелству, па га тек оно предаје суду. Што ће то обилажење и та капија? Зашто власт, која је ухватила кривца, да га не преда одмах управо суду, но да то мора ићи преко начелства? Ако није да се само ствар развуче, те често и невин човек одува по који месец у затвору – друге вајде од тога свраћања на начелство заиста нема. Како у овом једном, тако и у свим другим пословима, које данас врше окружна начелства, она само ствар одуговлаче и без нужде посао заплешу и отежавају. Па, пошто данас свет неће више по скупе паре да издржава једно надлежатељство само зато да би му могло сметати, то је и начелствима отпојана песма. Питање је само шта ће доћи на место њих? Наши напредњаци виде да с начелствима стоји рђаво, с тога не смеју да устану да их бране. Шта више, они нису противни ни да се начелства укину, али само под том погодбом да се влади даде узун да место 20 данашњих начелства створи пет кајмакамија. (Вичу: "Нећемо кајмакамије!"). Истина, кајмакама било би мање, но што има данас начелника, али зато би им биле веће плате, а богме знатно већа и власт. Сваки кајмакам био би мали цар у својој кајмакамији. (Вичу: "Јок, вала; не укајмаками га ласно!"). Место да општине и срезови добију више самосталности и слободе у својим месним пословима, њина би слобода била још више сташњена но и данас, јер би сва власт и сви општински и срески конци били скупљени у пет кајмакамских песница, а преко њих би министар рахат, рахат држао вођице оне китњасте узде, коју би ударио на народ својим кајмакамијама, или као што се та ругоба зове министарским језиком – областима.

Место све те петљавине наша странка тражи да се и данашња начелства и данашњи срезови касирају, укину, а да се земља подели само на општине и срезове, па према томе и да постоје само општинске и административне власти. Ти нови срезови били би већи но данашњи, тако, да би се цела Србија делила од прилике на 40 срезова. Тиме би се знатно смањио број чиновника, па и државних трошкова, а народу би се уштедило да не бије два пута: до среске и окружне куће. А кад се општине и срезови уреде по начелу самоуправе, као што се у нашем програму тражи, онда ће општинске и среске власти бирати сам народ, и држати их под својом контролом да му се не изметну у господаре, већ да морају поштено и савесно вршити вољу овога народа, који их бира и плаћа. Самоуправа у општини и срезу даће народу у руке ону полугу којом увек може искретати све вршиоце јавних државних служба да не скрећу с правога пута своје дужности, а држати их у корди да се не изопачавају. Та полуга зове се – плата и унапређење. У чијим рукама буде комад и унапређење чиновничко, тај ће увек имати одсудну власт над њима. Та моћна полуга данас је у рукама министара и они је често злоупотребљавају и окрећу чиновнике против интереса народних. Онај хлеб, што га министри пружају чиновницима, народни је, али њега данас пружа министарска рука, с тога се чиновник за том руком и повија. А залуд је то тражити од човека да буде поштен, да буде самосталан, кад његов насушни хлеб и животни интерес иште да буде хуља и удвориша. Докле год буде пробитачније бити пачавра но човек, на свету ће увек бити више пачавра но људи. Кад народ буде делио и плате и чинове, ни један чиновник неће више имати интереса да буде против народа и да му ради оштети. (Бурно одобравање). А ту моћну полугу, да јавне служитеље може упућивати на добро и одвраћати од зла, даће народу у руке општински и среска самоуправа. Ето томе ми тежимо, кад велимо у нашем програму "а обоје – т.ј. и општина и срез – да се уреде по начелу самоуправе".

Ово, што се даље вели: "срезови да буду довољно велики, како би финансијски били толико јаки, да што успешније врше среске, економне, просветне и здравствено полицијске задатке" значи, да ми организацијом, уређењем срезова не желимо да постигнемо само оно, што среске власти данас раде – хватају лопове и хапсе људе – већ да створимо у срезу нарочите органе, т.ј. такве утанове, којима ће бити главни задатак, да воде бригу, као што учевни људи вели, о културним задаћама среза, а то значи, да се брину да народ што више тече и зарађује, да се што боље учи и просвећује, да буде што моралнији, здравији и снажнији, једном речи, да сваком даном бива у народу све више богатства, знања, поштења, здравља и слободе. Ето то жељели да постигне наша странка целокупним државним уређењем, па према томе подешава и прилагођава и административну поделу и уређење Србије, како би све струке: и административна и финансијска и просветна и све остале биле у складу и сагласности и једна другу допуњавале и помагале... (Дуго и живо одобравање).

Сад да пређемо на трећи одељак нашег програма, где је исказано начело, на коме наша странка мисли да ваља код нас уредити

Судство

Тај одељак гласи (чита из програма):

"Да се усвоје у начелу изборни судови за грађанска, а поротни за кривична дела, с тим да у примени може бити и комбинације начела изборних и поротних судова са начелом сталних државних судова".

Наша странка мисли дакле, да данашњи наши судови нису како би требало, те по томе и њих ваља прекрјати и друкчије уређивати. Од оних истих мана од којих пати цело наше државно уређење, пате и наши судови, а то је заплетеност, спорост, скупоћа и неправда. Да не морамо хитати, мени не би било ни трукне тешко да све ове мане нашег судства потанко и на ситно докажем. Овако нека ми је дозвољено да споменемо по нешто.

Да је наш народ много патио од кривих судова сведочи и ова изрека, коју је створио о судовима: "Ко им дође прав не изађе здрав, ко им дође крив не изађе жив". Од сељака ће те и данас чути где вели: "Суд је као ватра", што значи: не разбира много, но што дохвати спржи и сагоре. Ко је загледао у судске протоколе наших судова знаће, да се код нас парничење јако множи. Најпосле то сваки види и без судских протокола. Данас једна осредња општина начини преко године више нумера, но што су их пре тријестак година имале све општине у једном читавом срезу. Као што је то код општинских тако је код свију других судова. Кад човек узме да истражује шта је узрок те се то пусто парничење и терање по судовима код нас тако грдно множи, онда налази да је један узрок и то, што данас и кривда може да добије на суду. Од две стране, које се парниче, једна увек у главном зна да нема право. Кад се људи не би уздали да и кривда може на суду добити, мање би се парничили. Нагло умножавање парничења, дакле, прилично је сигуран знак да се на судовима може извијати и правити од црнога бело... Код нас има људи, који се по десет пута годишње куну, а кад изађу из суднице вели: "Ја бога мизнух еванђеље и добих парницу". (Допадање!). Код нас има људи, о којима цео свет зна да немају право, али они опет једнако добијају парнице. Код нас има адвоката, који су изишли на глас с тога, што умеју и најкривљем да добију парницу на суду, и код тих је адвоката увек налога. (Тако је!). Код нас има пријавника, који вели: "Да се пријавница даје под закуп ја бих платио за њу 500 дуката годишње аренде". (Смеј и живо одобравање). Код нас је бивало случајева да виши судови утврђују пресуде нижих судова, а акта и не раздреше. Код нас има виших судија, који потписују смртну пресуду уз разговор о масним хуранима, које су купили за подварак на "Зеленом венцу". (Одобравање). Код нас има случајева, где судије вели парничару: "Видим, брате, да у ствари ти имаш право, али бадава, ниси испунио све законе форме и мораш изгубити парницу"...

А шта да рекнемо о суђењу политичких криваца, где прав здрав човек, по сведочби 2-3 пропалице и ниткова, оде на тешку робију или још и главу изгуби! Шта да рекнемо о намерно измишљеним кривцима, које је полиција стварала, а судови прихватили и осуђивали. Јер, дозволите ми израз, бивало је случајева да су се судови срамотили и овако недостојним и ниским поступцима... (Вичу: "Бивало, богме, и бива").

Има крупних парница, о којима се на сигурно зна да би биле друкчије решене да је остало једно министарство, а са свим су друкчије решене кад је дошло друго. Сетите се Коларчевог фонда. Тако исто, да нису данас напредњаци на влади тестаменат ужичкога проте стајао би данас друкчије, ма да се напредњаци хвалишу да су нам дали "независне" судије.

То је, што се тиче правде на судовима. А треба ли још доказивати, да се на судовима послови споро отаљавају. Ко год је имао посла са судом зна, да је скоро лакше отићи на хаџилук, но окончати једну ствар кад се једном запетља и пође по судовима. (Одобравање). Сви су судови претрпани гомилом не свршених дела. Апсане су пуне притвореника, који често по пола године леже у истражном притвору и чекају ред да изађу пред суд. Ја знам случај баш овде из крагујевачког суда, да су људи 13 месеци лежали у гвожђу, у истражном притвору, где их је појела хрђа и нечистоћа и догнала их до липсаћа, а за то време имање им код куће пропало, па кад су после 13 месеци тамновања добили ред да изађу пред суд, он их је ослободио као невинце. Овака спорост на судовима право је убиство како у кривичним тако и у грађанским парницама. Јер као год што у кривичним парницама притвореници поскапљу по хапсанама док им дође ред суђења, тако исто у грађанским парницама људи се сурнишу и умру за туђим плотом док дочекају да им се досуди нека спорна сума или какво друго имање. И још у то треба да знате, да се судови махом жале да не могу дићи главе од грднога посла и "теше" нас да ће парнице ићи још спорије, ако се судско чиновништво, или као што се то обично каже судски персонал, – особље – не

Краљица Наталија

Милан I Обреновић четврти краљ Србије

повећа. И то је права истина. Ако се и даље буде терао овај начин, ова система суђења са овим грдним пискарањем, ни 30 чиновника неће бити доста за један суд па да може брзо отаљавати послове.

Заплетеност и скупоћа нашега судства такође је позната свакоме. Има људи који по 20 година иду по судовима, па још ни данас не знају који је суд за што надлежан, док не припитају адвоката – а то све кошта. И то је тако из реда готово са сваким сељаком, а то значи са масом народа. Једино по који каишар ако дугим мотљањем по судовима најпосле опорави те сам зна куд му се за што ваља обратити. Простији човек без вође не уме се кренути у судским стварима. За сваку пошурлију треба му по какво писмено, јер на усмено судови готово ништа не раде. Па онда колико врата ту треба проћи? Општински суд, па капетанија, па начелство, па првостепени суд, па апелација, па касација. И свуда се ту суди. А пред сваким вратима чечи по какав адвокат буцаклија, па док се прогураш кроз сва та врата, кроз све те судове, истрижу те до голе душе. Изађеш напоље, а леђа се црвене, сву кожу огушили – делиоци и брањоци "правде". (Живо одобравање). Но нашој напредњачкој влади као да је све ово било још веома мало, као да јој се чинило да народ некако сувише јевтино пролази на судовима, па сад са својом аминашком скушпштином већином уводе и некакве врашке таксене марке. Осим што плаћаш адвоката да ти пише какво писмено за суд, сад мораш још на свашта ударати и марку, јер ти се без марке ништа не прима. Кад уз кулњење пореза упиташ: "ама што тако скочи порез?" одговара ти се: "е, ваља да платиш независан суд, да платиш начелство, капетанију, да ти има ко пресудити кад ти се догна да се судиш". А кад после дођеш томе суду, тој капетанији, томе начелству, које си платио уз порез, онда их опет поново плаћај таксеним маркама. То је глоба коју човек иоле потањега стања не може издржати и мора се ратосиљати и суда и свега.

Шта све ово показује што до сад споменух? Показује то, да је наше судство болесно, да су у њему мртве форме и формуле прогутале живо човеково право, да се заборавило да је суду главни задатак да народу дели правду, и то да је дели брзо, како не би долазило јапунце после кише, ни судска правда и милост падала на већ мртво тело; заборавило се да се са дељењем правде у једној земљи никад не сме водити трговина, нити се сме доводити дотле, да од имућности једнога човека зависи, да ли ће моћи да предстане суду и тражи и нађе правде на њему; заборавило се, дакле, прави циљ и задаћа суда, па се од судске установе направило некакво економно-финансијско надлежатељство коме као да је главни циљ да држави увећава новчане дохотке, којима ће министри моћи покрићати рупчаге на продераној врећи своје несмишљене и наопаке финансијске политике, а да и не спомињем како се суд често употребљава и па то да се суђењем и по атару и партијству теку присталице владајућој странци, а тера пизма над опозицијом. И нека нико не мисли да ми је лако на срцу кад ово морам да изговорим. Ово стање наших судова мора болети свакога родољуба, али треба имати мужанства те погледати злу отворено у очи и тражити му лека. Само треба знати да наши судови никад неће оздравити од оне медицине коју им даје г. Пироћанац под звонким именом "судске независности". Тиме су можда осигурани судије од министарске самовоље, али народ није ни за длаку осигуран од самовоље судија. Друкчије се мора ударити будаком у дубину, ако се хоће да Србија једном заиста добије праведно, брзо, просто и јевтино суђење.

Присталице данашње судске системе обично су вољни да свале кривице на поједине судије, да одбију на личну злоупотребу све што је данас рђаво код наших судова. Знамо и ми да извршивање сваке уредбе зависи много од људи који је извршују. Али треба бити правичан па признати, да није кривица само до људи што нам судство не ваља,

већ поглавито до саме системе, до самога уређења нашега судства. Ето на прилику што се тиче спорости у раду. Нека судски чиновници буду највреднији, нека сваки има и по четири руке, па ће се парнице опет овако одуговлачити ако само остане овака судска процедура, овако судско пословање као што је данас. Није ту, дакле, вајде окресивати граници са чворноватога, кривога и чечварастог дрвета нашега судства, већ се ту мора ударити будаком у корен и цела судска струка из темеља преустројити. Тим преустројством ваља да се уклоне оне мане од којих страда данашње наше судство и које мало час споменух, а то су заплетеност, спорост, неправда и скупоћа.

А ево како радикална странка мисли да се то може постићи.

Пре свега ми се питамо што ће нам оволике инштанције, еволико раздробљено судство? Те не знам суди ти општина, те не знам суди ти капетан, те начелник, те окружни суд, те апелација, те касација, а за брачне ствари још и некаква конзисторија. Није истина да је за праведно суђење нужно да ствар иде кроз сто некаквих надлежатељства и судова. Инштанције т.ј. те лествице у судству не ујемчавају правду ни у колико. И немојте мислити да су оволика надлежатељства за суђење (где је судство помешано и у административну струку) стварана с тога, што је то било потребно да се што више ујемчи правда на судовима и народу осигура што праведнији суд. Не! Оволика судска надлежатељства као и цело наше државно уређење створени су или услед голога и неразборног угледања на друге државе, или просто с тога што се чиновнички ред намочавао па су му стара надлежатељства била мала и тесна, с тога су измишљали и оснивали нова. Шта ћете једноме великом господину свршио школу син, другоме брат, трећем братић, сестрић и т.д. Млади бирократски полетарци пристижу, а стари се укрутили па неће да умиру – (Смеј и одобравање). Шта сад ту могу бабе, и чике, и ује, и ује, и стварај нова надлежатељства, измишљај нова звања и чинове где ће сместити своје рођаке, јер би иначе морали будак па у ледину, а то већ није за господски сој. (Допадање и бурно одобравање)...

... Тако се код нас намножиле оволике инштанције и надлежатељства. То је мало смешно и доста чудно, али у истини многе наше државне установе постале су из тако ситничарских побуда. Ето шта ћете друго: из таквих побуда одржава се и данас државни савет, а по мом најтврђем убеђењу, из тих побуда створила је и данашња влада још неколико конзулских места да их подели неким својим присталицама и тиме задовољи њину напућеност. (Велико одобравање).

Народна радикална странка нити је коме бата ни чика, ни уја, с тога нити хоће да ствара ни даље одржава читав низ надлежатељства једино ради нечијег ухљебљења. С тога она и по судској струци мисли да ваља размахнути великом метлом и место свију оних данашњих петљавина у судству, створити двостепени суд – суд општински и срески. А да би се суђење у тим судовима брзо отаљавало, да се завде што је могуће више кратко, усмено суђење. За што да ја, кад сам хвала богу здраве памети и знам шта ме тишти, не могу доћи у суд па усмено показати шта хоћу и тражим, суд да ми то лепо запише, да забележи, призове и саслуша сведоке ако их имам, изађе и увиди ствар, ако је за увиђај па онда без многога пискарања пресуди? За што да за сваку пошурлију морам подносити писмену тужбу, писмен одговор, тражити за свашта адвоката, и по десет пута трчкарати од једнога надлежатељства у друго? То пискарање и трчкарање од суда до суда ни у колико не ујемчава правду, но само отеже и поскупљује парницу. И откуд да ће ми правије пресудити тамо некакав велики суд у Београду, који нити зна мене ко сам и какав сам, ни моју радњу и имаће, ни моје свезе трговине и одношаје са човеком с којим се судим, но што би ми то пресудио мој срески суд, коме је све то познато, а овамо се зна да је за правичну пресуду баш нужно да судије добро познају и људе и ствари којима и о којима суде? Они у Београду ослањају се на писмену представу, а не познају непосредно сам предмет, његове чиниоце и његову живу суштину. Ту сад бива, да

она страна добија, која имадне вештијега адвоката да извије и у повољнијој боји представи ствар свога заштитеника. Ту велики суд гледа, дакле, туђим очима, док месни срески суд оцењује ствар не толико по туђем представљању колико по сопственом познавању, а и лакше му је да сам процени казивања и представљања парничних страна. Ево и данас, ма какви да су наши првостепени судови, ја се опет усуђујем рећи, да би се нашло више праведних пресуда међу пресудама првостепених, но међу пресудама виших судова. Из свију тих разлога и из многих других, које немам кад сад овде да разлажем, наша странка држи да су за ујемчење правде на суду довољно два суда – општински и срески, а све остало да отпадне. (Вичу: "Врло добро").

Но правду на суду има да ујемчи још једна нова мера. То је да судије бира сам народ. Ма какво било наше поштење, ја сам уверен, да у свакоме срезу има људи тако чувених са свога поштења, да би сваки из среза драговољно пристао да њима повери да му пресуде има ли или нема право. (Вичу: "То јесте"). Па нека народ бира за судије такве људе. Ако их не нађе у своје срезу наћиће их за цело у целој Србији. А рецимо да се народ један пут и двапут баш и превари у избору. Па лепо, у његовим ће рукама бити и постављање и збацивање судија. Ако се један пут превари, он нека се други пут поправи. – (Вичу: "Врло добро!!"). То је бар лако. Мучно је сад, кад судију поставља министар, па, био ти добар био ти зао, ти се ништа не питаш, и министар ти га држи над главом докле се год њему свиди. (Одобравање).

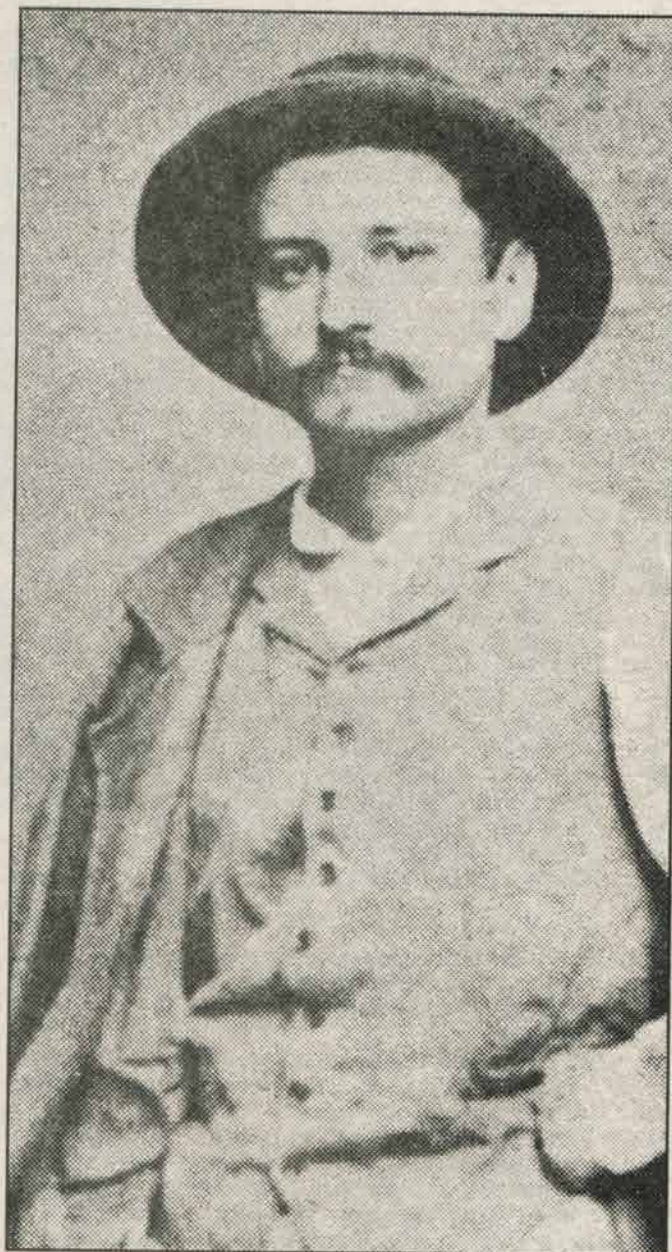
Рећи ће се: Али ти ће поштени људи бити у прво време простији, па неће знати законе. Пре свега законе треба свести, да буду што је могуће простији и јаснији, а друго шта смета да се тим простијим а поштеним судијама дода по један научен зналац закона, кога ће опет бирати народ између људи који су се оспособили за та места и добили од државе изун на то. Држава би могла тражити: "ко хоће да може бити изабран за то место код среских судова ваља да сврши ту и ту школу, да зна то и то, па после од тих људи нека среске скупштине бирају по једнога судију печенога законознајца, који ће бити на руци другим судијама среских судова у познавању закона. Буде ли за почетак и то мало осигурања да ће народни срески судови увек саглашавати свој рад и са законским прописима, онда се за први мах може удесити и тако, да срески суд буде састављен из половину од сталних државних судија и на половину од судија изабраних од народа. Ето то и значи оно место у програму где се вели да "у примени може бити комбинације – т.ј. допуњавања – начела изборних и поротних судова са начелом сталних државних судова".

Браћо! Уредити судство у једној земљи тако, да народ на суду добија правду и да је добија брзо – то је можда једно од најтежих правних питања. Таква је питања не могуће темељно расправити овако у једном кратком, импровизираним говору. С тога и ја нисам могао овде потанко и из основа изнети ни све мане садашњег нашег судског уређења, ни све добре стране оне судске системе коју наша странка предлаже. Морао сам се задовољити да то обоје само наговестим. Тако исто ми не држимо да је овако уређење судства, како га ми предлажемо, потпуно, савршено. То не. Али можемо бити сигурни бар у томе, да кад би се наше судство уредило на темељу ових начела што их наша странка износи, главне мане данашњег судства биле би отклоњене. Увођењем само двостепенога суда судство би се упростило. Увођењем усменог суђења где је год могуће постигло би се брже суђење, а преносом права на народ да он бира судије, осигурала би се на судовима већа правда. Све ово пак учинило би да нас судство и јевтиније кошта, а брз и праведан суд помогао би зацело да се код нас и парничење умањи, јер сад парничење понајвише подевају и изазивају људи који се уздају да ће судом добити и оно на што немају право; јер ко се у то не узда, он или и не тражи ни од кога оно на што нема право, или ако је што поштено узајмно, поштено и плати, па ту нема суђења. ("Тако је. Врло добро!")...

Да пређемо сад на говор о државној кеси, о нашем државном газдовању. То је четврти одељак нашега програма, у

Наследник престола Александар Обреновић из времена оснивања Народне радикалне странке

Претендент Петар Карађорђевић у време босанскохерцеговачког устанка 1876. године

коме казује како радикална странка мисли да ваља да се уреди наша

Финансија

Ту се вели (чита из програма):

"1. Саданња пореска система да се напусти, па да се ради на остварењу непосредне прогресивне порезе по имућству и према приходима грађана."

Овим смо, браћо, дошли да говоримо о једној ствари, која највише жижи наше противнике, о ствари од које се они највише боје и за коју нам највише пребацују.

Пре свега господа би некако волела да се о порезима, о дацијама, и о тим новчаним стварима никако народу и не говори, или бар да му се говори што мање и што заплетеније.

– Опасно је, знате, о томе говорити народу. То нам веле наши противници. Па онда додају:

– Знате ли ви да је наш народ као враг тврд на кеси? Знате ли ви да су сељаци дизали буну само за то, што им је обећавано да ће платити талир порезе мање. С тога, багалите, веле нам, не потезите та новчана питања, пошто видите да је ствар сумњива и опасна.

А кад ми и поред тих опомена опет нађемо да наша пореска система не ваља, да се порезе неправедно режу, да је народ много оптерећен разним дацијама, па из тога изведемо да се о тој ствари не може и не сме ћутати, и да је баш наша дужност да о томе говоримо, па и почнемо говорити, онда наши противници нададу на нас вику:

– "Ето видите да радикалци смишљају неко зло, ето видите да радикалци планирају неку буну, јер се једнако чешу о порезу; мало мало, па тек потегну: "порезе су велике, народу је тешко". И ту нас сад наши противници криве да терамо Вучићеву политику: "талир порезе мање"; да варамо народ, обећавајући му оно што бити не може, а то је, да кад дође "радикално царство", народ неће плаћати никакве порезе.

Прво што се тиче онога прекора да се почешће "чешемо" око пореза. Јест, чешемо се. Чешемо се јер нас ту сврби! (Живо одобравање). Радикална странка народна је странка. Где год народ што засврби ту и радикална странка мора да се почеше, јер је и она део народа. А чешемо се сами, јер знамо да "туђа рука свраб не чеше!" (Вичу: "Живео!" Бурно одобравање). Тешко би народу било, кад би чекао да се господа министри сете да су му тешке порезе, и да у они понуде да му их олакшају. (Дуготрајно одобравање).

То је што се тиче нашега "чешања" око порезе. Ми та питања покрећемо не с тога што је то zgodна полуга да се народ узбуни, већ с тога што су то животна питања државна, која ако се не реше и не расправе како ваља, баш онда буне не фале. (Одобравање.) Дакле ако ко утире пут буни, то за цело нисмо ми који се мучимо и тражимо како ће се правилно и праведно решити тешка финансијска порезна питања, већ они који та питања хоће да заташкају, да забашуре, и чија се сва финансијска мудрост састоји у томе: "удри намет на вилајет". (Вичу: "Тако је". Живо одобравање.)

Што се пак тиче онога прекора, да ми варамо народ и да му обећавамо ово што бити не може, ту ћу вам, браћо, ја показати како радикална странка мисли да ваља уредити наше порезе и наше финансије, па да ви сами оцените да ли то може или не може бити, и има ли у томе какве варанције.

Пре свега ми налазимо да је на народ натоварено много порезе. (Сви у глас вичу: "Јесте, много је натоварено"). Кад се људима за порез продају бакрачи из куће, кад се за порез скида и продаје ћерамида с крова, кад се за порез продају сиротињски губери, кад људи за порез морају пролазити своју храну на зелен и у бесцење, кад се за порез узима последња кравица, последња чипава дивизга – онда је то много! (Ужичани сељаци вичу: "Код нас и људе продају за порез!")...

... Јест, и људе продају. И то не само код вас у неродном ужичком камењару, већ и код нас у питомој Јасеници. Ја сам мојим очима гледао како су некога Милана продали за порез. Није Милана Пироћанца, већ некога жутога Милана из мога села. (Смеј и одобравање.) Дошло време да се купи порез. Кмет засео у механу и раздрешуи пешкир, па истерује:

– Дајте порез људи. Камо, Милане, што ти не доносиш порез?

– Немам кмете.

– Е, бога ми, брајко, хоћеш да имаш. Држави мора бити. Но гледај те се како до сутра састарај за порез. Крајњи је рок. Ономад ме капетан много опорочавао што му нисам већ однео порез.

– Ја се, богме кмете немам откуд састарати ни до заносутра, а камо ли до сутра. Немам откуд па то ти је. То није вајде крити.

– А имаш ли што да ти узмемо у попис? пита кмет.

– Шта ћу имати – знају људи и знаш и ти, да сем ове голе душе немам нигде ништа, а чудим се већ где се и душа држи. Видиш какав сам јадан – одговара се Милан.

– Е кад је тако, онда ћу ја тебе брајко на лицитацију, па да одслужим порез. Ја како. Нећу ја због тебе и због таквих да вучем резиле од капетана. Еј ви људи, коме треба један слуга?...

... "И да ли ко више", "да ли ко више?" и мога ти Милана заиста продадоше на лицитацији да одслужи порез!

И ово, браћо, нису измишљене приче, ни бајке из "цареве земље, преко девет мора", већ сушта истина која се дешава у нашој Србији и на наше очи. (Вичу: "Тако је!") Е па то је много! Кад за порез живе људе продају, то је много! (Вичу: "Много је").

Вели се: "држави њено мора бити". То је донекле и истина. Али кад се догна да се људима за државу узима и последњи залагај из уста, онда имамо да станемо и да рекнемо: "Чекај да видимо шта је и колико је то што држави баш мора бити. Јер оно што се нема, то не мора баш ни држави бити. Знате како се вели: "Чега није ни цар јест" не може". Не може дакле ни држава истраживати од народа оно што он нема и не може да јој да, а да не падне у крајњу сиротињу и беду. Не постоји народ због државе, већ држава због народа. С тога држава мора при развијању и одмеравању својих потреба увек да води велики рачун о томе у колико је народ у стању да подмирује те потребе, па према томе да пушта трбух или богме да мало и завије бурму и ако је држава (Допадање и одобравање). Јер где се тако не ради, где се бајаги у име неких државних циљева навале на народ толики терети, да он под њима малакше и дотера до просјачкога штапа, ту после и саму државу

однесе враг и она пропадне. (Вичу: Тако је"). Као год обичан домаћин тако исто и држава мора знати да има више дана но кобасица, она мора помислити да ће њој тај народ требати и сутра, и до године, и после 100 година, с тога не сме навалити на један пут на њега толики терет да он материјално пропадне, да поједе своје капитале и онеспособи се за даљу тековину и производњу. И не само сав народ, већ се ни једна радна класа у народу не сме довести до таквога стања, јер од тога најпосле опет штети и страда сама држава. (Живо одобравање.)

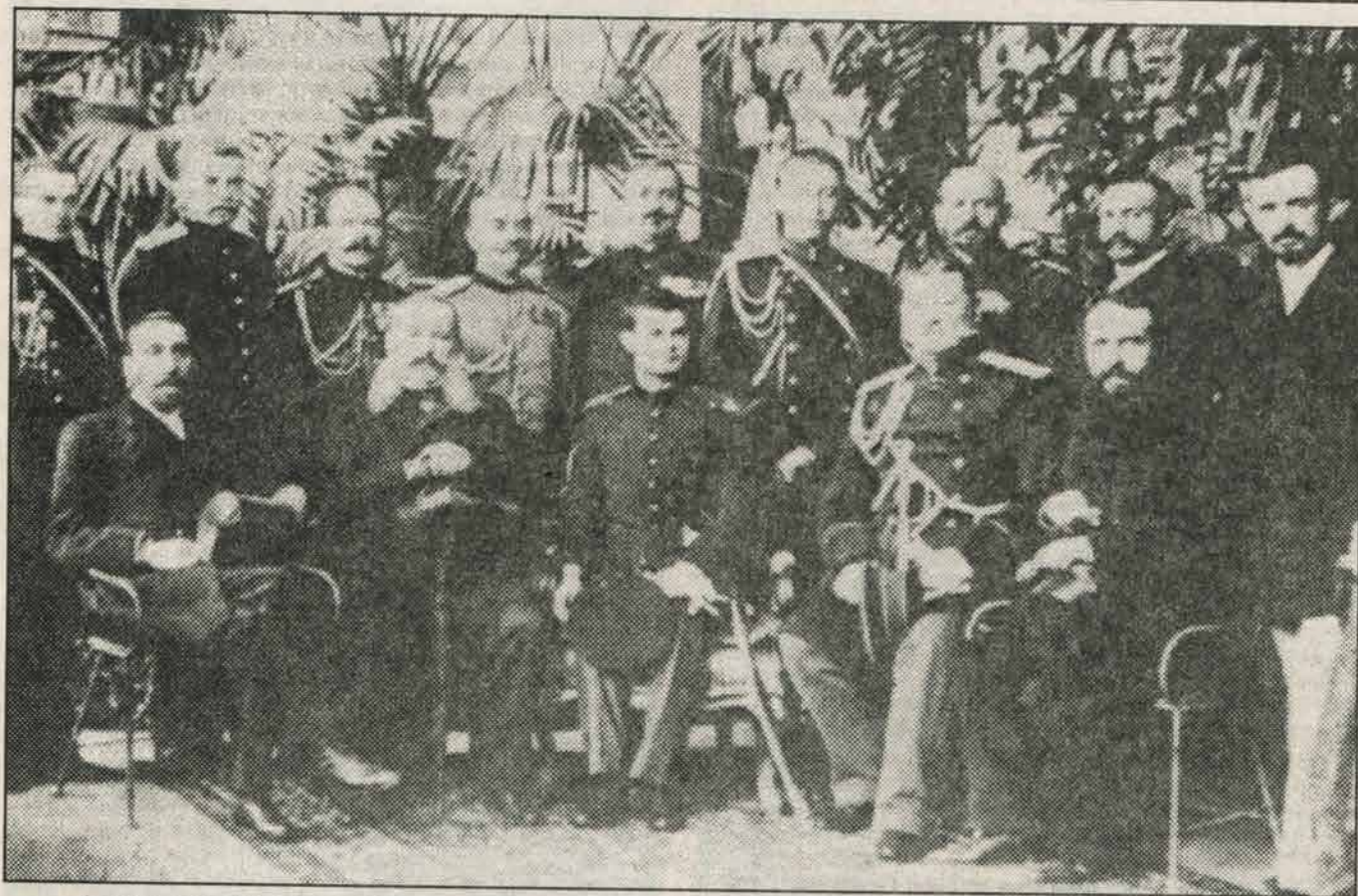
А после није истина да све оно баш заиста мора бити држави, што по нека господа бајаги за њу и на њен рачун траже. Ех, ех, има их ту много који се поред државе и на рачун њених потреба сами лепо проводе и набијају своје џепове. (Вичу: "Живео! Тао је!")

Наша држава заиста има таквих потреба за које би требало од уста одвајати па њој дати. Али поред овога што држави заиста треба, има ту ваздан којешта што никако не мора бити. Мора ли у Србији бити 5 владика и сваки да вуче по 100 дуката месечно? (Вичу: "Не мора.") И каква ми то државна потреба захтева да председник министарства мора имати баш 5000 талира плате? (Вичу: "Никаква"). И шта би ту још имало да се ређа кад бих ја имао кад. Ја сам вам раније споменуо да ту не мора бити државни савет, па не морају бити начелства, па толики срезови, па толико степена судова, па још много што шта. (Одобравање.)

Кад одмеримо дакле шта све данас народ држави даје, кад одмеримо после колико ту има које чега за што народ данас плаћа а што у држави савршено не мора бити, онда велимо на народ је много натоварено. (Вичу: "Много је"). Јер да ли много или мало плаћа народ држави, оцењује се и према томе на што држава троши те народне паре. Јер за цело не вреди и много је да се једном ужичанину продају губери, да би каква министрска пришилетља могла тумарати по Европи као бела по лазару и вући масне дијурне. (Живо одобравање.)

Но да узмемо ствар и с друге стране. Наша држава има и таквих потреба на које наши државници нису до сад обраћали скоро никакву пажњу, а које су међу тим преке и неопходне. Тако на прилику нама би требало да прочистимо и управимо Мораву, да по њој могу пловити пароброди, да укоритимо и оградимо реке и потоке да се не изливају и чине штете; да сву Србију изукрштамо добрим и сигурним путовима; да поправимо нашу просвету и боље снабдемо школе нужним потребама и т.д. и т.д. Кад узмемо дакле у обзир те потребе, које овде не могу све ређати, но које се зову културне потребе државне и које мора подмирити свака држава ако хоће да има правога напретка, онда могли би рећи да околико порезе колико се данас даје држави и не би било много, кад би се пореза правичније резала. Кад дакле велимо да народ данас држави много даје, онда рачунамо да јој много даје према ономе колико му она за то враћа. Кад велимо да су народу тешке порезе онда рачунамо да су му тешке што се криво режу, јер наше су порезне уредбе и закони данас такви, да што год је човек сигурнији, то према своје стању сразмерно све мање плаћа. С једне стране пука сиротиња онеспособљена је за плаћање пореза, те ако је онако као марвинче не продају на добош, она не плати, с друге опет стране богаташи се извуку, те најтежи терет опадне на средњу класу. (Бурно одобравање. Граја.) Потраје ли овако дуже, ова ће средња класа под овим грдним државним теретима пропасти, оголети и прећи у ред пуке сиротиње, па шта онда мисли држава? – ко ће јој онда намиривати порезе? (Вичу: "Тако је!" Одушевљено одобравање.)

Али не, ово се овако не сме оставити; ова се неправда у сношењу државних терета не може даље трпети. (Вичу: "Не може"). Данас један газда плаћа само 5 до 6 пута више порезе од једног сиротог сељака, а овамо је 100 пута од њега богатији. (Вичу: "Хиљаду пута богатији")... Да, што рекосте и хиљаду пута богатији, а овамо плаћа само 5-6 пута више порезе од њега. Па то, брате, није право! И ја држим, да ни један поштен газда неће рећи да је то право. За шта год да је, један се газда увек више користи државним услугама но један сиромаш. Његова су поља опшир-

Александар Обреновић с војним командантима и првацима политичких странака (Пашић седи први десна)

нија, његове су радње и свезе веће, његови су послови код државних надлежатељстава многостручнији и чешћи, чак ако је и да се на границу домовина чува, он има више шта да му се чува, па нека више и плати држави. То је право. (Вичу. "Право је тако"). Ја држим да ни један поштен газда неће таким дврличлуком окаљати свој газдалук, да се сиротинске пахве продају да се на прилику плате чувари имовне безбедности, који ће у првом реду чувати газдашка имања, јер мени сиротану, кад ништа немам – "безбедност" ми је готова, пошто ми нико ништа не може ни украсти. (Живо одобравање). Дакле ја држим, да ни поштене газде немају нам шта замерити кад велимо да се данас пореза неправедно реже и да се на средњу класу и сиротињу много товари, а о непоштенним грабљивцима и саможивцима и не водимо рачуна. Они слободно нека нам замерају. (Живо одобравање).

Из свега овога, браћо, ви видите да наша радикална странка сматра да су код нас порезе велике и да се неправедно разрезају, а видели сте и то у ком смислу узима наша странка обадва своја тврђења. Па пошто наша странка за обадве ове наше порезне невоље неће и не може да баца кривицу само на поједине људе и личне злоупотребе појединаца, јер главна мана лежи у самим државним уредбама, а овде поглавито у рђавој порезној системи, то ми и тражимо да се садашњи начин порезивања или као што се то боље и општије вели садашња пореска система одбаци.

Из овога што сам до сад рекао, ви видите, браћо, да има пуно повода и разлога да се данашња пореска система одбаци, као посве неподесна и неправична. Али ово, што до сад говорих, тицало се само наше старе пореске системе, онакве, каква се затекла из старијих времена, и какву су је нашли наши "напредњаци" кад оно пре годину дана и по и њина секира паде у мед, те дођоше на владу. Од то доба они су нашу стару рђаву пореску систему направили још гором, тако су је искварили, њене старе мане на нов начин тако су увеличали, да сад није управо ни за што и шта више постала је стална опасност за мир и ред у овој земљи, јер је створила нова врела за свакојаке неправде и глобе.

Ствар је у овоме: Напредњаци су увели посредне порезе, и то посредне порезе најгоре врсте.

Мени би и тако мало допније ваљало да вам растумачим шта су то непосредне, а шта су опет посредне порезе, па кад је овако дошло у реч да вам бар то мало објасним сад одмах.

Непосредне су порезе оне, што се плаћају или на главу, или на имање, или на приходе од имања и на зараде. Главна је по чему се познаје да је нека пореза непосредна то, што се ту при порезивању тражи порезни извор, или простије или мало нетачније да рекнем, тражи се онај капитал, који ће се порезати. А тако исто ту се тражи и човек, личност која ће ту порезу сносити. Обележје непосредних пореза још је и то, што ту грађанин увек зна да је оно што је дао пореза, и да му је то узела држава.

Посредне су пак порезе оне, код којих се не тражи порезни извор, не гледа се ни који је то грађанин што ће порезу платити, ни какво му је стање ни капитал, већ се порезе какав предмет потрошње или каква радња, па ко год тај предмет троши, или ко год се том радњом служи, сваки плаћа порезу, и то у оној мери, колико се троши и колико се служи. Тако су на прилику посредне порезе: пореза на со, пореза на пиће, пореза на дуван, на хлеб итд. Ту су порезани предмети потрошње. Тако исто посредна је пореза и таксене марке, ту је порезана нека радња, пословање државно. Код посредних пореза узгредно је обележје још и то, што грађанин често у истини даје порезу држави, али не зна да је даје и колико даје.

Да би се боље разумело ово што рекох, да узмемо један пример. На прилику узмемо порезу на земљу. То је сад непосредна пореза. Кад се она разрезају, онда држава гледа колика је и каква је та земља, налази онога чија је, па му онда према величини и каквоћи земље реже порезу на њу. Али узмемо порезу на со. То је посредна пореза. Ту држава није истражује ко ће потрошити ту со, ни какво је стање и имање тих људи што ће со трошити, већ удари порезу на сам предмет, на со, на прилику 20 пара од оке, па после ко год купи соли, он на сваку оку плати држави по 20 пара порезе. Ту обично бива, да држава то наплати у напред од

магазиније код кога је со нашла, а он после то наплаћује од купаца, којима продаје со. Разуме се, да је ту сад простијем човеку тешко знати да он уз то плаћање соли плаћа и држави неке порезе. Човек ту даје паре магазинији и види само да је со покупила, и вајка се што ли то, а и не пада му на памет ђаволство да су то г. министри натерали цену соли, јер господи треба пара, а да повећају порезу отворено не смеју, но дај овако удри на со, да се Власи не сете, па ће фукара ем платити, ем опет неће знати откуда је сврби и боли. (Живо одобравање).

Да, браћо, зло државно рађање, глоба и обмана – то је порекло посредних пореза. Њих су у свему измислили онда, кад су распикућске владе и зли управљачи довели били земљу дотле, да оглобљеном народу нису више смели јавно и отворено повећавати порезе и узимати их на куп. Тада су изумели да ударају порезе на хлеб, на со, на пиће, на сапун, на осветлење, на месо, на одећу, на прозоре, на све, што једном живом човеку треба и без чега бити не може. Такве порезе најзгодније су за глобацијске владе. Ту оне не морају изашилати у народ мрске порезије, а после ту народ и не зна управо шта даје држави, па по томе и не уме да тражи рачуна од ње за своје дације. Тако су зли управљачи често градили од државе народног глобацију, изазивали спрам ње неповерење и мржњу њених рођених грађана, тако је најпосле доводила до пропасти. Јер кад је после на такву државу наваливала каква туђинска сила са стране или је сналазила буди каква напаст, народ је био немаран и равнодушан спрам њене судбе, није устајао с вољом да се брани и она је пропадала.

Па као год што је државно распикућство у другом свету изазивало непосредне порезе, тако је исто било и код нас. Наши напредњаци за своје кратке владе увалили су земљу лакомислено у такве грдне дугове и натоварили јој толике тешке обвезе, да су морали повећати годишње издатке још један пут онолико, колико је било до сад. Пре неколико година нашла је држава трошила 12 милијуна динара годишње. Напредњаци су попели тај трошак на 25 милијуна динара; значи удуплили га. Но тада настало је питање откуд да се подмирује тај вишак трошкова? Напредњаци су на то питање одговорили увођењем многих, нових и посредних пореза. Да површују главницу нису смели од народа, с тога су ударили порез на пиће, на со, на дуван, увели таксене марке, а ако их бог ил ђаво подржи на влади још коју годину могу лако ударити порезе на свако марвинче, на сваки чокот, на сваку трмку, на свако пиле и на сваку другу потребу. Шта ће, свет мора и даље патити стоку, садити винограде и шљиваре, држати живину, а влада ће са свега тога скидати свој "провизион", да крпи рупе своје ненасите и продеране финансијске политике. (Вичу: "Неће, вала баш више. Не дамо") Ту народ плаћа грдне нове порезе, а и не зна да плаћа, само види да сваки дан у кеси све мање пара. (Вичу: Богме са свим је већ пресушило)...

Ја сам вам наговестио како су посредне порезе ружнога порекла. Оне су постале онда, кад се држава, тако да рекнем, ставила спрам народа у непријатељски логор, па истраживала начине како да му што више исцеди на привидно неосетан начин. Тек кад су посредне порезе овако постале, онда је тек дошњије на ту свршену ствар, на тај готов факт дошла наука, почела га испитивати и нашла да у том злу има и једна добра страна. Та добра страна у томе је, што је наука пронашла да има неких врста посредних пореза, које се лепо могу употребити као допуна са непосредним порезима, те да се тако из непосредних и посредних пореза даје створити једна пореска система која најбоље одговара оној цели: да сваки плаћа према својој стању и имању. То се има разумети овако. Да би се непосредна пореза могла правично разрезивати ваља тачно проценити колико је имање и колики су приходи и зарада свакога грађанина, па му према томе нарезивати порезу. Али пошто се то не да ухватити ни поред најбрижљивијег старања, то обично бива да држава сазнаје само просечну порезну снагу свакога грађанина, т.ј. сазнаје само од прилике и приближно колико је који грађанин у стању да сноси порезе. Да се, дакле, коме не би нарезало више, но што је право, ту се сад

обично гледа да непосредна пореза буде што умеренија и да се за њен разрез узима што мање мерило. А да би се опет изравнало оно, што се при разрезу непосредне порезе неко провукао, те платио мање но што је право – уводе се неке врсте посредних пореза. Али те посредне порезе морају тада бити удешене тако, да грађанину стоји од његове миле воље да ли да их плаћа или не. А то значи, да се такве непосредне порезе никад не смеју разрезивати на предмете који су неопходни за живот свакоме човеку, као со, хлеб, итд., већ само на предмете, који служе за луксуз, за господско уживање и господски комотнији живот, или на нагомилавање капитала. Сад коме његово стање допушта да луксузира, да живи господски и комотно – а то ће бити већином они, који при разрезу непосредне порезе нису оптерећени колико је требало – они онда нека за те своје луксузе и комочије доплате још што држави у виду посредних пореза. Дакле кад се посредне порезе узму као допуна непосредних пореза, да би се тако државни терети подједнако и правично поделили на све грађане према њихом стању, онда су такве посредне порезе и правичне и нужне.

Питање је сад, да ли је наша напредњачка влада ову правичност имала у виду кад је код нас почела уводити непосредне порезе? Боже сачувај! То се најбоље види по томе, какве је посредне порезе она увела. Она је ударила порезу на со, на пиће, судске послове. Да ли су то предмети без којих грађани могу бити, и да ли су то порезе, које могу грађани према својој милој вољи узети да их плаћају или не плаћају? (Вичу: "Нису!")

... Да богме да нису. Осолити се сваки мора, најгори сиромаш, као и највећи господин; без соли ни стока не може. (Вичу: "Не може богме"). Тако исто ко год запиње снагом, мора бога ми што год и пити. (Вичу: "Нека они из Београда дођу, да целе зиме преврћу кладе, јел цело лето дункају ледину, па да видимо хоће ли пити"). А и у суд се мора ићи. Ако је суд луксуз, онда шта ће нам. ("Тако је"). И како се то господа сетити да ударе порез на со, без које сељак не може мрднути: а ако је за стоку треба му, ако је за чељад треба му, и то бар пет пута више, но господину човеку, пошто сељак скоро преко целе године жуљи сув хлеб, лук, паприку и кромпир, за што све треба соли, док господа почешће присмоче и са шећером, па сељачке се соли сетили да је оптерете данком, а свој шећер заборавили! (Смеј и допадање. Вичу: "Њега ћемо се сетити ми, кад ми станемо резати"). Оно ни шећер није данас никакав луксуз, шта више снада у обичне потребе, али ми је све чудно, како то њега заборавише, а соли се сетити. (Вичу: "Знају да ће на соли више истерати").

Пореза на со и таксене марке то су две најгрђе врсте посредне порезе, а напредњаци су баш њих увели. Но да, мал не заборавих, они су увели још и порезу на дуван. Вели се дуван је луксуз, то не мора бити. Добро, пристајем да је и тако. Али опет луксуз од луксуза има разлике. Како се то влада не сети да удари мало порезе на бисерне и златне тепелуке, на златне гривне и огрлице са драгим камењем, на дијамантске игле, на златно прстење и златне сагове и ланце, на кадифли либадета, на каруце и бесне коње што их држе господа, на њина канабета и фотелје, и уопште на све оне предмете, који састављају сјај и угодност господског живота наших високих господских и богаташких кругова, а сетити се оне чемерне сељачке луше и онога кукавнога полића, чиме сиротиња по некал тера бригу и горчину свога мучног живовања. (Живо одобравање). Е, да су господа тако заредила одозго, па постепено догнала до дувана, онда им не би имали шта замерити. – Овако пак велимо и дуван је порезан из истих узрока из којих и со, а то је, што се ту може истерати доста порезе. У опште, кад погледамо на све посредне порезе, које су напредњаци увели, онда јасно видимо да је њих у томе руководило само то, да што више порезе истерају, а правичност и равноправност порезе није им била ни на крај памети. С тога ја и рекох да су напредњаци својим посредним порезима само још више искварили нашу и иначе рђаву и неправедну пореску систему. За то наша странка

Стојан Новаковић, вођа Напредне странке

Јован Ристић, вођа Либералне странке

и тражи да се цела ова наша данашња пореска петљавина са свим одбаци. (Вичу: "Да се одбаци"! Одобрање).

Али сад настаје питање чиме да се замени данашња пореска система. Наш програм на то одговара: "да се ради на остварењу непосредне прогресивне порезе по имућству и према приходима грађана".

Кад сам вам отиоц наговешћавао разлику између непосредних и посредних пореза, ја сам рекао и то, да не морају све посредне порезе бити неправичне и рђаве, тако исто као год што и све непосредне порезе не морају бити правичне и добре. Тако на прилику непосредна пореза на главу, где се не гледа на имање, већ се реже подједнако с главе на главу, врло је неправична и рђава врста непосредних пореза. Кад ми дакле у програму стављамо као начелни захтев непосредне порезе по имању и приходима, то не треба разумети да ми хоћемо да искључимо баш све врсте посредне порезе, па и оне, које могу да послуже као згодна допуна системи непосредних пореза. То не. Ми у програму тражимо непосредне порезе прво с тога, што тиме хоћемо да обележимо нашу начелну разлику од ових опаких финансијста, на које се угледају наши напредњаци, и који хоће да им главни стубови у пореској системи буду посредне порезе, а друго с тога, што ми збиља мислимо да нашу пореску систему треба поглавито засновати на начелу непосредних пореза, а неке посредне порезе употребити само као малу допуну и једино у том циљу, да исправљају погрешке учињене при непосредном разрезивању данка. Ми тежимо системи непосредних пореза и с тога, што непосредно порезивање има у себи побуда и повода и за грађанско васпитање народа. Код непосредних пореза грађани увек знају колико су дали држави, па их онда то покреће да размишљају шта им је држава за то вратила и да воде бригу и траже рачуна, што је учињено с њеним дацијама. (Вичу: "Тако је"). Држава, која поштено врши дужност спрам својих грађана, нема нужде да крије

колико им тражи, и да те своје тражбине протура под сто некаквих фирама: те не знам у виду порезе на со, те не знам у виду порезе на пиће итд, као што се сад ради готово са свима посредним порезима. Не тако; већ нека држава отворено каже колико јој треба, ми преко скупштине да оценимо те потребе, па онда да се порежемо по имућству, и што ваља дати да дамо свесно, како би после од тога умели тражити рачуна. (Живо одобравање). Шта ту да ми увија и тражи порезу на сто некаквих начина? (одобравање). Кажу шта је и колика је пореза, узми је јавно, па после јавно и полажи рачун од ње. (Живо одобравање!) А не овако да ме држава прежа код сваких судских врата, код свакога огњишта, па а ја у суд или а ја мети шаку соли у лонац, држава ме хвата за врат, наплаћује ми марку или ми натписује неколико пара порезе на со. (Вичу: "Тако је. Не ћемо то"). За то наша странка и тражи непосредну порезу према имућству и приходима грађана. (Вичу: Врло добро).

Сад је ред да вам кажем шта је то прогресивна пореза, јер се у програму нашем вели, да ваља радити на остварењу "непосредне прогресивне порезе". Има држава у којима је прорачунато колико је једноме човеку, самцу или с породицом, неопходно да може живети, па се од оних, који само толико приходом имају да једва могу живети и не наплаћује никакав порез. Узмимо да је нађено да за живот једне породице ваља имати бар 100 талира годишњег прихода. Од тих 100 талира ту се сад не би наплаћивао никакав порез, већ порез почињу плаћати тек они, који имају преко 100 талира прихода. Узмимо сад да онај, који има 200 талира годишњег прихода плаћа 1 талир порезе. Прогресивна пореза значило би то, да онај, који би на прилику имао 300 талира годишњег прихода не плати порезе само 2 талира т.ј. на сваку порезану стотину по 1 талир (једна му се стотина не порезује, као неопходна за живот), већ за прву стотину да плати 1 талир, а за другу да плати већ више, на прилику 2 талира, а за трећу порезну стотину још више,

на прилику 3 талира, тако да онај који има годишњег прихода неколико стотина хиљада талира може дотерати најпосле да на последњу стотину плаћа 100 талира годишње порезе, а потеря ли даље, онда на идућу стотину талира прихода имао би да плати више од 100 талира саме порезе, а то значи, он више не би имао рачуна да тече. Прогресивном порезом дакле држава има у рукама једно средство да некој класи људи, која се на рачун радног народа обогатила, спречи даље обogaћење. А то је вама важно, јер по некад збиља настаје по друштво опасност кад држава нема у рукама законско средство да спречи да се имања не гомилају само у неколико руку, а сав други народ да остане без земље и својине. Ето, кад нас је законом забрањено да се сељаку може за дуг продати 5 дана орања, па зашто се не би могло прогресивном порезом спречити стварање спахилука, т.ј. спречити да на прику земља читавих села и срезова не пређе у руке каквога богатог Чиве, који ће се поред Бонтуа за цело нафукати у Србију, па у бесцење покуповати грдно много сељачких земаља, те направити од нас своје робље и аргате. (Вичу: "Врло је добро то да држава може спречити. Тако и ваља").

Ја вам казујем, браћо, шта се може постићи прогресивном порезом кад би опште добро захтевало да се с њом предузимају и те крајње мере. Али обично данас се нигде тако не тера, већ се прогресивна пореза подиже до неке мере, па се онда ту стане и за сваку идућу стотину прихода почне се пореза опет постепено умањавати, јер држави никако не може бити у интересу, да доводи своје грађане догле, да крње своје капитале ради сношења државних терета, који по правилу треба да се подмирују неким делом прихода и зараде. С тога и нема никакве опасности да прогресивна пореза може бити нека сметња поштеној тековини, заради и богаћењу. Прогресивна пореза чини само, да сваки грађанин буде оптерећен правилно према својем имућству. То пак само може помоћи да народна привреда скочи и ојача, и да се имућност распростре по свем народу, јер само тако ослаба имања не ће никад бити притиснута толиким државним дацијама да не могу дићи главе нити мало одвркнути, као што то данас често бива. (Одобравање).

Овако уређење пореске системе, какво ми тражимо у нашем програму, признају и сами наши противници као најбоље и најправичније. Али му налазе само једну ману – веле: тешко је то остварити. Јест, браћо, потешко је и треба доста времена. За то смо и метули у наш програм "да се ради на остварењу непосредне прогресивне порезе по имућству и приходима грађана". Ми и не кривимо данашњу владу, што она није већ увела ту систему порезе, већ што у опште није ни почела нити мисли почињати да је уводи. Не кривимо је дакле, што није већ урадила, него што не ради. (Вичу: "Тако је"). Тешкоћа није никакав разлог, само кад се зна да би то била најбоља и најправичнија пореска система. Од људи се није ништа отело. Тешко је отићи и у Београд, ни то се не може учинити док удариш дланом о длан. Али кад треба ићи, људ и опет иду. Пођу, па ако не стигну за један дан, они стигну за два и три. Какав би ми то разлог био, кад би неко рекао: "Прека ми је потреба ићи у Београд. Али пошто не могу отићи тамо једним кроком, то остајем овде где сам". (Одобравање). Паметни људи тако не раде, већ куд им ваља ићи они пођу и иду, па кад стигну. (Живо одобравање). Тако је и овде. Ми тражимо, да се једном већ отпочне радити на увођењу непосредне прогресивне порезе по имућству и приходима грађана, па већ после кад се уради. Не тражимо ни ми да се претрупи као на пању ово тако огромно и тако тешко питање о замени садашње пореске системе другом бољом, већ да се та нова боља система једном усвоји, у начелу, и да се предузму нужни претходни послови за њено остварење. То је све. (Вичу: "Живео! живели радикали! То сви хоћемо!")

Даље стоји у нашем програму (чита):

"Данашње финансијско устројство да се замени новом финансијском организацијом, на челу које стоји централна народна банка са нужним бројем покрајинских (областних) банака. Те банке рукују (манипулирају) свима држав-

ним приходима и расходима и врше у опште и друге депозитне и обртне новчане послове грађана, а нарочито потпомажу правилно организованим кредитом унапређење земљорадње и подизање заната и индустрије".

Постараћу се, браћо, да вам у кратко протумачим шта ово значи, јер нам време умиче те морамо хитати.

Као и све друге наше државне струке, тако је исто и наша финансијска струка некако распарчана, разбијана и расцепкана у сто некаквих надлежатастава. Ту вам прво имамо министарство финансије, па окружна казначејства, па среске касе, а за руковање разним фондовима као што су: болнички фонд, школски фонд, удружени фонд итд. стоји нарочито надлежатељство прозвано "управа фондова". Према томе, ту вам сад има и стотине којекаких каса и касица, и стотине неких казначеја и писарчића, који по тим касама баратају и њима рукују. За то сваки час и чујемо: овај чиновник учинио дефицит, онај чиновник учинио дефицит (тако се знате чиновничким језиком каже кад ко покраде касу), а једна по једна каса тек капне заклопац у вис и зврји празна. (Одобравање.) Да би се дакле ова расутост и распарчаност државних финансија отклонила, наша странка тражи да се створи једна нарочита народна банка (са потребним бројем обласних или среских банака), која би прикупљала у се све државне приходе, па их после према буџетском предрачуно издавала по потреби разним струкама. А да би се разумним уређењем државних финансија подмирила још једна прека и неодложна потреба, а то је да се за произвођачку класу народа створи брз и јевтин државни кредит, ова народна банка мора се уредити тако, да не буде као данашње министарство финансије проста каса за примање и издавање држ. прихода, већ да обухвата у свој делокруг све темељитије (солидније) банкарско-кредитне послове. "Управа фондова" као засебно надлежатељство укинула би се, а сви би фондови такође прешли народној банци на руковање. У тако поуздан државни завод, стекли би се и многи општински, црквени и приватни капитали, те које тиме, а које и још другим средствима, као на прилику паметним уређењем и употребом наших манастирских и државних имања, држава би успела да прикупи у народној банци толико капитала, да произвођачку класу народа може снабдети и довољним и јевтиним кредитом. Тако би с једне стране народ добијао од државе новац по јевтин интерес, а с друге стране општинске, црквене, еснафске, пупилске и многе друге новце не би развлачили и јели којекакви каишари и варалице. На крају да споменем још ово. Наша држава није се до сад ни у колико побринула да народ, кад му се јави потреба, може по јевтин интерес доћи до новца, да се у својим нуждама помогне. Све што је држава у том погледу учинила, било је то, што је основала "управу фондова" која је на непокретно имање давала људима новац под доста умерен интерес.

Али новац из управе фондова није се добијао лако. Ако није имао каквих пријатеља међу крупнијом господом, или није прво добро подмазао каквога чиновника или адвоката, сељаку је обично требало 7-8 месеци, па и година, па и две док добије паре из управе фондова. Ко толико није могао чекати, он је морао трчати каишарима и зеленашима и од њих зајмити новац. То је једно. А друго, из управе фондова обично су подизали капитале они који су на ху-туку – београдски трговци – тако, да кад сељаци дођу онда није више било пара. (Живо одобравање). Све то учинило је те управом фондова држава није скоро ни у колико достигла онај циљ који је бајаги себи ставила: да набави народу јевтин државни кредит. И поред управе фондова маса народа у нужди морала је тражити зајам код каишара, те су тако нехатом и небригом државе стотинама сељачких породица запале у канџе каишара који су их опљачкали и скупим интересима и преварама приграбили им све имање. (Вичу: "Тако је". Одобравање)...

То се даље тако не сме оставити, ако хоћемо да наш народ не постане гомила бескућника. (Вичу: "Тако је"). Држава се мора постарати да радној производној класи народа набави јевтин државни кредит, како се не би уваљивала у дугове код каишара и тиме коначно пропала. (Живо одобравање). За то наша странка и тражи да се наше

Стари двор ("Конак"), осамдесетих година прошлог века

финансије тако уреде како ће народна банка набавити народу јевтин и брз државни кредит. А да се тиме не би онајпре користили разни шпекуланти, ми тражимо да првенство на добијање зајма из народне банке имају земљорадници и занатлије, у опште људи који се труде око оснажења народне производње. (Бурно и живо одобравање)...

Да се потрудимо сад око разјашњења V. одељка нашег програма, у коме се говори о

Просвети

Тај одељак гласи (чита из програма):

"Тежити да се оствари начело општег обавезног, бесплатног образовања и да се сиромашни ђаци издржавају општи трошком. Школе да буду уређене тако, како ће неговати у омладини грађанске врлине и спремати је за веште, корисне и самосталне раднике".

Браћо, наш народ вели за неписмена и неучена човека да је "слеп код очију". Дакле једначи просвету са оним што је човеку најдражије, и чиме се обично заклинје, једначи је с – очњим видом. У својим молитвама народ говори: "Да бог живи родитеља па учитеља" – што значи да носиоце просвете убраја у највеће своје добротворе после родитеља. Од народа се често чује: "памет царује а снага робује", или "памет царује а снага кладе ваља". А колико наш народ цени просвету види се и по томе, што на својим скупштинама никад није жалио ни тврдицао да троши на школу и просвету. Вама, дакле, синовима онога народа који је створио ове, и још многе друге дивне изреке, у којима се исказује највећа пошта науци и просвети, и који је за просвету подносио до сад скупе жртве, вама велим, мени не треба доказивати колику важност има просвета за бољитак и напредак једнога народа.

Споменућу само то, да су данас настала така времена, да памет не само што царује, као што народ вели, већ памет

данас и "кладе ваља". (Допадање). Тиме хоћу то да рекнем, да је данас наука потребна не само ономе ко хоће лакше да живи већ свакоме који хоће у опште да живи као човек. Данас не само да треба науке па да се паметно царује, већ науком се данас и оре, и копа, и преде, и путује, и тргује и у опште врше сви крупнији друштвени послови. С тога дакле, што данас књиге и науке треба не само људима који управљају земљом, већ треба их и сељаку, и занатлији, и трговцу, и свима у опште, ми и тражимо у нашем програму да образовање буде опште, да просвета постане својина свију и свакога, својина целога народа. Даље ми тражимо да школовање буде обавезно. То значи да сваки родитељ мора давати децу у школу. Можда ће ко рећи: "а што терати бабу силом у рај?" што силом кога терати да своју децу учи и посвећује ако он то неће? На то је прост одговор: за то што је с простацима и глупацима тешко заједно живети у једном друштву: "Од невешта и гора плаче". Човек незналица од штете је и досаде не само себи већ и свима око себе. С тога друштво има право да натерује свакога да свој подмладак учи и просвећује...

Можда некима од вас на први поглед не уише овај овакав мој говор, и знам да би ми ко год рекао: "Ама зар мене власт силом да гони да ја дајем дете у школу и онда кад ја то не могу, кад ја немам о чему да га школујем и у школи издржавам?" То је питање са свим на своје месту. Али ако је питање добро ми имамо на њега још бољи одговор. И ако друштво има право да натерује свакога да свој подмладак просвећује, нико нема право никога да гони да ради оно што он не може и што премаша његову снагу. С тога и држава, чим узакони обавезну наставу, чим хоће да нагони родитеље да морају давати своју децу у школу, одмах ваља да прими на се и тај терет, да о свом, и општем трошку издржава ону децу коју не могу издржавати њини родитељи због своје сиромаштине. (Одобравање. Чује се: "Е, то је друга ствар кад је тако") Обавезна настава без издржавања сиротих ђака о општем трошку – то је прост

варваризам и дивљаштво, узалудна суровост која вечито промаша свој циљ. Радикална странка хоће и тражи општу обавезну наставу, али она одма у своме програму додаје и то, да се сиротни ђаци издржавају општим трошком. (Чује се: "То је лепо"). Питам ја сад вас, који је то сиромашак коме би то било криво, или не би пристао, кад би му се рекло: "Ти, брате, имаш дете и лепо би било да га даш да научи књигу. Али ти си танка стања и не можеш га о свом трошку школовати, с тога ће ево узети држава да ти дете о свом трошку изучи. Ми ти одводимо овога нејака, прљава, чупава и напуштена малишу да ти после неколико година вратимо писмено, знањем обогаћено, отресито и вредно момче, којим ћеш се моћи свуда подичити". Питам вас, дакле, који родитељ не би на то пристао па ма како сиромашан био и ма како му дете и код куће требало? (Вичу: "На то би сваки пристао")...

Вели се да наши сељаци данас нерадо дају децу у школу. Ја се томе ни мало не чудим. У селу деца почињу привређивати кући чим се тако рећи из повоја извију. Погледаш га – малешно као бубица, једва му чеперак од земље, а оно већ чува стругу, иде за стоком и послује. Разуме се да сиротној и инокосној сељачкој породици није ни ова малена радна снага на одмет. Уз то још долази, да од такве убоге сиротиње, која се тешком муком једва хлебом храни, траже не само да даје дете у школу но још и да га издржава и да му набавља све школске потребе. А за што све те жртве? За то да дете 3-4 године протрчкара од куће до школе и да научи нешто мало срџати, што ће, после друге 3-4 године, кад се врати кући, опет све до темеља поборавити. Ту дакле сељак просто види да нема рачуна да даје своје дете у школу. Његове жртве, што му дете 3-4 године дангуби и што на њега троши, ни у колико се не исплаћује оним знањем што га дете из школе изнесе.

Ако данас ко нерадо даје децу у школу, ето с тога их нерадо даје. (Вичу: "Тако је".) Али нека се уклоне ове сметње, нека издржавање сиротне деце за време школовања узме на се држава, и нека се школе тако уреде, да деца у њима могу научити заиста оно што ће им после у животу требати и од чега ће видети вајде, па ће онда сваки радо давати децу у школу. (Чује се: "Тако хоће".) Да би доскочила, дакле, оном првом злу – сиротињи родитеља – радикална странка тражи да се сиротна деца школују о општем, државном трошку, а да би отклонила ово друго зло – слабу вајду од данашњих народних школа – радикална странка жели да се наше школе уреде тако, како ће спремати децу за веште, корисне и самосталне раднике.

Цео ток наших државних послова руководи данас бирократија – чиновништво. Према томе то је чиновништво у све наше државне установе унело свој дух и подесило их тако да у првом реду годе њему и његовим интересима. Тај чиновнички дух унесен је и у школу, те по томе наше данашње школе и нису ништа друго до просте фабрике које стварају и граде чиновнике. А код оваких школа и не може бити друкчије. Младићи проведу у школама по 10-15 година, па кад после погледају, а они виде да с оним "знањем", што су га изнели из наших школа, нису никуд пристали мањ да иду у чиновнике. За какав други самосталан посао школа их није научила и оспособила. Маци ђака не остаје, дакле, ништа друго до да иде утврвеним трагом својих претходника, да иде у чиновнике. А и што би се мучили и лупали главу тражећи каква нова корисна занимања и послове и крчећи нове путове, кад пред њима стоје стотине старих утврених стаза, које воде у канцеларију, где човек за неколико година долази до лепе платице и осигурана живота. Али наша странка хоће да раскопа ове бирократске мравињаке куда се стиче све знање и сва наша наука, да се ту наскоро изгубе и пропадну у канцеларијској прашини. Раскопавајући те мравињаке, наша странка хоће тиме да присили и истера интелигенцију у народ да му својом науком и знањем светли и предњачи. А да би интелигенција т.ј. учевни људи збиља и могли одговарати томе своме позиву да буду учитељи, правци и вође народне, ваља да припомогне и школа. Од просте фабрике за лифровање чиновника школа ваља да постане расадник корисних знања и корисних радника по свима струкама

народне производње. Ето то жели да постигне наша странка са нашим школама, то она тражи и хоће од наше просвете. (Одобравање).

(После подне)

Браћо, на реду је да говоримо о

Војсци.

Но кад споменем војску, ја не могу да се не сетим оне наше браће што у последња два рата изгибоше на граници. Њина имена остаће непозната потомству, пошто наше владе нису учиниле ништа да их побележе и даљим покољењима предаду на вечито поштовање. Али њине храбре кости, расејане по свима нашим бојним пољима, још ће за дуго бити хладни споменици и сведоци њинога родољубља и њинога јунаштва. Ови борци и мученици за своју светлу жртву на олтару отаџбине немају никакву другу награду до наше признање. Њих није могуће наградити ни медаљама, ни чиновима, ни ценсијама, и све чиме се ми још можемо одужити пред њиним сенима – то је, да их онако укућно одржимо, док нас је, у благодарној успомени. Они су за нашу општу домовину пролили своју крв, они су за нашу општу домовину пострадали и понели мученички крст, те тиме у пуној мери заслужили нашу пошту, наше признање, наше благоговење пред њиним сенима. Вечан им спомен међу нама. (Скуп се одазва три пут са: "Вечна им памет" и "бог да им душу прости")...

А сад, одавши пошту мртвима, да пређемо на живе. Рат и војска, то су две ствари о којима ми је најмрскије говорити. Прости људи веде за рат да је "бич божији", а ми велимо да су ратови крвава прља на образу данашњег просвећеног века. Наши народ вели: "Тешко земљи куда војска прође", а ми би могли рећи: "а још теже оној где војска једнако борави"...

Да, војска је терет за земљу, а ратови су крупна међународна злочинства. И нико не би био сретнији и веселији но радикална странка, када би народи, или правије њине владе, били тако мудри па да оставе свакоме своје и живе међу собом у миру и љубави, те да не морамо лупати главу и бринуту бригу ни о каквој војсци. То ће за цело и дочекаати каква срећна далека покољења, али ми то доживити не ћемо. У добу у коме живимо, ми немамо скоро никаквога избора; ту је једно од двога: или да будеш спреман да се бијеш па ко надјача, или да легнеш па да будеш бијен. (Одобравање.) Ко неће да се бије – тога бију. Рачун је ту чист. (Живо одобравање).

Ми смо с две стране опкољени државама грабљивим и насртљивим, државама свирепим и неправедним спрам слабијих. С једне стране Турска, а с друге стране као гуја присојкиња савија се око нас лукава Аустро-Угарска. Обадве ове земље држе по један део нашега народа у своме ропству; обадве би оне пошле Србију као мало воде на длану. Код таквога суседства ми морамо бити вазда опрезни, вазда спремни да бранимо наша народна права с оружјем у руци. Често баш та народна готовост да се увек брани, кад је неправедно нападнут, уштеди народу по неки рат. Бити спреман за рат често значи тим самим отклонити рат. Ви знате како во штеточина, кад наиђе на какву тврду ограду, где би могао и рогове поломити, он загледа, обиђе, гурне малко па се онда врати. Али кад котар стоји разграђен до земље, онда и најмирнији вочић пролазећи туда добије вољу да уђе у котар и разбуца пласт сена. Исто вам је тако и са државом. На војнички неспремну државу насрће сваки ђаво, ту и последња шуша мисли да има право да се над њом натреса. Али кад нека држава има спремну и азурну војску, увек готову да својим грудима штити своју домовину, око такве државе и покрупнији силници и душмани обилазе подаље. Једно дакле с тога што имамо такве компије да увек морамо бити готови с пушком у руци бранити ово мало наше кућице и слободе, а друго за то што нам је овако маленима тешко рачунати на неку бољу будућност, те морамо помишљати и радити да осло-

Аца Станојевић

Никола Пашић

бодимо испод туђина и остале делове Српства и приљубимо их мајци Србији – с тога дакле велим ми морамо добар део наше бриге, да богме и нашега буџета, утрошити на то да стечемо добру и оправну војску...

Ја не знам да ли у овоме поштованом скупу има кога, који би био наш политички противник, (Вичу: "нема никога")... Али ако би кога било, он би за цело, кад ме чује где овако говорим о војсци, рекао са лукавим смешњем: "Где, где, радикалци, па како говоре о војсци! Бајаги и они хоће војску, Чарламе!" Да, браћо, не од јуче и не један пут наши противници окривљавали су нас радикалце да не ћемо војску, да хоћемо да разоружамо и обеснажимо Србију, да је разголитимо, да је оставимо без сваке оружане снаге и обране и тиме је предамо на милост и немилост прве насртљиве непријатељске хорде која се наврне на ове наше пределе и насрне на наше међе. И мада ми ни пре, ни сад, ни никад нисмо дали ни најмањег повода да се на нас товари ова лага, она нам се све још и данас непрестано пришива. Ми тако отворено и искрено говоримо шта не ћемо, да имамо право тражити да нам се верује кад рекнемо да нешто хоћемо. А ми ево отворено кажемо да желимо и хоћемо да Србија буде војнички моћна и снажна. Ја отонч и опет понављам: ми не волемо војничке терете и трошкове, ми мрзимо ратове; па и опет наше је уверење да морамо имати добру и спремну војску, да морамо поклонити што већу пажњу организацији, обучавању и наоружању наше војске. А ја сам мало час рекао и за што то морамо, па то

стоји и у нашем програму, где се вели: "ради очувања наше државне независности и извршења наше спољне задаће". Није дакле истина да радикална странка неће војску, није дакле истина да радикална странка хоће војнички слабу и пред непријатељем разголићену Србију. Ако наши политички противници истински желе да Србија буде војнички јака и спремна, онда у томе питању између њих и нас нема никакве разлике, јер и ми то хоћемо, хоћемо искрено и од свега срца. Али сад настаје друго питање: Како да се то постигне? На који начин сиротна Србија да створи снажну, добро уређену, изучену и добро наоружану војску? Ето ту сад настаје разлика између радикалне странке и других политичких партија. Ја ћу одмах да нагласим ту разлику. Друге политичке странке мисле да ојачају и учврсте војничку снагу Србије стајаћом војском; радикална странка на против мисли да се то у нас може постићи једино народном војском. Ако би нас на то ко упитао: па коју војску онако у опште држимо ми за поузданију – стајаћу или народну, кад тако говоримо? Ми би му ево без околишења могли признати, да, у опште узевши, стајаће су војске поузданије, ма да је ово признање проста уступка и попуштање с наше стране. Обично се вели: "Народна војска никад не може бити тако поуздана као стајаћа". Али за што никад? Како то баш никад? За што под извесним погодбама, кад се на прилику уређењу, обучавању и наоружању народне војске поклони подужа разумна и озбиљна пажња не би могла и народна војска да се доте-

ра да буде тако исто поуздана као и стајаћа? Та ми смо у првом рату видели како су се прости сељаци у комбинованим батаљонима за непуну 2 месеца тако дотерали да ни у чему нису уступали стајаћим војницима. Али хајде да попустимо и допустимо да је стајаћа војска онако у опште узевши поузданија. Али сем поузданости има ту још и с других страна да се погледа на стајаћу војску, и тада наилазимо на многе разлоге који против ње војују. Прво, затворен касарнски живот не прија здрављу војника и међу стајаћом војском увек је већи помор но међу војском народном. За државе сиромашне са становницима, као што је Србија, ово већ није битница. Друго, подуже бављење у стајаћој војсци одвијава људе од рада, те после, кад изађу из војске, постају ајлази, беспосличари, има прилике где се такви људи после одају лоповлуку и крађама или се чак одмећу у разбојнике и хајдуке. Треће, стајаћи војници враћајући се у народ доносе му често из касарне заразљиве болести, понављено сифилис, или као што прости људи то зову: "господску болест". Четврто, са стајаћом војском одузимају се народу хиљаде радних руку те тако за народну производњу и тековину пропада много радне снаге и то у најбољем добу. Пето, стајаћу војску лакше могу рђави власници да употребе против народа а за своје личне себичне интересе. (Одобравање). Шесто, стајаћа војска грдно скупо кошта.

Ја бих могао набројати још много мана, које скоро неизбежно иду са стајаћом војском. Али да се зауставимо овде. Све ове тешкоће, које су у опште везане са сваком стајаћом војском, код неких народа и у неким земљама могу тако да нарасту да постану неодољива сметња за држање стајаће војске. И то је тако код нас у Србији.

Ја ћу да оставим све друге тешкоће и зле стране па да се зауставим само на скупоћи стајаће војске.

Ми држимо сад десетак хиљада стајаће војске. Као војничка снага 10.000 није управо ништа, и да бог сачува да нека хала навали на нашу земљу, наша оволицка стајаћа војска не би јој могла што не вели песма "ни ручак осолити". А знате ли колико гута ово мало војске? Добру трећину нашега целог буџета. Упамтите то добро. Оволико стајаће војске колико сад имамо троши добру трећину целокупнога државног прихода. То значи, кад би хтели да држимо 30-40 хиљада стајаће војске онда би на њу морали трошити цео наш државни буџет. А то опет значи: да би могли издржавати 30-40 хиљада стајаће војске ваљало би нам да затворимо све школе, да укинемо све судове, да запечатимо сва надлежатељства, да отпустимо све чиновнике одозго са врха па доле низбрдо до пандура и одације, једном речи, да обуставимо све друге државне радове и укинемо све државне установе само да издржавамо војску. А може ли то бити, и како би изгледала та држава кад би се то баш и могло учинити? Та ту онда не би ни било више неке државе, но би се претворили у некаку скитничку хорду, у тако нешто што се мучно даје и замислити. И то све ради чега? Да би могли држати 30-40 хиљада стајаће војске, што свакако јесте нека сила, али опет малена и незнатна сила да се Србија може само у њу поуздати.

Елем, кад се све ово што до сад рекох добро узме у рачун, онда се види да Србија није у стању да издржава ни половину онолико стајаће војске колико би јој требало, па да на њу може рачунати као на своју главну снагу и обрану. Нема ту сад шта би ко водео и шта би ко хтео, већ Србија просто на просто не може да издржава иоле значајнији број стајаће војске.

И ту сад настаје питање: шта да се ради? Треба ли и даље терати као до сада те на ово мало стајаће војске трошити добру трећину целога буџета, и њој поклањањти сву бригу, а народну војску, нашу главну убојну снагу, остављати запуштену, нуређену, ненаучену и рђаво наоружану? Или је боље, кад већ никако не можемо држати велику стајаћу војску, не држати је ни оволико да нам само гута буџет, но са свим напустити мисао о стајаћој војсци као војсци, па је сматрати просто као школу за народну војску и према томе толико је само и држати, а све трошкове и сву бригу управити на нашу главну узданицу – на народну војску.

Радикална странка мисли да овим путем ваља поћи и да се њим једном и мора поћи. Само, правно, што дошние тим горе. За то је наша странка у свој програм и метула (чита):

"1. Да се стајаћа војска сматра просто као школа за народну војску и према томе да се држи само толико стајаће војске, колико је нужно за успешно и правилно обучавање и организовање народне војске".

"2. Војено образовање да се уведе у средње и више школе".

Није дакле истина да радикална странка у опште неће војску, већ она неће оваку и оволику стајаћу војску. ("Врло добро").

Ја нећу никога да нападам, али и хоћу и смем да рекнем оно што је истина. А истина је да многе наше војене старешине, а особито више војене старешине, не раде скоро ништа и за бинбадава једу државни хлеб и вуку толике плате. (Одобравање). Они су се сабили сви у Београд, они су све терете и радове свалили на млађе, они се баве штетним и неприличним играма, они дангубе и материјално се упропаштају по забавама и баловима, они се јављају више као неки "украш" при парадама, но као озбиљни труденици на војеној струци. (Живо одобравање).

Ја нећу за ово да сваљујем сву одговорност на појединце – ја знам и часних изузетака од овога правила – има ту много кривице до самога уређења наше стајаће војске, до онога духа који хоће силом кроз њу да се продува, до оне намене и онога циља који јој се погрешно стављају. Ту су мртве форме појеле живу садржину; ту су снази појединца везане и руке и ноге ситничарским бирократским формалностима; ту дисциплинарне беспослице не дају човеку да буде свој, да буде нешто; ту вијугави путеви ласкања и удварања воде тако сигурно успеху и аванзовању да људи немају никаквих побуна и интереса да свој успех траже у озбиљном раду, у својој правој снази и величини. Услед овога сабијенога живљења у Београду, где су одвојени од народа, и услед свију ових других узрока што их споме- нух, официри су се почели одвајати у неку оделиту касту, у нешто што хоће да је другчије, па чак и супротно грађанима. Сукоби између војника и грађана почели су у последње време чешће да се јављају. (Чује се: "На то их подбадају официри"). Не знам, но свакојак веома жалостан знак. Том злу ваља тражити лека. Војеној снази Србије треба брза и озбиљна помоћ. Наша странка као што рекох види ту помоћ у овоме: стајаћу војску као војску укинути да не гута оволики војени буџет, па тај новац употребити на спрему и обучавање народне војске. Стајаће војске држати само онолико колико је потребно за успешно обучавање народне војске. Војене старешине изагнати из Београда и касарна и одагнати их у народ да њега уче војеној вештини, а сами да се науче да живе његовим животом, да познају његове нужде и потребе, да проуче његове мисли и осећаје и да се оспособе да га љубе и поштују и да у истој мери стекну његову љубав и његово поверење. (Одобравање.) Војену наставу увести у школе да деца науче војену вештину као из шале, док су још млада и гипка, а не као сад ухватите мене у четрдесетој години, кад сам се већ сав укруптио и окочањо, па ме онда "муштрају" да им научим "зекцир". (Смеј и живо одобравање)...

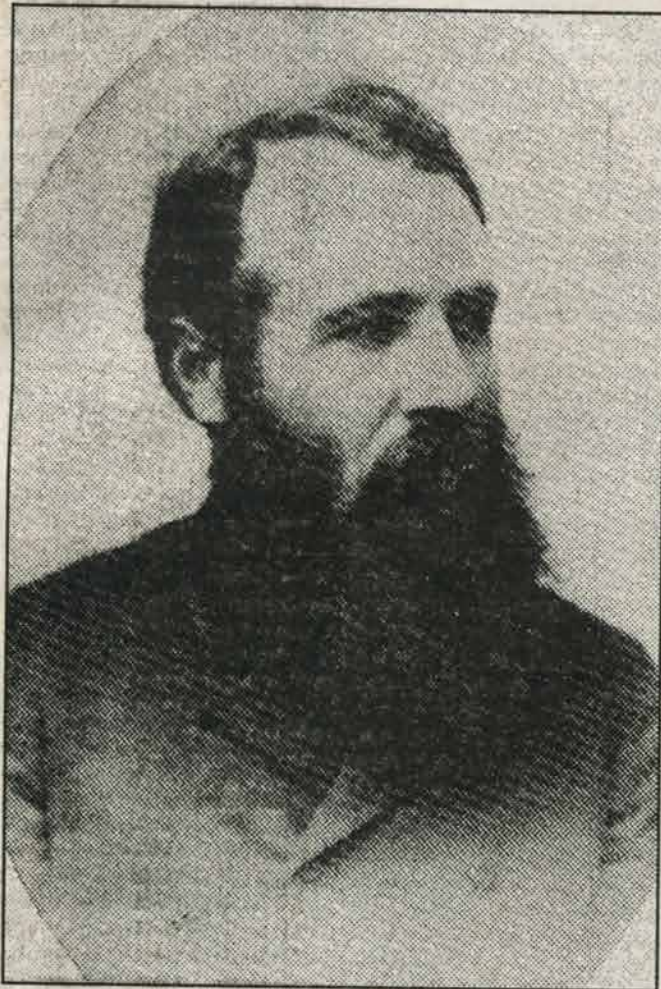
Да, браћо, ми не ћемо касарну но хоћемо школу. Ми не ћемо официре који ће бити лутке на паради, но хоћемо официре који ће бити војени учитељи народни. Ми не ћемо стајаћу војску која нам гута трећину буџета и којом успаљени министарчићи припрећују народу, но хоћемо народну војску која ће бити страшило душманима с поља, а штит народних слобода изнутра... (Бурно одобравање).

Прелазим на VII. и последњи одељак нашега програма. У њему је изложено каква треба да буде по нашем мишљењу наша

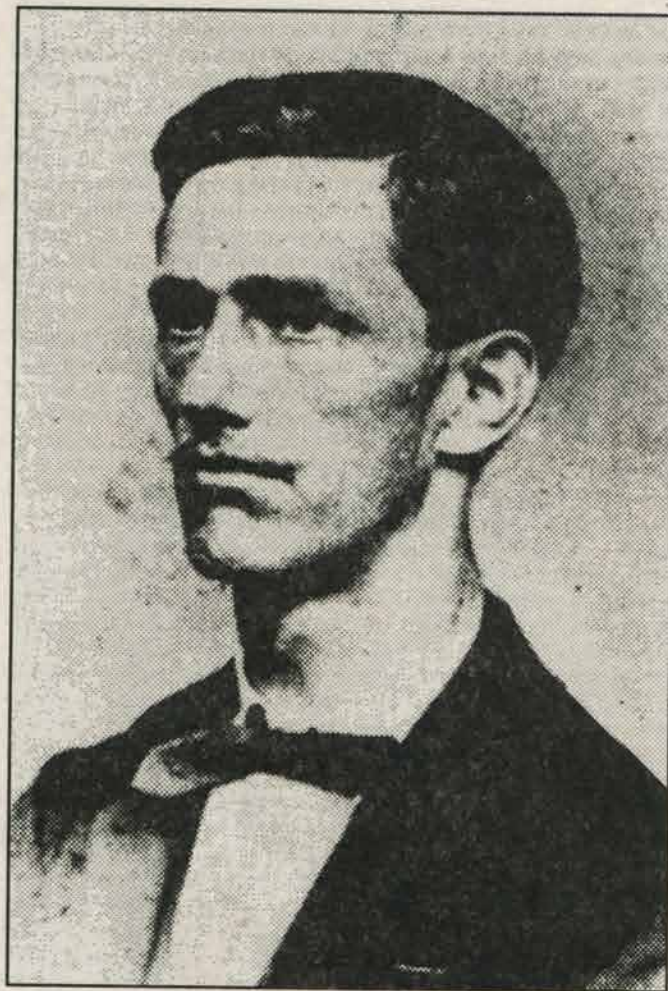
Спољна политика

Ту се каже (чита из програма):

"1. Спољна политика има се водити тако, да политички и економни интереси наше домовине вагда буду очувани

Никола Пашић 1882. године

Ђура Љочић

и заштићени, да се негује слога са свима братским суседним народима, да се живо ради на савезу балканских народа, а нарочито да се што пре постигне споразум са Црном Гором и Бугарском; да се организује културно помагање раскомаданих и неослобођених делова Српства, као и живобуђење свести о нашем народном јединству у удаљеним покрајинама српским које су изложене страним елементима; да се нашим производима прокрчују стари и отварају нови путови и нове светске пијаве.

"2. Са Бугарском, као са земљом географски најближом, а по народности присно сродном да се одржавају братски одношаји у политичкој радњи и културном развијању, које треба према могућности да се огледа и у сличности самих унутрашњих уредаба и установа".

Ма да је овде доста опширно показано како наша странка мисли да треба водити нашу спољну политику, ипак би се о овом питању дало још много говорити. Но ја сам већ заморио и вас и себе, с тога ћу гледати да будем што краћи.

Наша висока господа обично се куну свим на свету да је спољна политика тако нека фина, виспрена и висока стварка да за њено вођење ваше сељачке главе нити су зреле, нити ће икада дозрети. То је нешто чиме се, по господском ћитапу здрава сељачка памет никако не може бавити. У колико је то истина ви ћете видети кад се сетије да је то баш био гуњац и опанак, или највише каква поповска мантија, који су водили нашу спољну политику онда кад је стварано ово парче наше државе. И ти прости људи умели су тако лепо да воде ту спољну политику, да су од простога турскога пашалука направили ево читаву српску државу, коју данашњи фини политичари у црним капутима хоће да упропасте, осрамоте и предаду на милост и немилост такве једне ђидије као што је Аустрија. Политичари сељаци створили су тако рећи из ништа државу, а данас политичари по занату ево хоће готову кућу да раскуће. (Одобравање.) Кад се човек сети како су стари наши

политичари и изасланици код страних дворова темељито познавали свој народ, дубоко схватили све његове историјске задаће и потребе, знали све његове нужде, тако рећи осећали сваки откуцај народнога срца и љубили га оном великом љубављу која оспособљава човека за највеће жртве, па их упоредили са данашњим одртелим дипломатама – шамутама и окорелим себичњацима, – могао би се сит напакати. Још је жалосније кад помислимо да ће кроз неколико година бити наследници старих наших дипломата, студеничкога хаџи-Мелентија Никшића, проте Матије Ненадовића и других, ови млади политички ветропири што пуне сад нашу дипломатску струку а који не знају ни свога народног језика, ни његове историје, ни његове скоре прошлости, ни његових потреба у садашњости, ни његових нада у будућности! (Живо одобравање). Да, ми смо некада заиста имали великих дипломата – данас имамо само жалосне интриганте.

Ви сте видели, браћо, да оно на што ми поглавито напиремо у нашем програму, и што стављамо као задатак наше спољне политике, то је да Србија што пре ступи у чврст братски савез с једноплеменим и сродним народима и државама на балканском полуострву, а у првом реду да склопимо трајан и поуздан савез са Црном Гором и Бугарском. Наша странка држи да ваш једини спас и осигурање од грабљивих суседа лежи у слози и савезу (федерацији) балканских народа. Но то није само наше мишљење. Сви просвећени родољуби, који нису заслепљени пустом народном надувеношћу, мисле тако исто, па припадали они ма којој политичкој партији и ма којој балканској народности. И тај савез балканских народа, који ми тако жудно изгледамо, није нека фантазија, која може бити и лепа али неостварљива. Не. За достижење тога савеза ми не апелујемо само на осећаје братства и пријатељства ни на неку љубав и узајамну оданост међу балканским народима. Темелј за тај савез много је тврђи. То су добро схваћени соп-

ствени интереси сваке балканске народности. Дакле, не само крвно сродство и једноплеменост већ и сопствени интереси гоне све балканске народности да осигурање своје будућности траже у једној општој заједници. Не умедну ли, не могну ли балканске народности да остваре ову велику задаћу, онда ни једна не може с поузданошћу раунаати на неку сигурну будућност. Поуздање у наслон на друге велесиле, на Русију, на Аустрију, то је увек ровита потпора. Наравно, има прилика где ће и Русија подупрети, али у првој линији балкански народи морају прегнути да сами себи помогну. И њихо је најбоље уздање – самопоуздање. Тек кад сами себи помогну могу се поуздати да ће им и други помоћи. Ова мисао, да су балкански народи у првом реду упућени један на другог нама се чинила тако очевидна, тако опште примљена, да ма како зло мислили о појединим партијама у нас, никад нисмо могли веровати да ће се у Србији наћи и така влада, која ће ићи на супрот ове мисли и радити на разједињењу балканских народности. И оно што смо држали да је невероватно и немогуће ево се испунило. Напредњачка влада од самога почетка свога поштовања са кобном досљедношћу и неком раздражном огорченошћу и жестоком непрестано луја будаком у зграду нашега братства са балканским народима и изваљује из ње један по један камен. (Чује се: "Трех јој на душу") Да не идемо даље; да споменем само то да између две српске државе у којима живи један исти народ, да између Србије и Црне Горе још и данас влада нека ладна запетост, неко неповерење, туђење, готово бих рекао злобљење и мржња. Не међу народом – не дао бог – већ међу владама и управљачима. Своје дурење на Црну Гору Србија показује и тиме, што неће да пошаље једнога свога заступника на Цетиње ни сад кад напредњаци спремају да пошаљу таке посланике чак у Рим и Лондон. Помислите само то: српски народ проливао потоцима крви да се ишчупа од туђина и уједини, а две слободне српске државе надуриле се једна на другу па и не мисле о неком савезу и јединству. Али српски народ, који се за своје јединство борио и са Турцима, и са Швабама, и Арнаутима и са целим светом, има право да подвикне тој надуреној господи: не ћемо да знамо, не ћемо да чујемо за наше размирице. Равњајте ваше личне интересе, ваше сујете и заваде како год знате; али ове две измучене српске земље хоће једном мир, слоге, једнодушности и јединства. (Бурно одобравање).

Наша данашња спољна политика води се наопако. Болитак у овоме наступиће тек онда кад и овај велики посао пређе у руке самога народа. (Одобравање).

Браћо! Ја сам свршио тумачење нашега програма. (Живео). У моме тумачењу ја сам се старао да вам бар колико толико разјасним оне тачке из програма, које су због своје краткоће можда многим биле у по гле чему нејасне. Ако нађете да у моме излагању није било строга реда, да факта и поставке местимице нису добро прибрале, а закључци да су изведени лабаво и косо, онда ме извините тиме, што ми је овај посао – да тумачим наш програм – додељен изненада и у таквим приликама да ја нити сам могао ни имао кад да се за њега ма и најмање спремам. Ово је био говор онако с ногу, без икаквога спремања у напред, ја чак нисам доспео ни да подвучем у програму она места на која ми је ваљало ударити гласом. Ако сам се глетод послужио изразима нетачним и растегљивим, то је с тога што сам се старао да вам говорим што је могуће простије, како би ме сваки разумео, а за тачну одредбу какве мисли често се морају употребљавати стране речи, које су овде већини непознате, те сам их се намерно клонио. Ако су, поред свега мога тумачења, по нека места у програму можда још коме остала недовољно јасна, то је с тога што сам поједине одељке због краткога времена морао прелазити брже но што би требало, а после и с тога што се овако у једном говору просто не да потпуно савладати овако огroman материјал, као што је програм једне друштвено-политичке странке, па још уз то да сви делови буду подједнако јасно и разговетно разрађени. Ако је где год пала каква сувише крупна реч, то је с тога, што се у неспремном говору овако с ногу и не да тежина свакога израза одмерати баш на драмове. (Чује се: "Море цепај ти њему"). У нади,

дакле, да ће ми се све ово узети у рачун, ја ево завршујем мој говор и молим вас да чујете још само неколико закључних речи. (Чујмо).

Ви сте чули, браћо, шта радикална странка жели и тражи. Ако налазите да је то добро ("Налазимо"), ако мислите да би Србији служило на срећу и напредак да се све ово и оствари што радикална странка тражи, онда треба да знате да се то једино може постићи с вама и уз вашу озбиљну помоћ и заузимање. Радикална странка нема друге узданице до вас – она све своје наде зида на народ. Прихвати ли моћна рука целога народа захтеве радикалне странке, онда ће они неминовно на скоро постати живо дело, и, верујте мени, нити има нити ће бити те силе која их тада може зауставити и спречити. Но ако се народ покаже немаран и нехатан спрема ове ствари, ако пусти да остану иконосни и усамљени људи, који данас највише дурају и запињу да се наша странка одржи и оснажи – онда ће се и овај покрет за слободом и напредком мало по мало расплинути, опличати и учмасти, те ће од њега остати само голо сећање. ("Неће, ако бог да"). Све од вас и од народа зависи. За нама неће стати. Десет је скоро година како ми дурамо.

Десет је година како ми без смене стојимо на позицијама народних права и издржавамо унакрсну ватру противничких партија и обесних министара.

Ранко Тајсић и Рана Милошевић

Што год је злобе, пакости, подмуклости и очајне свирепости било у српске бирократије – све је то изручено на нашу главу.

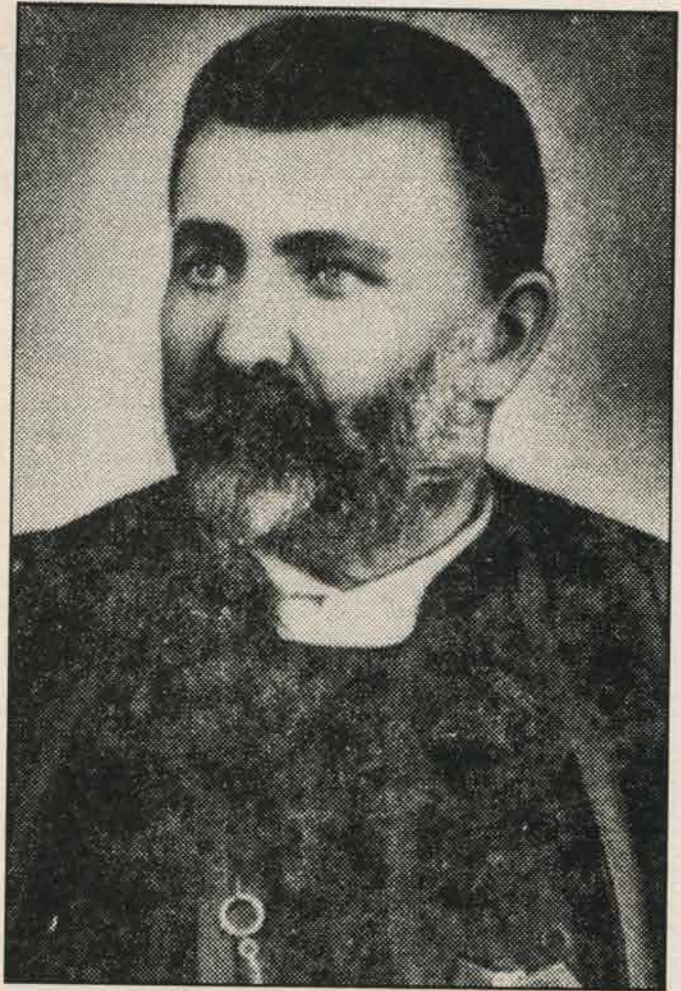
Нас су крстили именима голаћа, разбојника и паликућа...

Нас су називали рушиоцима брака, породице, вере и својине...

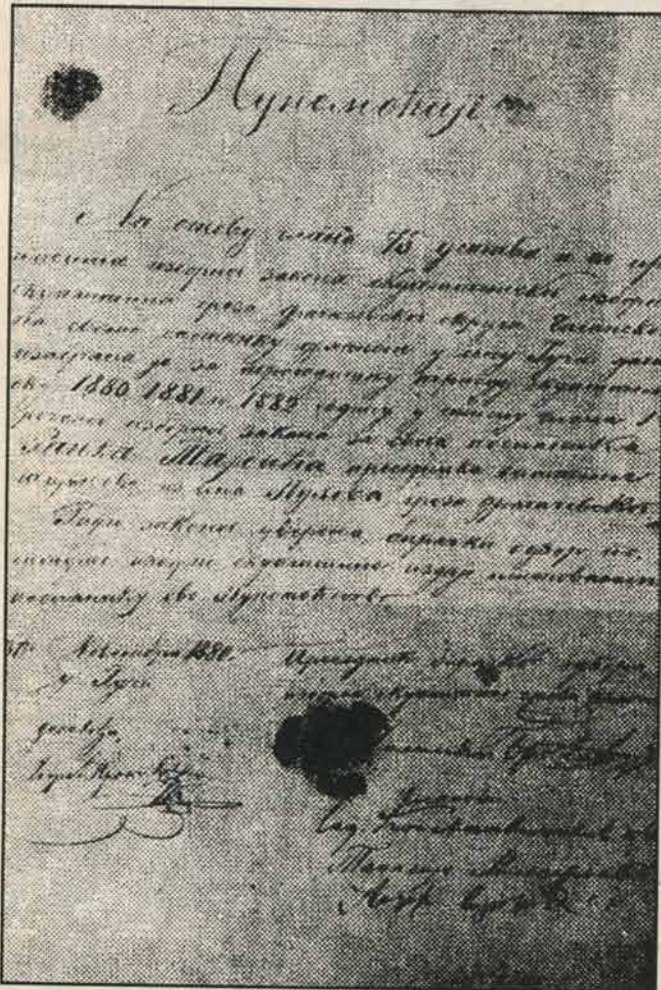
Против нас су позиване власти да нас потрпају у том-руке и луднице, да ударе на нас окове и конопце.

Против нас је буњена простота да нас затрпа камењем и јавно је говорено да би онај учинио севап и заслужио царство небесно ко би нас где год из мрака премлатио коцем. (Гнушање).

И ми смо све то издржали.

Народни трибун Ранко Тајсић,
један од оснивача Народне радикалне странке

Пуномоћје народном посланику Ранку Тајсићу
за скупштински сазив 1880. године

И ми ни чеперак земљишта нисмо уступили непријатељима народних слобода. (Бурно: "живели").

Многи су од нас скупо платили ову претешку и неједнаку борбу – неко губитком свога иметка, неко губитком здравља, неко губитком и самога живота.

Било их је имућних па су упропашћени; било их је с породицом па су им разагнате – освета је вршена и на самим женама...

Има их, који су најбоље године своје младости провели или као заточници по тавницама, или као изганици у горској скитњи по туђини.

Многим су ударци ове немилосрдне борбе убили за навек сваку срећу и радост, убили им здравље и младост, те су већ у 30. години постали старци и богаљи.

Многи је живот порушен, многа нада свирепом згажена...

Ако све ово спомињем, то није за то да кога хвалишем, већ за то, што ме боли, за то, што сам и сам нешто поте-

глио, за то, што горак хлеб изгнанства још и сад осећам како ми је овде у гуши засео; за то, што сам ову мучну борбу својим очима гледао; за то, што знам колико је племенитих људи у њој пало, и колико је скупих жртава за њу подношено, па би ме јако тиштало да све то пропадне бесплодно и узалуд. (Вичу: "неће, неће!")

Жртве су то биле велике, али ми их не проклињемо. Не! Нека је три пут благословено ово светло доба поштене борбе за начело; оно је однело нашу младост, али нам је донело слатко уверење да смо поштено вршили нашу дужност.

Жртве су то биле велике, али ми се нисмо уморили да их подносимо. Ми смо дурали десет година, дураћемо и још десет, дураћемо докле нам год ускуца душа у котлацу, јер ми не ћемо и не умемо да будемо друкчији но што смо били и но што смо сад. Што би ми желели, то је, да не останемо сами у овој борби, да ви, да народ појми да се ова битка бије за његова права, за његове интересе, па да се листом умеша у њу и једном је реши у своју корист. (Вичу: "Хоћемо сви"). Ми не тражимо ни од кога да подноси више но што подносимо ми сами; не тражимо ни од кога да иде даље но што идемо ми. Ми ћемо и даље стојати на мртој стражи, ми ћемо се и даље борити у првим редовима, само нас не остављајте саме! (Вичу: "Сви смо уз вас"). Појмите, да застава, коју радикална странка носи, то је ваша застава, то је застава ваших права и слобода; искупите се око ње, уздигните је нека буде светла и виђена, пронесите је победоносно кроз све крајеве Србије. Нека наша организација прекрили целу Србију, нека наши одбори омереже свако село, сваки кутак Србије. Удружујте се, азурајте се, спремајте се јер вас чека велика уставна битка. Избори за велику уставотворну скупштину то је наше уставно Косово. Наша лозинка нека буде: "победа или смрт". До виђења дакле у великој уставној битци за уставотворну скупшти-

ну. (Дуготрајно и бурно одобравање. Узвици: "Живео! Живела радикална странка! Ми с вама и ва с нама. Један за све и сви за једнога". Дуготрајна радосна граја).

(После одмора)

Председник саопштава скупштини, да је стигло више поздрава са разних крајева, и позива секретара да их прочита.

Секретар Раша Милошевић чита поздраве: из Јагодине, од Цветка Миленковића и других грађана; из Свилаинана од Павла Крстића, свећ.; из Пожаревца од Мате Ђорђевића и другова; из Алексинца од Марка Андрејевића и другова; из Заичра од Анте Костића и другова занатлија и из Краљева од Луке Петровића, учитеља.

Скупштина се одазва на све ове поздраве са: "Живели"! Председник саопштава скупштини, да Илија Стошић из Жагубице и Риста Поповић из Голубца, чланови народне радикалне странке, нису могли доћи на скупштину, и да су поздравили целу скупштину.

Скупштина се одазва са: "живели"! Ранко Тајсић вели, да се потпуно слаже са предговорницима, који су објашњавали програм народне радикалне партије. Својим говором хоће само у неколико да баши шири поглед на политичку борбу народа од постанка наше самосталности до данас. У дужем говору разлиже, како је наш народ с пушком у руци и вечито будним оком извојевао самосталност и слободу коју данас уживамо. Сами сељаци бирали су себи војводе, који су у време мира орали и копали, а кад је рат на врта куцнуо, кад је њима опасност претила од непријатеља, онда су они припасивали свијетло оружје и ишли на непријатеље. У дошњијем трвењу, које се изроди између тих војвода, појавише се власничке партије, које су се бориле само за власт, уклањали једног власника за другим. Народ је трпељиво сносио ову борбу власничких партија, и мимо своје воље бивао је присталица овог или оног власника, који, кад су један другог сатирани, чинили су у исто време велике несреће земљи и народу. Кад је дошла уставотворна скупштина од год. 1869. народна свест већ се почела била развијати, и ми на тој скупштини видимо једног честитог и поштеног човека, који хоће народу да помогне, али му власници не дадоше зуба обелити, а то је Стајковић. Године 1875. одвоји се радикална партија од свију осталих партија. Она је од тад имала људи у скупштини у које и он спада, који су остали верни и доследни програму. Финансијски предлози његови и његових другова били су: смањење плате и пензија чиновницима, и то плата да буде највећа 1000, а пензија 500 талира годишње; заштита заната и занатлија; укидање начелстава, савета, конзисторије итд. Све ове установе нису ни од какве користи по народно благостање већ су од штете и за то их ваља укинути. Тиме ће се уштедети новац, који се некорисно на њих троши. Начелство је требало онда, кад је начелник излазио да тера хајдуке и курјаке, а данас их не тера; кад је расправљало спорове између општина, а данас их не распрвља; када општина није имала у рукама трећу част кривичног закона. За што да лопов мора проћи на двоја врата, пети се на горњи број да дође до првог броја? Савет је такође некад био корисна установа, но данас је место где се власничке пришипетље башкаре и размеђу. Конзисторије су такође некорисне, јер одуговлаче брачне спорове, а шкоде и угледу државних судова. Занати и земљорадња код нас су са свим занемарени; 90% од целокупног становништва у Србији јесу земљорадници и занатлије, и владе о њима не воде никакве бриге, већ само унапређују своје личне присталице на штету народа и његовог благостања (вичу: тако је, живео!) Време је дошло да народ сам потражи рачуна о томе, и да сам себи помогне, да сам буде ковач своје среће и напретка. Радикална партија узела је на се да народ обавести о његовом праву, да му отвори очи у пркос грабљивих власника, који то попрeko гледају. (Вичу: живео, живео!)

Васа Манојловић усваја потпуно објашњење Пере Тодоровића и осталих предговорника, но примећува на говор Тодоровића само то, да је војена интелигенција баш нужна

за обучавање војске. Говори како данас власничке партије теже да владају народом као својим подајницима. У пркос демократском духу нашег народа хтеле би да створе неку вишу аристократију, која би народом управљала. Радикална партија много полаже на прву велику скупштину, која ће бити сазвана ради мењања устава. И за то је дужност сваког члана наше партије да народ обавештава о нашем програму, те да он пошаље своје људе у скупштину, који би мирним путем засновали народни суверенитет у уставу.

Председник вели, да се јавило више говорника; но држи да је програм довољно објашњен и да би се дебата могла прекинути, пошто још мало времена за рад има, а нису посвршаване још неке важније ствари (Вичу: довољно је, довољно, да прекратимо говор). Ставља на гласање: Усваја ли се овај програм, који је известилац главног одбора Тодоровић објашњавао?

Скупштина изјави једногласно да усваја програм народне радикалне странке.

Председник пита: Има ли ко против? Нема.

Витомир Младеновић вели, како би у програм народне радикалне партије требало још да уђе о нези народног здравља. Наводи случајеве о томе, како су се поједине болести у неким и неким крајевима наше земље са свим одомаћиле, и како сатиру народ из корена.

Председник упућује предговорника на програм у коме ће наићи да има спомена и о неговању народног здравља.

Председник моли скупштину да изволи саслушати неке предлоге и упознати се са њима.

Пера Максимовић чита предлог свој и својих другова, који гласи:

Предлог главном скупу народне радикалне странке

Како је питање о измени нашег основног закона, устава, већ сазрело код свију политичких партија, које код нас постоје, што је и наша странка у првом раду позвана, јер тек са изменом устава она може доћи до потпуног јемства за остварење својих начела, то да би наша странка имала спреман устав за уставотворну скупштину, ми, као изасланици месних одбора за вароши Смедерево и Београд, на основу чл. 20. наших штатута предлажемо следеће:

Да главни скуп наше странке донесе своје закључење у томе, да главни одбор радикалне странке спреми устав изведен на основу начела изложених у нашем програму. А да би устав био потпунији како са теоретичног тако и са практичног познавања, то да се одбору прилода један извештај број, најмање 10 чланова из народа, који су познати са народним особинама и обичајима, те да у друштву са главним одбором устав израде. Избраним члановима трошак да подмире месни одбори.

Овај овако израђен устав да се изашље свима месним одборима на штудију и примедбе, па кад већина чланова исти усвоји као устав наше странке, онда ће се нашим посланицима исти предати, да га бране и да траже да се у великој скупштини озакони као устав наше земље.

27. Јуна 1882. год. Крагујевац.

Предлагачи:

П. Максимовић,
Прока Константиновић, изасланици месног одбора за варош

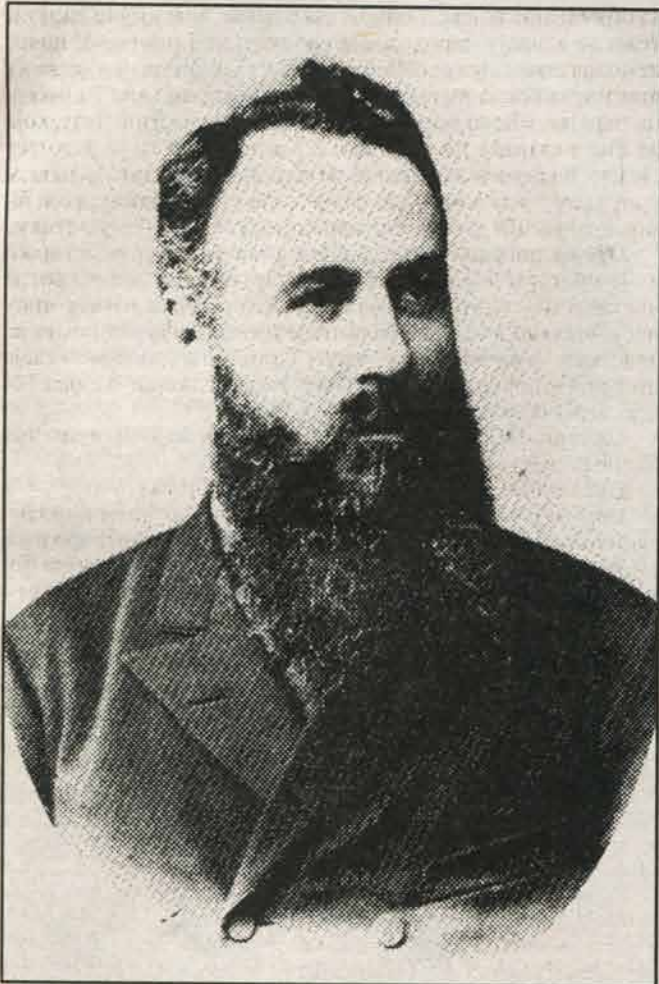
Смедерево
Р. Миленковић, председник и изасланик месног одбора вар. Београда.

Скупштина виче: врло добро, врло добро!

Председник вели, да се решавање о овом предлогу остави за сутра, пошто је ствар врло важна, а предлог треба да се пре тога поднесе надлежном одбору да га он испита и своје мишљење донесе.

Скупштина усваја.

Састанак је закључен у 1/2 7 сахати; а заказан сутра у 8 сахати пре подне.

Никола Пашић 1883. године

IV. састанак. Крагујевац, 28. јула 1882. године.

Састанак је отворен у 8 1/2 часова.

Председник позива једног од секретара да прочитају протокол III састанка од пре и после подне.

Секретар Стеван Милићевић прочита протокол III састанка пре подне. На исти су учинили примедбе: др Паја Поповић, Јоца Јовановић, Стеван Милићевић, Симон Пашићевић, Радован Вукосављевић и Пашић. Скупштина је усвојила њине примедбе и решила да се према њима протокол исправи.

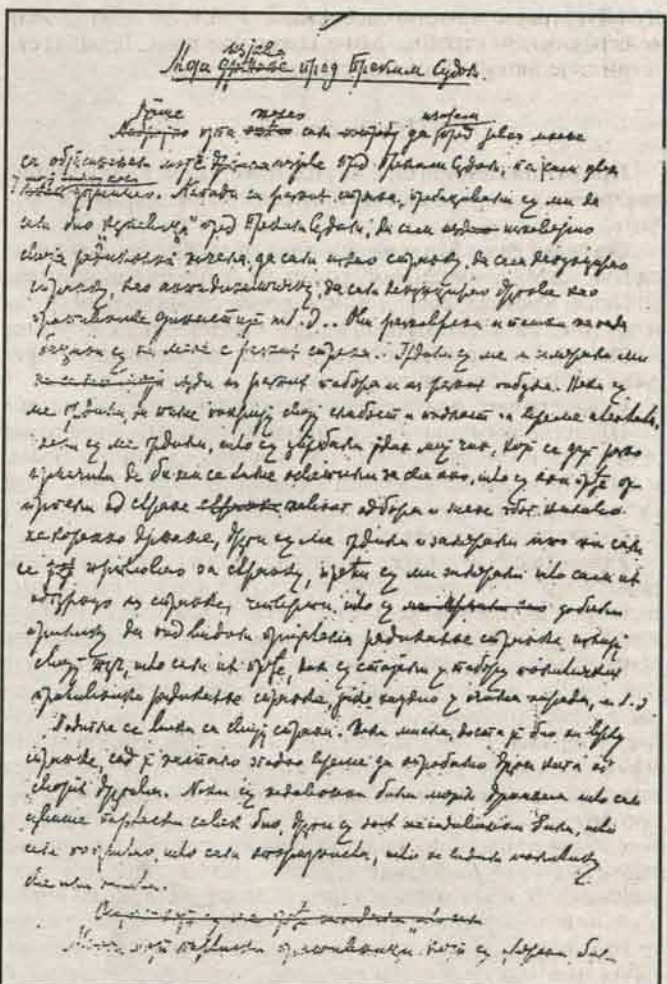
На протокол III састанка после подне учинили су примедбе: Р. Тајсић, Срета Тодоровић и Витомир Младеновић. Скупштина је усвојила примедбе прве двојице.

Сотир Костић чини примедбе на објашњење Тодоровића. И он је за то, да се број стајаће војске смањи али није за то да се смањи рок служења у стајаћој војсци. (Чује се: о томе сада није реч).

Председник обавештава предговорника, да се овде могу чинити само примедбе на протокол, а не може се говорити о оном, што је једном свршено. За тим пита скупштину усваја ли протокол III састанка после подне и скупштина реши да усваја.

Председник јавља скупштини, да је приспело више поздравна скупштини из унутрашњости, па позива секретара да их прочита.

Секретар А. Станојевић чита поздраве: из Пожаревца од Александра Николајевића; из Мехадје од Петра Николајевића; из Београда од Томића и још 52 радника; из Ивањице од капетана Љубомира Јефремовића и драгачеваца; из Пирота од Пере Гогоића и још 109 грађана; из Шапца од Паје Поповића из Вуконе; из Г. Милановца од Новака Јовановића и другова; из Бајине Баште од 154 грађанина села Солотуше; из Крушевца од Стојана Цветковића и др.; из

Факсимил прве стране рукописа Пашићевих мемоара

Врања од Стевана Петровића и осталих; из Заичара од Алексе Тодоровића и другова.

Скупштина се на све ове поздраве одазва са: живали!

Председник саопштава скупштини да је по скупштинском решењу отправљен уредништву "Самоурпаве" отпоздрав на све честитке првој радикалној скупштини.

Коста Јовановић, свештеник, захтева да се тај отпоздрав прочита скупштини, да види како је састављен. (Чује се: врло добро).

Секретар Ст. Милићевић прочита отпоздрав. (Вичу: врло добро, врло добро).

Данило Анђелковић чита интервенцију: је ли истина да је главни одбор народне радикалне странке ступао у споразум и сvezу са либералном или којом другом партијом, и ако је, онда како је смео то чинити главни одбор, кад се зна, да је по нашим штатутима нуждан за то пристанак свију месних одбора?... Тражи, да председник главног одбора одговори на интерпелацију одмах, јер се по народу од противне стране проносе разни гласови, којима он не верује, али има других људи, који у то верују, па је нужно да се право стање ствари сазна и на јавност изнесе.

Председник прима интерпелацију, и на њу као председник и главног одбора одмах одговара: да главни одбор није ступао у споразум и савез ни с којом партијом, а још мање с партијом либералном, јер за то није имао ни потребе. Да је то било потребно морали би се по нашим штатутима питати сви месни одбори наше странке. У случају да се главни одбор не би могао сложити са решењем већине месних одбора, онда би сазвао ванредни главни скуп, пошто се стари одбор не може да слаже са мњењем већине месних одбора. Осим тога радикална странка не потребује савеза ни једне партије, пошто је она партија строго начелна. Сваком оном, који исповеда њена начела отворена су

врата, да може ступити у редове наше, и заједно с нама борити се за бољитак и срећу нашег народа.

Милош Веселиновић предлаже да се одбаци ова интерпелација с тога, што је раније у "Самоуправи", органу наше странке, одбијена ова сумња и ово пребацивање од наше странке.

Ранко Тајисић вели, да има места овој интерпелацији. С гнушањем би одбио сваки савез са другим партијама. Радикали имају модрица и сада од удараца либерала и конзервативаца, и с тога с њима нико од нас не би могао ни смео ступити у савез (вичу: тако је!) Доста смо ми и наша браћа препатили под њином владом, доста су нас пута апсици и гонили, и за то неће више дочекати да их ми на нашим леђима извлачимо из блата, те да нас поново гоне и апсе. (Вичу: тако је!)

К. Таушановић благодари г. попи што је ову интерпелацију поднео, јер налази да је са свим умесна. Није истина да је главни одбор ступао у споразум с икојом партијом. Такве гласове намерно проносе шиљкаши разних власничких партија. Ми их овде свечано одбијамо од себе, и надамо се да им нико у будуће неће веровати па ма им која власничка партија износила. Настане ли таква потреба, онда ће се поступити по штатутима.

Љуба Јоксимовић предлаже, да се са свим избрише из штатута овај одељак, по коме се може ступати у споразум са другим партијама. Налази да радикална странка, као странка од начела не потребује споразума ни савеза са другим партијама.

Председник вели, да би се према овом предлогу предговорника морали и штатуту мењати; а он налази да није баш тако нужно мењати штатуте само због тога. (Чује се: тако је!)

Данило Анђелковић изјављује да је потпуно задовољан са одговором председника главног одбора на његову интерпелацију. Благодарни му што је ствар узео тако озбиљно, и на исту обмах одговорио.

Председник пита скупштину: Је ли задовољна са одговором на поднету интерпелацију?

Скупштина једногласно изјави да је задовољна.

Председник позива известиоца одбора за прегледање предлога да поднесе извештај одбора о свима предлозима који су поднесени одбору.

Марко Пајић извештач истог одбора чита мњење одбора о предлогу Пера Максимовића и другова, односно израде пројекта устава: одбор је мњења да се предлог усвоји с тим, да главни одбор позове за састав пројекта устава оне од опуномоћеника месних одбора, за које држи да ће му бити од велике помоћи у саставу пројекта устава, па тако израђени пројект главни одбор да пошаље свима месним одборима да своје примедбе даду. Пошто се пројект устава преради, онда се има сматрати као пројект устава, који скупштина радијалци морају изнети на великој уставотворној скупштини као свој пројект.

Извештач чита извештај о предлогу Васе Стошића, и мњења је да се усвоји, по коме ће се нацрт устава претрести потанко на ванредној скупштини радикалаца.

Пера Тодоровић вели, да је први предлог нуждан и користан па за то га треба усвојити; и други је предлог тако исто користан, али се боји да не буде отежан сазив и састанак скупштине. Да се не би свет крпао боље би било да главни одбор пошаље двојицу-тројицу по Србији, који ће сазвати окружне скупштине чланова, на којима ће изнети нацрт устава, прочитати га и објаснити, и том приликом саслушати свачије мњење и примедбе. (Чује се: врло добро!)

Рака Миленковић вели, да се он као предлагач потпуно слаже с предлогом Тодоровића. Устав је темељ држави, и за то га треба добро саставити, па да сама држава као огромна народна заједница буде стална и чврста. Он мисли да би главни одбор требао да нацрт устава претресе после и у новинама, а за тим наштампа и пошаље месним одборима. Месни одбори даће своје примедбе, и после ће се према тим примедбама изменити и допунити нацрт устава.

Председник вели, да се предговорници у главноме слажу, и да сви говоре у једноме смислу: да треба саслушати

мњење и примедбе свију месних одбора, према њима саставити нацрт устава, који ће се поново претрести на окружним скупштинама. Главни одбор узеше на се дужност да пројект устава буде што бољи и потпунији. Пита скупштину усваја ли предлог П. Максимовића и другова, о изради нацрта устава?

Скупштина једногласно изјави да усваја оба предлога.

Марко Пајић, извештач одбора, чита извештај одбора о предлогу Ранка Тајисића и другова: да се члан 6 штатута народне радикалне партије измени тако, да се од сад наплаћује само 1 1/2 дин. полугодишње улога, и препоручује скупштини да исти предлог усвоји и дотичну измену поднесе надлежном министру на одобрење.

Ранко Тајисић објашњава да он није тражио измену члана 6 наших штатута, но је тражио да се члану 6 дода још ово: да од сада само сиромашни наши чланови плаћају по 1 1/2 динар полугодишње. Ово пак неће вредити и за оне, који су у стању да плате цео улог од 3 дин. полугодишње. Мисли да је корисно да се усвоји ова допуна члана 6. На тај начин многи сиромашни грађани моћи ће бити чланови наше странке. Сваки ће се потрудити да оволику суму улога сачува и да, само да би постао члан наше партије.

Пера Тодоровић мишљења је да се усвоји овај предлог, и да сиромашни не плаћају више од 1 1/2 динара улога полугодишње. О томе не треба водити препирку, нити јој има места (чује се: има места дебати).

Сретен Тодоровић мисли, да треба месни одбор да поради код имућнијих чланова, па да они плате за оне који су сиромашни да не могу улог од 3 дин. полугодишње дати. То ће бити боље и за партију, јер ће имати више средстава за остварење својих цели. Ако би се овај предлог усвојио било би врло мало чланова који би плаћали, и странка не би имала материјалних средстава за постигнуће својих задата.

Ранко Тајисић вели, да ће ова измена много припомоћи да број наших чланова постане сто пута већи. Многе младе и интелигентне снаге моћи ће ступити у партију а нарочито омладина, која је наопходно нужна нашој партији. (Чује се: тако је.)

Симон Павићевић слаже се с предлогом, само мисли да би месни одбор требао да одреди, је ли ко сиромашан или не, а не месни скуп. Ово је нарочито за то нужно што ће рад партиски ићи брже, што не би било, кад би се месном скупу дало то право.

Коста Борисављевић вели, да овај предлог не треба узети као такав предлог којим би се мењао или допуњавао члан 6 наших штатута. Јер у том случају морала би се и ова измена или допуна подносити министру полиције на потврђење, а ми знамо како данашња влада попреко гледа на нашу партију и њен рад. Штатуте не треба тим пре мењати што су многи имали многе измене тражити, али их је одвраћала помисао на незгоде, које би власт стављала. Мисли да је најпрактичније да се овај предлог узме као објашњење члана 6, па како су изасланици свију месних одбора овде, то да се они по њему управљају. Предлог у начелу усваја но с том допуном, да они чланови за које месни одбор нађе да су сасвим сиромашног стања, не плаћају ништа на име улога.

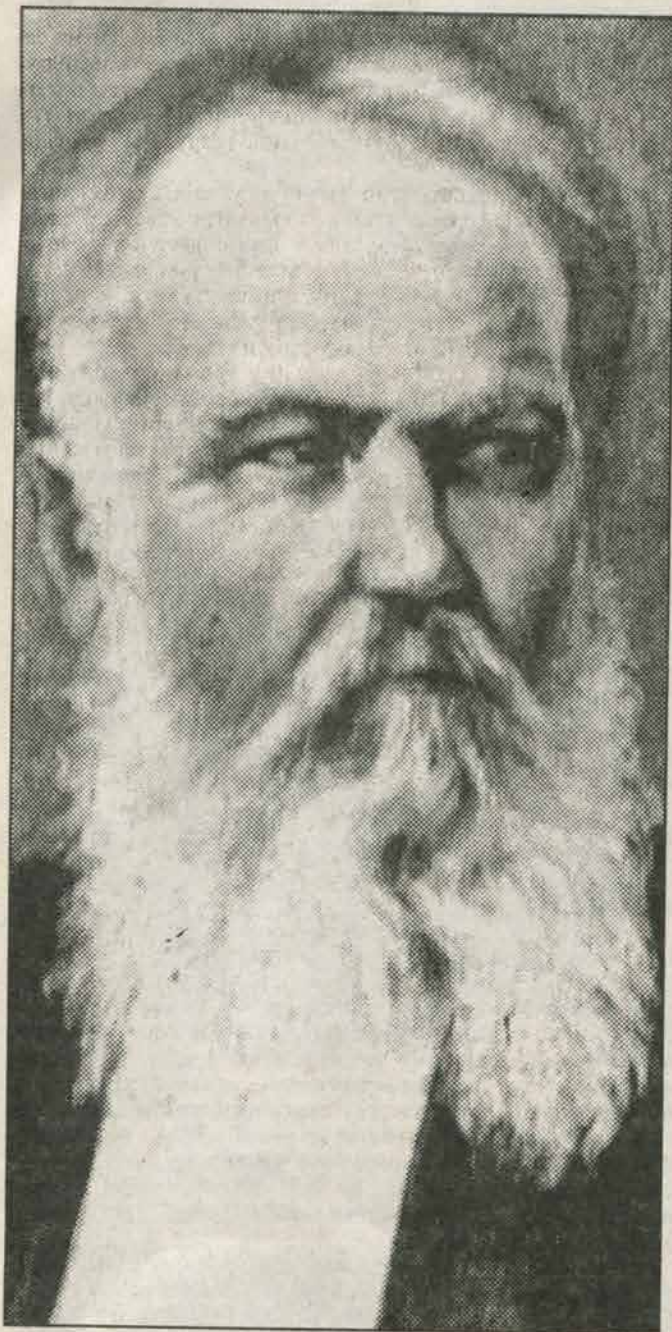
Рака Миленковић и **Љуба Јоксимовић** истог су мишљења.

Алекса Нешкић вели, да на први поглед изгледа да је улог од 3 дин. мали; но то није. Улог је тај велики за сиромашне људе, па за то је и он за предлог Борисављевића да сиромашни чланови не плаћају ништа.

Веселин Туцаковић усваја предлог Тајисића, јер мисли да сваки може толико дати, кад добро зна, да ће се о томе улогу тачан рачун показати, кад се он утроши на партиске цели.

Јеремија Ђорђевић помаже предлог Тајисића, и усваја његово објашњење тога предлога. (Чује се: доста је говорено.)

Председник вели: да треба овај предлог упутити главном одбору, да о њему промисли, па ако прилике буду повољне онда да поднесе министру на одобрење. У противном случају да остане по старом.

Никола Пашић

Милан Обреновић

Скупштина усваја да главни одбор поступи како он за најудесније нађе.

Марко Пајић извештава одбора чита предлог Ст. Миљевића, да главни одбор у договору са свима месним одборима потанко разради и опширно објасни програм странке.

Јова Костић у свези с овим предлаже да се за сада као објашњење програма штампа говор г. П. Тодоровића, а могао би се штампати и цео рад ове скупштине па да се растури по народу.

Скупштина усваја овај Костићев предлог.

Председник вели, да би скупштина требала сад да одреди место догодишње главне скупштине. Позива скупштину да и о томе саслуша мњење одбора.

Гаша Милошевић чита мњење одбора: да се остави главном одбору, те да он сам одреди место идуће народне радикалне скупштине. Ово је нарочито за то нужно, што кад би се одредило сад место, власт би у напред могла да учини велике сметње, па и држање скупштине да осујети, као што је то сад Гарашанин покушао преко окружне власти.

Скупштина усваја мњење одборско.

За тим чита мњење одбора о буџету странке да се остави главном одбору да он према потреби троши колико је најнужније; па све те издатке које учинио буде, да оправда до године на скупштини. Одбор је овог мњења за то, што издатци нису редовни, већ су са свим нередовни, па се не даду предвидети.

Скупштина усваја мњење одборско.

Срета Анђелковић жели упознати скупштину са једним фактом, у коме се огледа како министар полиције Гарашанин разуме закон о зборовима. Кад је било у очи скупахтео је учинити пријаву општинској власти, али начелник није то дозволио, тумачећи закон тако као да то право припада полицији – начелству а не општинској власти. Против овог незаконитог поступка оvd начелника, поднета је жалба министру полиције Гарашанину, који је тако исто протумачио закон. Међутим ова је ствар овде по свејасна. Министар нема права као ни полиција што нема права, кад овако тумачи закон о зборовима. На примедбе неких посланика, која се власт разуме под "месном влашћу", Гарашанин је казао пред лицем целе народне скупштине, да се разуме општинска а не државна власт. А данас

он ради друкше, данас очито гази закон. За тим је прочито целу преписку с министром полиције, и предложио скупштини: да осуди овај поступак министра полиције као по све незаконит.

Председник пита скупштину слаже ли се она са овим нашим тумачењем закона о зборовима?

Скупштина једногласно изјави да се слаже, и да осуђује поступак министра полиције као по све незаконит.

Председник даје тражену реч Јовану Ђаји и умољава скупштину да га саслуша.

Јован Ђаја: Браћо! Између многих греха, за које се с правом кори садашња напредњачка влада, један је од највећих и најштетнијих, њена спољна политика. Положај наше красне отаџбине, као и целог балканског полуострва, такав је, да се на њему укрштавају сви себични планови, све зависти, све сплетке, све ненаситљиве тежње тако званих политичких и економних интереса великих европских сила. Отуда следује, да је наш задатак врло тежак, да нам треба много опрезности и мудрости па да избегнемо замке, што нам замињу сви ти наши непријатељи или лажни пријатељи. У опште, питање о томе, каква треба да буде наша спољна политика, питање је о нашем опстанку као народа и државе, питање је о животу и смрти.

Тешкоће тих наших спољних прилика устостручене су тиме, што нас је са северне стране, а сада на нашу голему несрећу и са западне, опасала Аустрија.

То је држава скрпљена из разних народа и племена, који су сувише слаби, да би могли сваки за себе самостално опстати, па траже по невољи ослоња и заклона у овом неприродном склопу, што се зове Аустро-Угарска монархија. Почем у тој држави нема аустрискога народа, следује да тамо нема ни аустриског народног поноса, ни аустриске народне самосвести, ни аустриске народне политике. Аустрији ништа није ниско, ништа није свето, ништа није довољно. И унутрашња и спољна политика њена оснива се на зликовачком начелу: Завали па царуј. (Чује се: тако је). Протерана из Италије, истиснута из Германије, Аустрија је сада пружила своје канце на српски део балканског полуострва. Аустријски дворски и војнички кругови осећају неодољиву потребу да освајају, да глаче, да загледају толике поразе и да залече толике губитке, ма каквим успехом, ма каквим добитком; а аустријски шпекуланти и њена слаба индустрија, не могући се по свету мерити са огромном индустријом великих западних народа, траже у суседству какву кротку овчицу, коју би могли стрићи по својој вољи. За жртву своје освајачке и шпекулантске грабљивости Аустрија је изабрала сада српске земље на балканском полуострву.

Каква би нас жалосна судба постигла, кад би, не дај боже, Аустрија успела, казаће нам најбоље наша браћа, која већ стењу под јармом Хабзбурговића, казаће нам цела аустријска историја, из које је велики енглески државник Гледстон извео ону познату изреку: "нема те тачке на свету, о којој би се могло рећи: овде је Аустрија добро учинила". (Чује се: тако је).

Босна и Херцеговина изгубљене су! За дуго изгубљене! Од Косова нема у нашој историји крњега дана од оног, кад је Аустрија стала ногом на груди тој нашој личној браћи. Па зар има још тако кратковидих људи, који не виде на шта Аустрија смера? (Чује се: Има их, има, и то у Београду!). Зар ће се Аустрија задржати само на Босни и Херцеговини? – Не варајмо се, браћо! После Босне и Херцеговине доћи ће на ред и Србија. Треба истини у очи погледати, па се према томе и управљати.

По себи се разуме, да се не мора остварити све што Аустрија намерава. Шта више сви ти њени планови остаће по свој прилици пуне жеље, јер за њихово потпуно остварење Аустрија нема довољно ни силе, ни новчаних извора, ни моралне јачине, ни поузданих пријатеља, ничега. Али би она ипак могла за неко време извршити добар део својих намера, користећи се вешто разним неприликама, у којима би се налазиле оне државе, које и хоће и могу спречити њено даље продирање на балканском полуострву. Нарочито ће своје планове Аустрија лакше извршити, ако јој не будемо вешто кварили посао, ако се не одупремо ми,

против којих су сви ти планови и управљени. Ко уме да се помогне и бог му помаже. (Чује се: тако је!). Ко сам себе напусти, нема право уздати се у туђу помоћ. (Чује се: Тако је!).

Садашња наша влада са свим друкчије мисли. Она је аустријском упливу широм отворила врата наше државе, разним уговорима потчинила је нашу земљу за много година аустријским интересима, и сматра Аустро-Угарску као нашу добру сусетку и искрену пријатељицу. Па кад запитамо напредњаче, за што тако раде, одговарају нам: Аустрија нам је најближи сусед; она је силна, а ми смо слаби; та ваљда не ћете да се бијемо с Аустријом! (Чује се: Јест, тако нас обмањују. Тако мисле да загледа своју бруку!).

Заиста чудан одговор! Као да нема нечега средњег између ропског покораванја и рата; као да немамо другог излаза, него потпасти под Аустрију, па нам је само остављен избор, или да добровољно сагнемо врат у јарам, или да подлегнемо на бојном пољу. Али то не стоји, то није истина. Спољна политика данашње владе била би оправдана само онда, кад на овом свету никога више не би било осим Аустрије и нас. Онда бисмо заиста морали покорно слушати оваке, као што слушамо сада. Али док има на свету и других држава, чији се интереси ни мало не слажу са аустријским интересима, дотле ми имамо доста начина да избегнемо аустријске канце и њене издајничке загрљаје. (Чује се: Врло добро).

Водити спољну политику овако, као што се сада у нас води, до душе врло је лако. То је са свим проста ствар: сагнути главу, приклонити колена, слушати, угађати у свему, трпети и ћутати. Да, то је врло лако. За таку политику не треба никакве државничке мудрости. Могли би се слободно уштедети сви трошкови на министарство спољних послова и на толике посланике. Али така политика води неизбежној пропасти.

Ми не ћемо, ми не морамо безусловно слушати Аустрију, али се не морамо за то ни с њом бити.

Шта више ја признајем, да могу наступити по некад и такве политичке прилике, кад нам је заиста корисно и потребно неко зближење и самој Аустрији. Али то зближење мора имати своју тачно одређену међу; том зближењу не сме се никада и ни пошто жртвовати народни понос, државна независност и свети народни задатак српског ослобођења; то зближење не сме се никако терати дотле, да се лицемерном пријатељу у Београду рука љуби у оном истом тренутку, кад он другом руком коље и дави нашу браћу у Босни и Херцеговини. (Вичу: тако је, тако је!).

Мањим и слабијим државама много је потребнија мудра, достојанствена и одважна спољна политика него онама, који располажу стотинама хиљада бајонета, јер оне не могу као ове песницом поправити оно, што је глава покварила.

Али ми нисмо баш онако сићушни и слаби као што напредњаци веле. Ми имамо мноштво браће и сродника на балканском полуострву и у Европи, чији се интереси са нашим подударају, и који су наши природни савезници у борби за народни и државни опстанак. У слози је са браћом наша сила, у раздору наша помоћ.

Историја света, та велика учитељица живота, стотинама примера доказује нам, да мудрост, достојанственост, одважност, свест и пожртвовање мале народе направе великим, а на против да пропадају они, који се држе онаког правца, каквим је ударила садашња наша влада. Извесно је и за појединце и за народе, да свуда и свагда кукавица најгоре страда.

Баш нам сада један страхан догађај најјасније доказује истинитост овога што рекох.

Мисир је дивна и плодна покрајина, која је као и наша земља својом плодношћу, својим изворима богатства и својим важним положајем намамила грабљивост Енглеза и Француза. Та је земља пре неког времена била према својим приликама мирна и задовољна, али на ниском ступњу развитка у сваком обзиру. Кад се и тамо осетила потреба да се коракне напред, појаве се услужни Енглези и Фран-

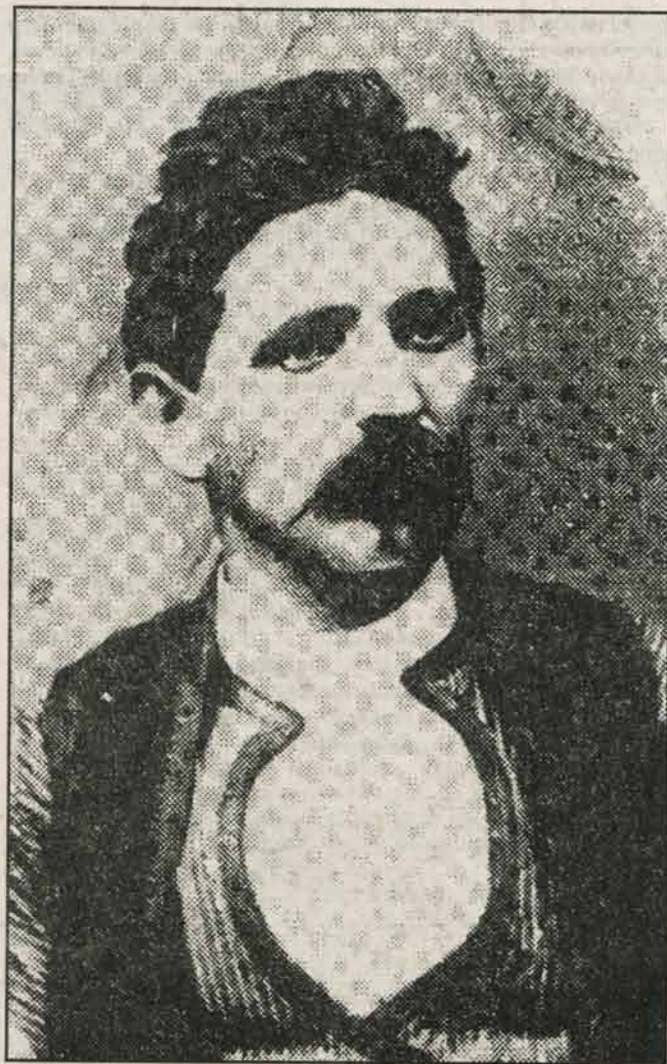

Пера Тодоровић

цузи, који су Мисиру давали новаца, градили железнице, украшавали вароши, прокопали Суецки канал и обасипали златом раскошног Кедива, који онда тамо владаше. И у Мисиру се нашло влада, које су исповедале начело, да у политици треба јачима у свему попуштати. При склапању уговора и при закључивању зајмова, те владе уступале су странцима све могуће повластице, давале су им све могуће гаранције, а нису се старале да обезбеде права и интересе свога народа. Терајући тим путем странци су из дана у дан све већма отимали маха у Мисиру, богатели се све више, а народ је мало по мало дошао до просјачког штапа. Кад је огуљени народ почео гуњати, кад влада из исцеђене земље није могла више истеривати довољно новаца, да би одговорила својим лакомислено примљеним обавезама, онда су Енглези и Французи поставили тудоре Мисиру. Они су примали све државне дохотке, ударали на народ још веће порезе, подмиривали да богме најпре бесавесне стране повериоце, а за друге државне потребе колико претекне. Напоследку народу догрди, те се стане противити такој влади и таким тудорима. Енглези, да би заштитили своје интересе пошљу одмах флоту, бомбардују и спале Александрију.

Ето куда води политика неразумног попуштања и напуштања својих права и интереса. То је модерни начин освајања. Увући неки народ у сферу својих интереса, уплести га у дугове, економно га упропастити, па онда топовима обезбедити своје интересе.

Извесно је да кад би се и код нас продужило овим правцем којим се сада пошло, као што је планула Александрија, плануо би Београд. Али мора се признати, да између наших прилика и мисирских, поред све тренутне сличности, има и битних разлика. Да су у Мисиру били Срби извесно

Ранко Тајић

би пре излетео из Мисира и Кедив и његови саветници, него што би довели земљу до оноликог понижења и до онаке катастрофе. (Вичу: Би, те још како! Живео!)

Краткоћа времена натерала ме, да се само дотакнем летимички главних тачака овог замашног предмета, колико је довољно да се верно обележи садашња наша спољна политика. Сада да похитам крају.

Наша спољна политика треба да увек има пред очима ове сврхе: прво, ослобођење српства; друго, ослобођење свих осталих балканских народа, тако да на балканском полуострву буду господари само они народ што на њему живе; треће, чврст савез између независних балканских држава. Први корак ка решењу тих великих задатака треба да буде тесан савез и братска слога између нас, Бугарске и Црне Горе. Али то није доста. Најтеже је удесити понашање и односе према великим силама. У том обзиру пре свега не треба никада заборавити да у политици нема симпатија, него само рачуна. С тога ће се мудрост наше спољне политике састојати у томе, да тражимо ослонаца и заштите код оних великих сила, чији се рачуни подударају или не сукобљавају са нашим, чији се интереси не противе остварењу наших народних задатка. (Вичу: тако је!)

Молим сада председника, да упита скупштину: сматра ли она да међу тим великим силама, чији се рачуни не противе нашим интересима, може бити Аустрија, или другим речима: одобрава ли скупштина спољну политику садашње владе? Па ако не одобрава, предлажем да скупштина донесе ову одлуку: Скупштина народне радикалне странке осуђује спољну политику садашње владе, као штетну интересима српске државе и српскога народа.

Председник пита скупштину: осуђује ли спољну политику данашње владе као штетну по интересе српског народа и српске државе?

Скупштина једногласно изјави да осуђује.

Председник позива скупштину да саслуша говор Раде Милошевића.

Рада Милошевић Браћо! Председник напомену, да говорници буду што краћи у своме говору. Но и да није он ову напомену учинио, ја сам се решио да будем кратак, јер нам остаје још неколико тренутака па ће се скупштина закључити.

Од свију послова државних финансија игра највећу улогу. Уредити финансијску струку, значи уредити и саму државну управу, одредити правац, којим се држава креће у своме развићу. Ако хоћеш да знаш кака је државна управа у каквој земљи, погледај на њену финансију, она је огледало целог државног уређења.

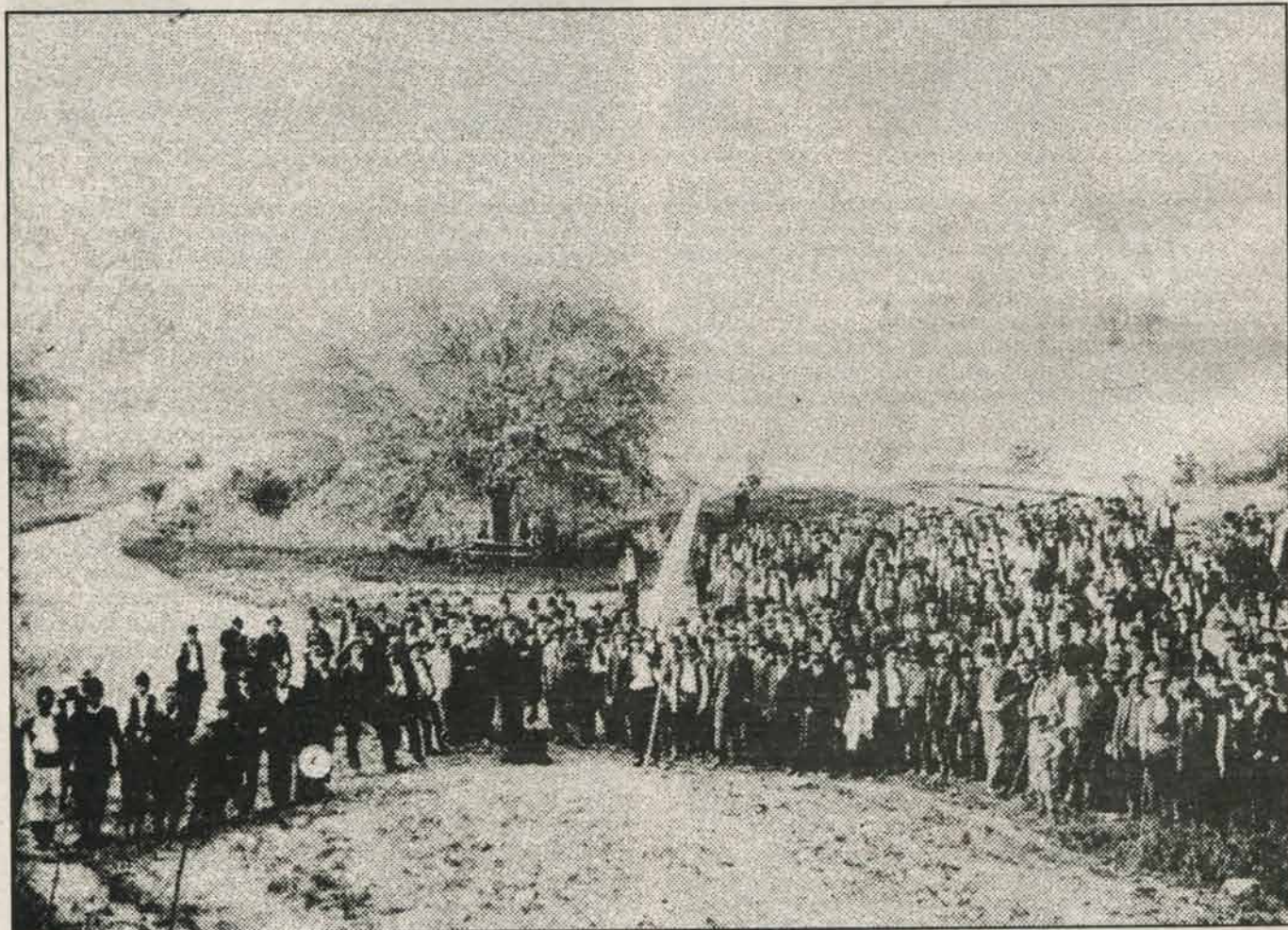
Да ли је пак сама финансија уређена као што ваља; најбоље нам показује буџет прихода државних. Завирите ли у државна примања, видићете да приходе државне састављају непосредне и посредне порезе, данак грађански са свима државним и општинским прирезима, који се расподељују више или мање према имућности. Кад општински одбори разрезају данак онда гледају, старају се да не плаћају сви подједнако, него да онај који има више, и плати више. Истина ово се не да тако лако постићи при данашњој пореској системи, али као што чусте јуче кад је тумачен програм наше странке, наша је тежња да се пореска система преуреди у духу узимања порезе по доходности. Ја нећу да улазим дубље у ову ствар, него ћу само напоменути да је наша тежња да се порезом непосредном подмире сви државни издаци, јер је ова пореза правична.

Наша финансијска политика пошла је са свим другим путем. У место да се стара да се сав државни трошак подмири непосредном порезом, она је увела у нашој земљи

посредну порезу, т.ј. удара порезу на поједине намирнице наше, због чега се њихова цена повишава, и ми скупље плаћамо оно што нам је потребно за храну. Да ли је таква финансијска политика добра или није, то ћете ви видети најбоље по порези на со.

Садања напредњачка влада дала је право само једноме човеку или рецимо једноме друштву да може увозити со у нашу земљу, и разуме се, она је за то узела велику суму новаца за државне потребе од тога трговца. Тај трговац мора да накнади оно што му је наша држава узела и повишује цену на со. Досад се могло у Београду купити 100 ока соли за 80 гроша, а од сад ће се плаћати сто гроша за 78 ока. Док ова со дође унутрашњост наше земље, док обичан наш бакалин и трговац прекупац урачунају и своју добит, јешћемо ми со два пут скупље. Соли највише троши средњи сталеж, а нарочито сељак. Њему је со потребна не само за своју чељад, него и да накрми своју стоку. Погледајмо сад ко више плаћа ову порезу на со. Узмимо једнога богатша. Он, његова жена и дете то је његова породица. Узмимо да он потроши месечно оку соли, он ће платити порезу само на једну оку. Узмимо сад породицу једнога сиромашка, који има петоро-шесторо деце, разуме се да он више троши соли, више ће и порезе да плати.

Е је ли сад право да овај сиромашак плати порезе више од оног богатша, који га може за трице купити (вичу: није!)? Па није да богме. Кад би могао онај богатша да поједе соли према своме богатству, а сиромаш према својој сиротињи, т.ј. кад би он соли трошио у толико више у колико је богатији, а у толико мање у колико је сиромашнији – е онда би зар и било прилично ударити порезу на со, али ми знамо да то није тако. Знамо да богатији једе више шећера – а на шећер не хтедоше ударити већу порезу – него ли соли, онда још више видимо како је неправедна оваква пореза. Па не само то, сад и свако говече, свака овца, плаћа порез; сељак мора давати стоци или упола мање

Окружна конференција Народне радикалне странке у Јагодини 1908. године

САМОУПРАВА

ЖИСТ ПОЛИТИЧКИ, ЕКОНОМНИ И КЊИЖЕВНИ

Заглавље "Самоуправе" органа Народне радикалне странке

соли, или плаћати за исту количину соли још један пут толико. Ово је неправда, браћо, и то грдна неправда (чује се: неправда да богме!). Оваку, тако звану посредну порезу никад нећемо одобрити (чује се: и не ћемо). Овака је финансијска политика за осуду, она је штетна по народ, она води земљу пропасти, она ни уколико не терети све грађане према имућности, него према потрошњи, с тога, браћо, ја предлажем нашој скупштини да она донесе овакав закључак: Главна скупштина српске народне радикалне странке доноси свој закључак: да је финансијска политика напредњачке владе штетна по наш народ и води земљу и народ економској пропасти.

Председник ставља на гласање поднесени предлог и скупштина једногласно усвоји: да је финансијска политика напредњачке владе штетна по наш народ и води земљу економној пропасти.

Председник позива скупштину да саслуша говор Милије Миловановића.

Милија Миловановић Браћо! Ја сам био спречен, да дођем у почетку отварања скупштине, те доцнијим мојим доласком нисам могао чути шта је на овој скупштини до сад рађено и о чему је говорено.

Но у колико сам јутрос из читања протокола и из говора појединих говорника могао чути претресана су неколика питања о поступку садање наше владе као питање о

спољној политици, о војсци, о порези итд., а о унутрашњој политици, ако се не варам, није говорено. С тога, браћо и другови, ја сам намеран коју о томе рећи, а због краткоће времена гледаћу да у говору моме будем што краћи.

Браћо! Све установе у једној земљи, све власти, сва надлежательства и сви закони, све је то створено да угађа потребама народним, да задовољава интересе народне и да штити његову личну и имовну безбедност. Дакле све то створено је да служи народу као газди својем; и докле год те власти, ти закони, те установе, те војске и генерали, начелници и капетани, кметови и пандури, и све друго што није могуће побројати служе и владају се по оним законима, које им је народ прописао, дотле народ те установе и све остало, поштује, уважава, подиже и хвали.

Чим пак те установе, ти закони или ти чувари закона и вршиоци воље његове, итд. почну да се косе са потребама народним, да гњече и тлаче слободу и интересе његове, онда с места то престају бити установе које се као такве и даље трпети морају, и онда народ има и право и дужност, да све оно што не одговара потребама његовим другим бољим, законитим путем преко своје скупштине, замени, које ће и хтети и морати онако народу да служе како им је сам народ прописао. (Чује се: то је једино народно право и ничије друго!)

Зграда Народне скупштине у Београду

Браћо! Да није народа не би било потребе скупљати се и о потребама његовим говорити, да није народа не би ни било толиких установа, не би било ни војске ни скупштинe, ни толико великих ни мањих служитеља народних, већ све то постоји само ради потреба народних; па кад је све то намењено да народу служи онда настаје питање, да ли све то што је због народа створено ради у интересу народа или не? На ово питање ја ћу рећи да влада наша не ради онако како интереси нашега народа захтевају, већ она, газећи земаљске законе, газе права и интересе нашега народа, и овако радећи влада је створила веома незгодно стање у нашој земљи. (Чује се: тако је!)

Браћо! Закон је сам по себи мртва артија која нема никакве силе и моћи, већ моћ законску врше за то плаћене слуге народне – чиновници; па кад они почну да газе те законе, што код нас, на жалост морам рећи, често бива, а ко ће онда те законе да чува? Нема нико други до народ. Дакле народ је позван да свакога онога свога служитеља, који не ради онако како му је земаљским законима прописано, казни и из службе отера, као слугу који не врши вољу народа, газде свога. (Чује се: народ и нико други!) Ако то народ неће да учини, т.ј. неће сам да газдује већ трпи да му његови служитељи наредбе и законе његове газе, имање штете, па чак и њему, народу, као газди своје прете, онда такав народ и право је да робује страстима појединих људи, јер неће сам себе од такве напасти за времена да брани.

Како пак слуге нашега народа, нарочито наша полиција ради, ви сте, браћо, свему томе очевитци. Ви сте очевитци били шта је влада Ристићева при избору за нашу скупштину радила; како је за време избора војска народна једна на једну, друга на другу страну кретана, те тако избор није ни могао бити слободан, јер су бирачи били под командом војених старешина; чиме се пркосило и праву народном и осећајима његовим.

Ви сте тако исто очевитци, шта је и садања влада преко полиције радила при последњем избору посланика. Ви добро знате онај притисак од стране полиције, оно застрашавање, оно позивање кметова и повереника, оно апшење повереника и разни нереди, што је при избору било. Ја ћу бити тако слободан да поменем један случај, веома невинне природе, који се десно у Јагодини, кад су бирачи дошли да врше своју најсветију грађанску дужност према себи самима, према отаџбини својој, да употребе своја уставом ујемчена права. Ту се полиција умешала, те хтела изазвати неред, па кад су се грађани свесни свога права томе мешању полицијском одупрли, онда је влада била тако добра, те је чак војску у Јагодини повукла, представљајући тиме свету као да је у Јагодини букнула буна итд. И шта више, влада место да на одговор повуче и казни онога, који је свему овоме узрок, и који се противно постојећем закону у избор посланика мешао, она још одобрава да полиција апси мирне грађане, који су своје законима освештано право употребили. Дакле овде је гажен закон како од стране полиције, тако исто и од стране владе, која је лакомислено подигла војску, да је употреби противу своје рођене браће, очева и суграђана, дакле против своје сопствене отаџбине. (Вичу: тако је. Живео!)

Овакав поступак владе, браћо, ја држим да је за осуду, јер сматрам да се српска војска против српског народа никад употребити не сме, већ шта више војска је само за то створена да брани српски и српску државу од спољних непријатеља брани; даље држим да војска никад не сме устати против народа да брани незаконит поступак једне владе, против које се подигло јавно мњење у земљи, и која хоће на силу бога, против воље народне, да се на влади одржи, па макар тај њен поступак земљу и народ у пропаст бадио.

За расправљање наше унутрашње ствари постоји скупштина слободно народом изабрана, и сваки који нашу војску у то умеша с правом се назвати може, да је рушилац најсветијих права народних.

Даље, браћо, хоћу се дотаћи и оног случаја где је влада погазила и устав и законе земаљске, кад је народом изабране посланике из скупштине отерала, а узела тамо људе са

2, 3, 15 и 20 гласова, чиме је исмејано право народа и повређени његови најсветији осећаји. И према оваквој прак-тици, влада, газећи и устав и закон земаљски, може опет сутра узети са сокака неколико пандура и одација, па то назвати именом скупштине, и да такви људи решавају судбу ове земље. Кад је влада сад овако могла урадити, онда је вероватно да ће она и даље тако терати. Дакле, браћо, ја се надам, да народ српски, као потомак оних јунака, који су за ову нашу слободу живи набијани били на грозно турско коље, не може и неће даље дозволити да се овако и даље његова законита права тлаче, јер кад би и даље народ такво гажење закона од својих служитеља трпео, онда тај народ не би заслужио да се назива потомак својих предака. (Чује се: Наплатићемо се и за то!)

Према свему што сам казао, ја мислим, да наша влада радећи овако не чини добро ни угледу народном ни интересима народним, па за то предлажем, да скупштина донесе ову одлуку: скупштина народне радикалне странке осуђује унутарњу политику данашње владе, пошто она не задовољава народне потребе.

Председник пита скупштину: осуђује ли унутарњу политику данашње владе, пошто она не задовољава народне потребе?

Скупштина једногласно изјављује да осуђује.

Председник вели, да је са овим скупштина завршила свој рад, но да има још неких омањих ствари, које ће сад на брзу руку свршити. Предлаже скупштини да од сада фондом покојног Адама Богосављевића рукује главни одбор коме ће он показати тачан рачун и поднети тачан извештај.

Скупштина усваја овај предлог председников.

Јоца Божић известилац одбора одређеног да поднесе извештај о броју дошавших гостију и изасланика, изјављује скупштини: да је свега на скупштину дошло које изасланика, које гостију 600; но како многи од дошавших нису записали своја имена, то одбор рачуна да ће број гостију и изасланика износити до 700.

Председник вели, из одборовог извештаја види се, да је на скупштини присуствовало до 700 чланова. Нама је сви мило, што су се пријатељи народни и овом приликом тако топло одазвали. Но и ако је број присутних гостију тако велики, од тога неће бити толико користи, ако ми не настанемо у исто време да ово, што смо овде чули и радили пренесемо и даље по народу и ако не настанемо да се организација наше партије изврши свуда по срезовима и важнијим општинама. Сваки округ, сваки срез, и свака важнија општина треба да образују месне одборе. За пример нека нам послуже Ужичани, који у сваком срезу и у свакој важнијој општини имају по један одбор. Ови одбори много ће помоћи да се свака одлука партијска брзо изврши, да се у случајевима хитним народ обавести и извести о свему оном што прети његовим интересима, или што му користи. Нарочито при изборима много ће нам помоћи одбори. Све ово што мислимо остварити, о чему смо ово дана говорили, неће се моћи остварити, ако се наша партија не организује. Обраћа пажњу члановима скупштине, да при агитацији било на јавним зборовима или другим којим местима, буду одмерени, смотрени и енергични. Да не дају повода полицијским властима да их за ништа потржу на одговор и кажњавају, нарочито данас, кад је власт полицијска напустила своју праву задаћу, па се по вољи свог министра одала на ујдурисавање и стварање политичких и других кривица, својим неједномишљеницима.

Напоследку изјављује да је г. комесар дао израза уверењу: да је ова скупштина радила у границама закона, и онако како треба, што је такође знак свесности свију грађана, који су дошли на ову скупштину. У исто време захваљује скупштини на поверењу, што га је почастовала часништвом председника.

Сретен Тодоровић предлаже скупштини, да изјави председнику благодарност на труду и заузимљивости.

Скупштина се одазва са: хвала им.

Председник позва све грађане на "Илијну воду", где ће се моћи још за мало времена разговорити, и где ће бити заједнички ручак.

Састанак је трајао до 1/2 12 сахати.

ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ, ДР ВОЈИСЛАВ ШЕШЕЉ, 8. ЈУНА 1998. ГОДИНЕ
ГОСТ У ЕМИСИЈИ ТВ "ЛАСТА" ИЗ БАЧКЕ ПАЛАНКЕ

КОСОВО И МЕТОХИЈА НИСУ ПРОДАТИ У ДЕЛТОНУ

Најбољи доказ да Слободан Милошевић није продао Косово и Метохију је чињеница да је ушао у коалицију са радикалима. То је гаранција да ће се те српске земље бранити свим средствима. Радикали не могу одмах обећати бољи живот, веће плате, веће пензије, већу запосленост итд. То би било веома неозбиљно преко ноћи обећавати, али гарантују да ће Влада народног јединства, док постоји, бранити Косово и Метохију у саставу Србије.

Водитељ: Добро вече гледиоцима ТВ "Ласта" из нашег студија. Као што знате, вечерас имамо отворени студио и посебно ми је задовољство да поздравим мог вечерашњег госта, др Војислава Шешеља, потпредседника Владе Републике Србије и председника Српске радикалне странке. Добро вече и добро дошли.

Др Шешељ: Добро вече и боље вас нашао.

Водитељ: Као што сам рекла, потпредседник у Влади Републике Србије, како се налазите на тој функцији и какви су Ваши утисци?

Др Шешељ: Мислим да се добро налазим, ја и моји најближи сарадници Српске радикалне странке. Влада је успешна за ова два месеца, колико делује, и за првих сто дана, мислим да ћемо за народ да урадимо доста добрих ствари.

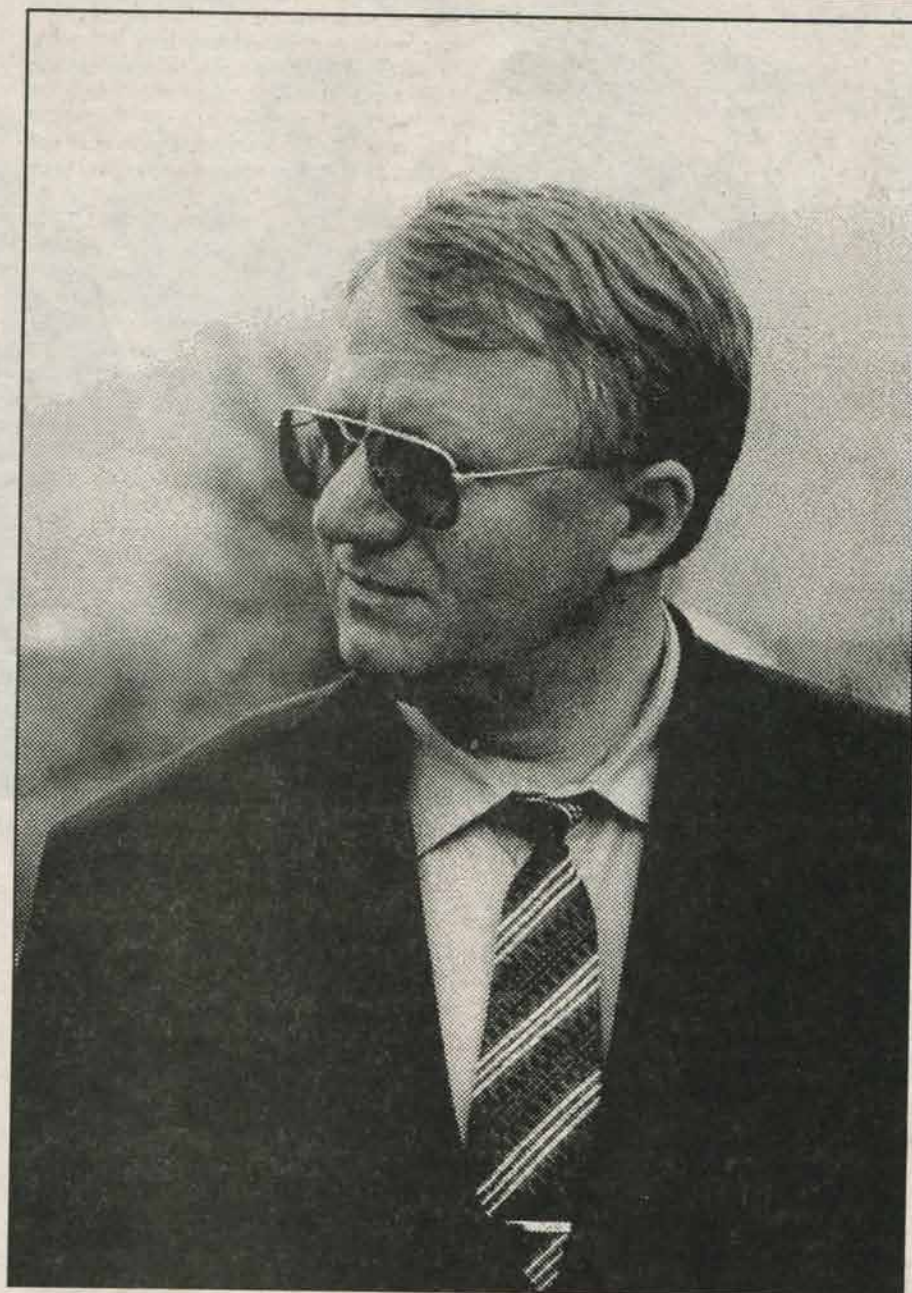
Оно што је најважније, успели смо да оборимо стопу пореза и доприноса на плате. На просечну плату са 124 на 98%, дакле за 26% процената. То је огроман успех, а друго, чврсто смо стали у одбрану српских националних интереса у одбрану Косова и Метохије.

Народ нам је пружио велику подршку на референдуму. Чинимо многе реформске захвате у свим областима живота, успевамо редовно исплаћивати обавезе Владе, а можда ћемо бити у стању, ако крене процес приватизације, да у току ове године већ надокнадимо и заостала потраживања. Донели смо нов Закон о универзитету, који напokon сређује стање у тој области итд.

Посла има много, али што је најважније, коректна је сарадња међу коалиционим партнерима у Влади народног јединства и то ме испуњава оптимизмом.

Небулозни захтеви СПО

Водитељ: Од укупно 36 министарских места, Српска радикална странка добила је 15 места, добили сте 2 потпредседника, 10 ресорних министара без портфеља. Ви сте наглашавали да је основни циљ Српске радикалне странке

Ослонац на сопствене снаге:
наша економија се може поставити на ноге, али не у кратком року

заправо да постанете владајућа партија. Уласком великог броја чланова Српске радикалне странке у Владу, да ли се тај циљ остварио?

Др Шешељ: У новој Влади има 15 радикала, 15 социјалиста, 5 јулована и један ванстраначки министар. Ми смо, наравно, желели да сами освојимо власт, и политичке партије се формирају да би освајале власт, али народ је пресудио на септембарским изборима да ниједна странка нема сама апсолутну већину и било је нужно стварање коалиција.

Од првог дана после септембарских избора, ми радикали смо инсистирали да се иде на четворну коалицију народног јединства, да Влада има што ширу основу у Народној скупштини.

сада било коректно, све је било без озбиљних проблема, а ми смо један принцип контроле увели у саму Владу и тамо где су радикали министри, ЈУЛ-овци и СПС-овци су заменици, а тамо где су јуловци и СПС-овци министри, радикали су заменици.

Дакле, једни друге контролишемо, заједнички учествујемо у свим пословима који су у надлежности Владе и министарстава.

Суштина Владе одбрана Косова и Метохије

Водитељ: Шта ће се десити ако приметите да се не поштује Устав, да се не поштује Закон ингеренције, да ли сте чак

У политици морате бити спремни на компромис

Водитељ: Каква су ваша очекивања, завршени су избори у Црној Гори, знамо како су се завршили и каква су ваша очекивања, сада после завршених избора и да ли постоји могућност да Црна Гора престане да буде део Југославије?

Др Шешељ: Ја не верујем да је могуће то спровести. Није то лако и мислим да би се распала структура владајуће партије у Црној Гори, уколико би неко озбиљно кренуо у том правцу. Букановић је у предизборној кампањи уверавао своје потенцијалне гласаче да му не пада на памет отцепљење Црне Горе.

Влада повлачи добре потезе: Косово и Метохија имају приоритет у односу на све остале проблеме

Међутим, Српски покрет обнове је то покварио разним својим небулозним захтевима, да не помињем сада те захтеве за амбасадорским местима, вилама на Дедињу, Кошутњаку и Сењаку. Српски покрет обнове је био спреман да уђе у Владу са социјалистима и ЈУЛ-ом, али под условом да не улазе радикали, што је чиста небулоза.

Ми смо релативно лако постигли договор о минимуму заједничких програмских циљева, што је изложио премијер Марјановић у свом експозеу у Народној скупштини, приликом формирања Владе и принципијелно смо се договорили о расподели места унутар Владе. Влада је сазвана пропорционално нашој снази у Народној скупштини. Све је до

и спремни на то да напустите такву Владу?

Др Шешељ: Нема никаквог разлога да се не поштује Устав, да се не поштују закони, а ми смо ту да иницирамо промене закона, ако сматрамо да оне нису у реду. Нема разлога да се сада излази са било каквим претњама, јер заиста све добро функционише.

Суштина ове Владе почива на нашој одлучности да се одбрани Косово и Метохија и да Косово и Метохија остану у саставу Србије. То је оно што за ову Владу значи бити или не бити. Ова Влада не би могла надживети евентуални губитак Косова, било какву варијанту Косова ван Србије.

Друго, сада је на потезу нова власт у Црној Гори. Из њених првих потеза ми ћемо видети какви су јој циљеви и први потез ће бити избор делегације Црне Горе у Већу република Савезне скупштине. Ако се буде поштовао досадашњи закон и та делегација изабере пропорционално снази појединих партија у Републичкој скупштини, онда ће бити отворен пут споразумевању, извесним компромисима, јер у политици увек морате бити спремни на компромисе, али не по цену неких елементарних принципа.

Дакле, могуће је обнављати неке видове сарадње и уколико Букановић за посланике у Већу република одреди припаднике само своје партије, влада-

јуће већине у Народној скупштини Црне Горе, то ће бити знак да он иде у праву блокаду Савезне скупштине, али Савезној скупштини стоје на располагању разне могућности да се такав кадар спречи. Постоји Уставни суд који може да пресуђује у таквим стварима.

Запад је увек на страни српских непријатеља

Водитељ: Како тумачите то што је Запад изузетно наклоњен црногорском руководству и Милу Ђукановићу?

Др Шешељ: Запад је наклоњен свима онима за које је убеђен или претпоставља да би могао бити фактор рушења Србије. Увек Запад такве потпомаже, Американци и све друге западне силе. Увек су на страни српских непријатеља, а унутар српског народа увек су на страни оних за које знају да делују непатриотски или издајнички, или за оне за које претпостављају, да би се могли такви показати.

Не смемо ни одустати ни посустати

Водитељ: Да се вратимо на Републику владу Владе Републике Србије, пошто сте ви њен потпредседник. Да ли ће Влада приликом решавања различитих проблема, дакле из свих животних сфера, дати приоритет одређеној групи питања и на који начин Влада у оквиру свог програма види решавање српског националног питања, економског питања и социјалног питања?

Др Шешељ: Приоритет свих приоритета је сада уперен ка Косову и ви видите да ми повлачимо добре потезе. Наша полиција је у два наврата потукла велике банде албанских терориста, чим са запада дигну галаму против Србије, то вам је најбољи доказ да смо ми на терену успели да почистимо доста тога.

Запад потпомаже, Запад организује албанске терористе. Сада нам прете новим ударима, чак и војном интервенцијом. Нема чиме не прете, али наша полиција је успела да овај посао обави како треба. Наравно, биће још терористичких напада, још посла за полицију и биће још напада на наше границе, биће још посла и за војску, али у сваком случају не смемо одустати и не смемо посустати.

Друго, када је реч о националном питању, ми морамо да очувамо Савезну Републику Југославију, морамо потпомоћи и очување Републике Српске и потпомоћи избеглим и прогнаним Србима који су на нашој територији.

Видите да се наставља егзодус српског народа из источне Славоније и Барање, све више Срба долази и у наредних неколико месеци, ако се овај темпо настави, сви Срби ће напустити окупирану територију источног дела Републике Српске Крајине. То је циљ хрватске власти да све Србе прогнају, а хрватска власт има ту жестоку подршку Америчанаца и других западних сила.

С времена на време, као неке пацке ударају Хрватима, а то је само да се јавности замажу очи неким неважним посматрачима, а ништа Хрвати од овога не би урадили што раде, да немају погнуту подршку са Запада. Никада ниједну меру против Хрвата тај Запад и не примењује. То је што се тиче националног питања.

Што се тиче економске сфере, нас очекују суштинске реформе, обрзавање процеса приватизације, извесне корекције закона о приватизацији, стриктна државна контрола, либерализација, подстицање приватне иницијативе, обарање пореских стопа а ми сада спремамо комплетну реформу пореског законодавства.

Ићи ћемо на обарање скоро свих пореских стопа, такси, доприноса да би смо подстакли привреду, а онда ћемо имати шири и већи број пореских обвезника, ако привреда крене. То је наша суштинска замисао. Кроз процес приватизације намеравамо да остваримо новац за враћање старе девизне штедње, за исплату заосталих пензија и дечијих додатака. То је једно велико оптерећење које стоји пред овом Владом и које ћемо морати да разрешавамо. Мораћемо да улажемо у кључне привредне гране, у ЕПС, изградњу путева, саобраћајне инфраструктуре уопште итд.

У социјалној сфери, морамо побољшати положај пензионера, деце, инвалида, посебно ратних инвалида, болесних и сиромашних итд. У пољопривреди такође ћемо ићи на либерализацију, а прво ћемо форсирати преко Савезне владе о укидању увозно-извозних контингента, система дозвола.

То сам већ наговестио у Савезној скупштини, поводом избора нове Владе и то је био и део разговора са премијером Булатовићем док је још био у функцији мандатара, а за који дан се очекује улазак Српске радикалне странке у Савезну владу. То је већ све договорено.

У пољопривреди ћемо штитити сељак, а Савезна влада је већ донела одлуку да откупна цена пшенице буде 1,10 пара, али то је само заштитна цена, ми се спремамо у Влади Србије да то повећамо бар за 10 пара, да буде 1,20 и мислим да ћемо изједначити прву и другу категорију, јер ту прву категорију практично до сада никоме нису ни признавали, осим ако је неко имао јаку везу.

Дакле, ићи ћемо на изједначавање те две категорије, да бар буде 1,20. Дакле, минимум да буде 20 пфенига за килограм пшенице, а ви се сећате у свим нашим ранијим наступима, ми смо процењивали да откупна цена пшенице мора да буде између 20 и 25 пфенига зависно од услова на светском тржишту.

Сада је нешто пала цена пшенице на светском тржишту и ових 20 пфенига би било ту сасвим задовољавајуће. Најбитније за сељак је да им се на време исплати та пшеница и ту ћемо покушати, са своје стране, да учинимо максимално да се та пшеница већ у августу месецу исплаћује, да се исплаћује у оним роковима који се сељацима обећају.

Дакле, да ту сељаци не буду преварени, да не буду оштећени, јер боље је примити мање новца, али примити одмах, него за шест месеци добити, а ко зна шта ће бити за шест месеци.

Даље, водимо политику чврстог динара, ту још истрајавамо и истрајаваћемо. После ове девалвације одржава се курс 6,00 динара за једну марку, а на црном тржишту то је негде до 6,30 динара, 5% изнад и то је толерантно, што се може поднети, али суочавамо се са проблемом монополиста који подижу цене, поготову цене увозним робама и ту ћемо морати неке мере да применимо значајније и суочавамо се са сакривањима основних прехранбених производа. Влада интервенише субвенцијама у производњи брашна, уља, шећера и других основних намирница, млека, меса и субвенције су поприличне.

Ја знам, они који се тиме баве и даље су незадовољни, али ми морамо држати стандард живота и те субвенције су сада повећане. Много су веће него што су биле раније. Аграрни буџет је, пре свега, ангажован у правцу тих субвенција. Имамо случајеве сакривања огромних количина уља или шверца преко Косова за Албанију и даље, а Министарство трговине је сада отворило и пунктове на којима се контролише превоз тих роба, јер ми смо интервенисали са довољним количинама из робних резерви, али те робе једноставно неко повлачи.

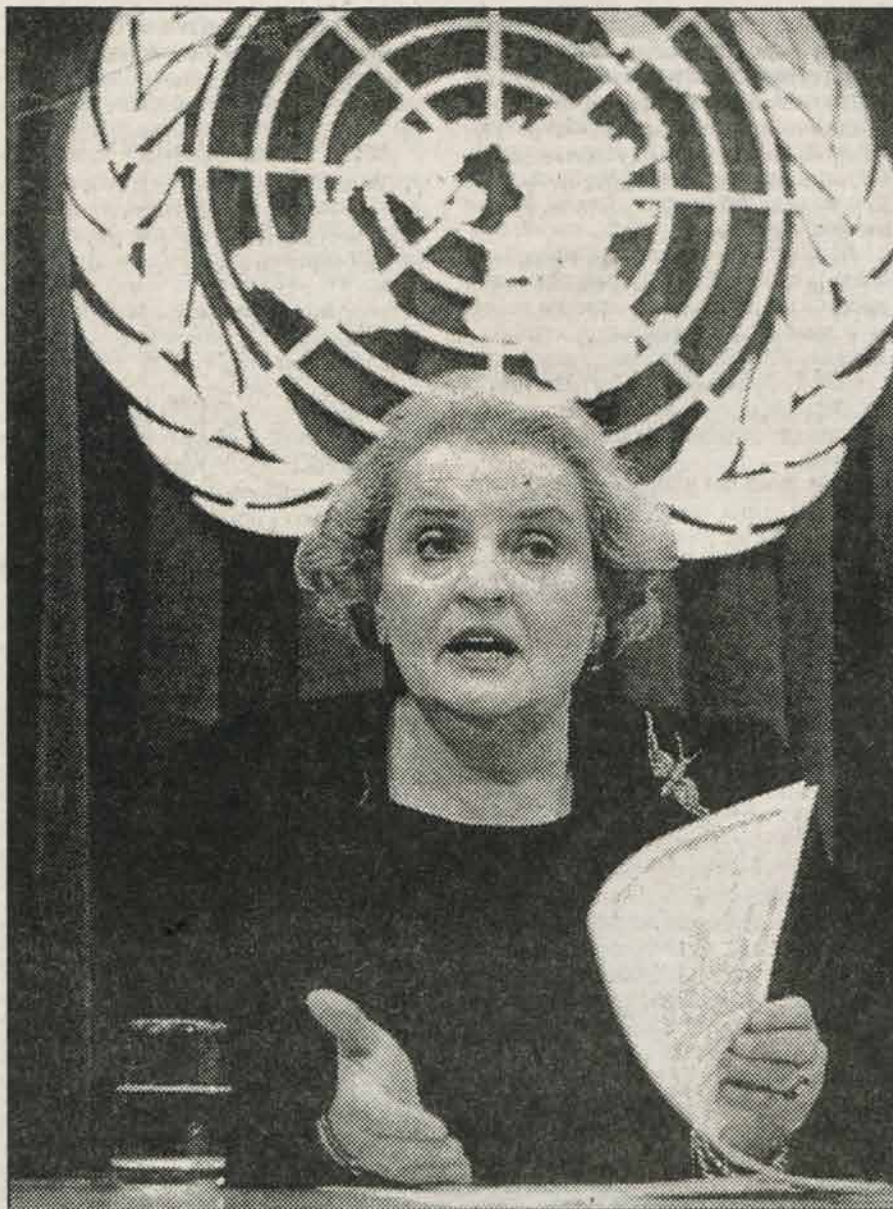
Значи, морамо и те инспекцијске службе побољшати и натерати да раде брже и ефикасније. То је, дакле, тих неколико суштинских ствари на којима радимо.

Нема промене Устава на српску штету

Водитељ: Споменули сте већ неколико пута проблем Косова и Метохије, то је тренутно најактуелнији политички проблем у нашој земљи, а како Влада Републике Србије, односно какве резултате Влада очекује у решавању косовско-метохијских проблема?

Др Шешељ: Ми морамо сачувати Косово и Метохију у саставу Србије и нећемо дозволити никакве промене устава на српску штету, али смо спремни са представницима албанских партија да разговарамо о разним аутономијама. Немамо ништа против тога, али питање државе мора бити неприкосновено и не могу нас уплашити никаквим претњама, ученама, никаквим блокадама.

Тешко је, веома је тешко када нас поново стављају под санкције, спречавају да приватизацију изведемо по најбољим моделима, спречавају стране инвестиције, отежавају нам економску ситуацију, повећавају нам социјалну беду, али ми немамо куд и ми морамо издржати. Ја мислим да нема тог Србина који би пристао да се отцепи Косово и Метохија, да би релативно мало боље живео, да би му економска ситуација била боља. Морамо ово издржати.

Медлин Олбрајт: запад је наклоњен свима онима за које је убеден или претпоставља да би могли бити фактор рушења Србије

Светски рекордери по правима

Водитељ: Ви сте једном приликом рекли да бисте Албанцима који живе на Косову и Метохији, у оквиру њихове културне аутономије чак дали и већи број права у односу на друге државе, када су у питању њихове мањине. Због чега све то?

Др Шешел: Они имају данас много више него што имају националне мањине у другим државама. Ми смо недавно штампали специјално издање наших новина, листа "Велика Србија" и објавили сва релевантна документа УН, Савета Европе и Конференције о европској безбедности и сарадњи који се тичу положаја националних мањина и упутили смо јавни позив владама САД, Уједињеног краљевства Велике Британије, северне Ирске, Републике Француске, Савезне Републике Немачке, Републике Италије да нам до 15. јуна одговоре шта је то што је прописано у тим међународним документима што

се не поштује у Савезној Републици Југославији или у Србији.

Наравно, то смо поделили свим амбасадама у Београду у неколико примерака. Не очекујемо никакав одговор. Они немају довољно аргумената против нас, јер су они сада кренули у пропагандну кампању, кажу - Срби иду на етничко чишћење и нападају нас што уништавамо тероризам.

Оно што је наше легитимно право и обавеза наше полиције, они нас због тога нападају, а они потпомажу те терористе, наоружавају их, убацују их у нашу земљу, организују и слично.

Бесмислене тврдње Била Клинтон

Водитељ: Да, господин Клинтон је како смо данас чули информацију рекао да је на Косову и Метохији у питању етничко чишћење од стране Срба, а познато је да тамо тренутно живи већи проценат Албанаца него српског живља?

Др Шешел: Да, то су бесмислене тврдње.

Водитељ: Реците ми, када већ причамо о Косову и Метохији, морамо споменути и референдум 23. априла. Ви сте подржали тај референдум а ја бих желео да вас питам, шта мислите, шта смо ми добили тим референдумом и да ли ће се сада став страних сила према нама нешто променити?

Др Шешел: Он се већ променио. Стране силе другачије сада наступају и то је стабилизовало политичке прилике у нашој земљи и то је ушуткало овај издајнички део опозиције, Бинђића и компаније. То је веома значајна ствар, за наш народ и нашу државу.

Нису само Срби изашли на референдум, него и масовни припадници националних мањина широм Србије. Знате, 75% је био одзив на референдуму, а ако рачунамо да је негде између 10 и 15% Албанаца, ако рачунамо да је 3% муслимана, то је 18%, значи само 12% грађана није изашло, а у тих 12% је и Срба и Мађара и ових и оних, тако да је одзив код свих националних мањина био поприличан.

Долијале терористичке банде

Водитељ: Када говоримо о шиптарским терористима, на Косову и даље активно делују, они се наоружавају. Шта мислите, на који начин држава треба да предузме и да поопштри мере, да се спречи даље наоружавање терориста на Косову?

Др Шешел: Ми радимо све што је у нашој моћи, војска спречава прелазак преко границе и она је разбила неколико банди, полиција је уништила две велике банде. Прву је уништила у реону Дренице, банду Адема Јашарија, а сада је уништила једну велику банду код Дечана, банду која је у једном тренутку пресекла пут између Пећи и Дечана и Призрена.

Злоупотреба деце

Водитељ: Они такође најчешће у својим демонстрацијама користе децу. Како се може то законом регулисати?

Др Шешел: Закон то регулише, али како се тај закон може спровести када они злоупотребљавају и када запад вреба на сваку нашу акцију. Видите шта су недавно урадили. Једну велику групу дечака од 12 до 14 година су послали из Албаније да пређу преко границе, као да извиде шта се дешава на самој граници.

Очекивали су да та деца налете на наша митраљеска гнезда и да наши војници оспу рафалну паљбу, побију децу и да се то искористи. То је било смишљено попут пијаци "Маркале" у Сарајеву. Међутим, наши војници су деловали прибрано, присебно, видели су да су деца у питању, нису пуцали без упозорења, него су ту децу похватили и показали највиши степен хуманости.

На крају крајева, коме су деца крива? Деца су враћена и ми смо у јавно-

сти жигостали тај поступац. Шта мислите шта би се десило у западним медијима да је дошло до погибије тих дечака?

У се и у своје кљусе

Водитељ: Ми ћемо се на питање Косова и Метохије стално враћати, пошто већ пристижу питања наших гледалаца, којих има у великом броју и зато ћу се потрудити да убрзам са мојим питањима које сам припремила за вас.

Желим да вас питам шта мислите да ли се тешка економска ситуација, која је присутна у Србији и Југославији, може довести на своје ноге без учешћа страног капитала и без страних инвестиција?

Др Шешељ: Највише ћемо се морати ослањати на сопствене снаге. Може се поставити на ноге наша економија, али не у кратком року. Најважније је да ми сада чинимо потезе који иду у том правцу и да ћемо интензификовати борбу против криминала, да ћемо смањити сиву економију и да ћемо ићи на укидање оних законских одредби које подстичу корупцију, које подстичу криминал, мафијашко понашање. Посебно су у питању ове увозно извозне квоте и системи дозвола.

Имамо прописану царинску стопу за одређен број производа и потребно је инсистирати сада да сви плате царину, а не сада да они подмићују неке савезне министре, министарства или чиновнике, да би ушли у контингент.

Главна је привилегија ући у контингент и онда сте после монополиста овде на тржишту. Сами диктирате цене увозне робе. Док не буде конкуренција и међу увозницима, док неко од њих не пропадне, неће се научити памети. Ми имамо најскупље вештачко ђубриво у Европи зато што је оно на систему дозвола и контингента.

Нека некада увезу и претеране количине, па нека сами ризикују. Када увезу претеране количине неће моћи да продају по оној цени по којој су замислили, па ће обарати цене. Сељаци ће онда, када те цене падну, правити залихе, можда и за следећу годину.

Нема милости за криминалце

Водитељ: Ви сте споменули борбу против криминала. Да се надовежем, борба против криминала биће један од најважнијих задатака републичке Владе. То је јасно прецизирано и у програму премијера Марјановића. Како ћете ви сада, као потпредседник Владе, да заступате то становиште, на који начин ћете се ви лично залагати?

Др Шешељ: Прво, завели смо строгу дисциплину, строгу контролу наших министара, заменика, помоћника. Друго, ми никоме нисмо веза у Влади Србије да обави неки посао. Ми решавамо само објективне проблеме.

Дакле, тим примером показујемо како треба да се ради. Треће, ићи ће се оптрије на раскривање разних криминалних афера. Ви знате да су недавно

ухапшени Ненад Ђорђевић, Смиљко Костић и многи други. Са тим ће се наставити, и ту нема милости.

Закон о девизној штедњи

Водитељ: Веома велики број питања наших гледалаца је упућен по питању девизне штедње. Када ће се у Скупштини појавити закон о девизној штедњи?

Др Шешељ: Републичка скупштина је већ прихватила да се тај закон донесе на савезном нивоу. Чека се пристанак Скупштине Црне Горе и Савезна скупштина може да донесе закон. Међутим, брзина исплате новца из старе девизне штедње зависи пре свега од тога колико ћемо бити успешни у процесу приватизације, јер је то једини извор где можемо наћи жив и конкретан новац и извршити ове државне обавезе.

Ми правимо и попис државне имовине која ће бити продата на лицитацији. Ту се неке општине нису одавале и сада ћемо те општине кажњавати тако што ћемо и ми каснити са уплатама новца у њихове буџете, ако нису доставили Владиној дирекцији на време податке о државној имовини.

Циљ је да оно што није неопходно за функционисање државе да се прода на јавној лицитацији, да се тај новац извуче и да се искористи за враћање старе девизне штедње, исплату заосталих пензија, дечијих додатака и сличних давања.

Косово и Метохија за ову Владу значе бити ил' не бити: министар саобраћаја Драган Тодоровић у посети Приштини

Лидер пете колоне др Зоран Ђинђић: стабилније прилике у земљи ућуткале су издајнички део опозиције

Закон о универзитету

Водитељ: Ви сте напоменули на самом почетку да оно што је битно, а то је да је Влада донела Закон о универзитету. Веома велику пажњу је изазвао овај закон у јавности. Шта је заправо био циљ доношења једног оваквог закона?

Др Шешељ: Да се заведе ред на универзитету. Прво, да власник управља универзитетом. Афирмисали смо аутономију универзитета кроз стриктну аутономију наставног процеса и структурну аутономију научноистраживачког рада.

Ту се не мешамо, али ми ћемо управљати универзитетом, јер Влада даје новац из буџета за његов рад, када је реч о државном универзитету, а не да нам универзитет или поједине факултете практично претварају у политичке партије пропали политичари.

Правни факултет у Београду под окупацијом Грађанског савеза, Филозофски факултет под окупацијом СОРОС-а, стране шпијунаже концентрисане у Институту друштвених наука или у Центру за филозофију и друштвену теорију. То тако не иде.

• Бунције без аргумената

Водитељ: Ви сте недавно у једном од својих бројних интервјуа, чиними се да је у питању лист "Политика", рекли да сте спремни да разговарате са професорима на Правном факултету у Београду и да им ви лично појасните

одређена спорна питања која су везана за

Др Шешељ: Не само Правног факултета, него 30 професора, међу онима који су се највише бунили против новог Закона о универзитету. Понуђено је да дођу на БК Телевизију, на телевизијски дуел са мном поводом тог закона. Ниједан није смео да дође.

Водитељ: Управо сам то хтела да питам, да ли је то био јавни позив?

Др Шешељ: Сваки од њих је појединачно нуђен, позиван и ниједан није хтео. Ту је Светозар Стојановић, ту је Марија Богдановић, ту је Хибер са Правног факултета, Владимир Водинелић, Коста Чавошки, њих 30.

Водитељ: Нико није желео да се одазове на тај дуел?

Др Шешељ: Нико се није усудио.

Водитељ: Када су у питању приватни универзитети, пошто се Закон о универзитетима односи на државни универзитет

Др Шешељ: Не односи се на све универзитете и даје пуну слободу оснивања приватних универзитета.

Власник диктира правила

Водитељ: Када су у питању ти приватни универзитети, рецимо Универзитет Браћа Карић, да ли у том универзитету постоји аутономија, ко поставља ректоре и професоре?

Др Шешељ: Власник. Власник управља. У свакој земљи на Западу је таква ситуација. У Америци исто тако. Ако др-

жавни универзитет има збор директора које држава поставља, ако је приватни универзитет власник одређује управне органе и то је сасвим природно. Када је држава власник, онда је Влада овлашћена да управља. Нама је народ на изборима поверио мандат да управљамо.

Водитељ: С обзиром да су неки статистички прорачуни показали да студенти на нашим факултетима студирају више од 7 година, а на вишим школама од 4 до 5 година, мислите ли да ће доношење овог закона о универзитету побољшати ...

Др Шешељ: Наравно, онај ко редовно студира студираће бесплатно. Онај ко губи године мораће да плаћа студије. Значи, уозбиљујемо однос студената према факултетима.

Водитељ: Да ли је заправо овим Законом о универзитету држава желела да још више стимулише рад најуспешнијих и најбољих студената?

Др Шешељ: Јесте, сви они који уредно испуњавају своје студентске обавезе треба да студирају бесплатно и за њих треба да учинимо све што је могуће, да имају што бољи смештај у студентским домовима, што бољу храну у мензама, све друго што им треба да их подстакнемо да још више раде, али зато морамо скинути баласт оних који по 10 година студирају, јер се и за њих паре расипају.

Ко хоће 10 година да студира нека студира о свом трошку, може и 100 година да студира, али ако је предвиђе-

но да студиј траје 4 године, онда за бесплатно студирање факултет мора да се заврши за те 4 године.

Синхронизован рад коалиционе Владе

Водитељ: Када је формиран Закон о универзитету прихваћена су многа ваша становишта и многе ваше идеје. Интересује ме зашто се нисте изборили за тај став да на прву годину студија могу да се упишу сви студенти редовно?

Др Шешељ: Усагласили смо се за то овога пута и ми радикали и социјалисти и ЈУЛ-овци, него није било технички спроводљиво. Упозорени смо са Медицинског и са још неких факултета да би тамо била страшна навала.

Тамо су очекивали 5.000 - 6.000 студената да се упише и онда би то практично било немогуће. Видећемо за следећу годину, пошто то није законска одредба, то се регулише одлуком о упису, да можда уведемо неке испите који ће се раније полагати у току јула и августа, па они који положи три испита у јулу и августу могу одмах директно да се упишу, бесплатно, на те факултете где је највећа потражња. Ту ћемо нешто да смислимо, али не можемо сада за ову школску годину.

Водитељ: Да, ја знам да сте ви заступали то становиште и управо сам се питала због чега нисте успели да то прође, да заиста уђе у овај закон.

Др Шешељ: С друге стране, ова наша Влада је ствар извесног компромиса, не можемо ми очекивати да све наше идеје прођу, али огроман број наших идеја је ушао у овај закон, то сте могли да видите. Али све смо радили договорно и све је врло добро функционисало, нигде се нисмо много спорили око законских одредби.

Водитељ: Значи, заиста добро функционисте као коалициони тим.

Др Шешељ: Да, да као коалициони тим.

Шта год ОЕБС урадио, морамо издржати

Водитељ: Ево, ја сам пре неколико тренутака добила информацију у којој се каже да је Министарски савет Европе донео одлуку о обустављању свих врста инвестиционих улагања у Југославију због ситуације на Косову.

Др Шешељ: Да, Европска унија је данас на састанку Савета министара донела одлуку да се уведу санкције против наше земље. То је поводом Косова и Метохије. Шта год да они ураде, ми морамо издржати. Не смемо се предавати, не смемо поклекнути, не смемо капитулирати.

Водитељ: Шта мислите, какав ће бити став Русије и неких земаља, које су биле изричито против увођења санкција?

Др Шешељ: Видећемо, ако то дође до Савета безбедности Уједињених нација, сад нам се прети интервенцијом НА-

ТО пакта. Ми очекујемо да ће се Кина и Русија супротставити, али ћемо видети.

И прошли пут су Кина и Русија деловале доста на снижавање тензија у Савету безбедности, тако да је дошло само до забране извоза оружја на територији наше земље, што нас нарочито и не погађа, али ћемо видети како ће се ствари развијати, морамо бити спремни на све опције.

Косова се одричу само плаћеници Запада

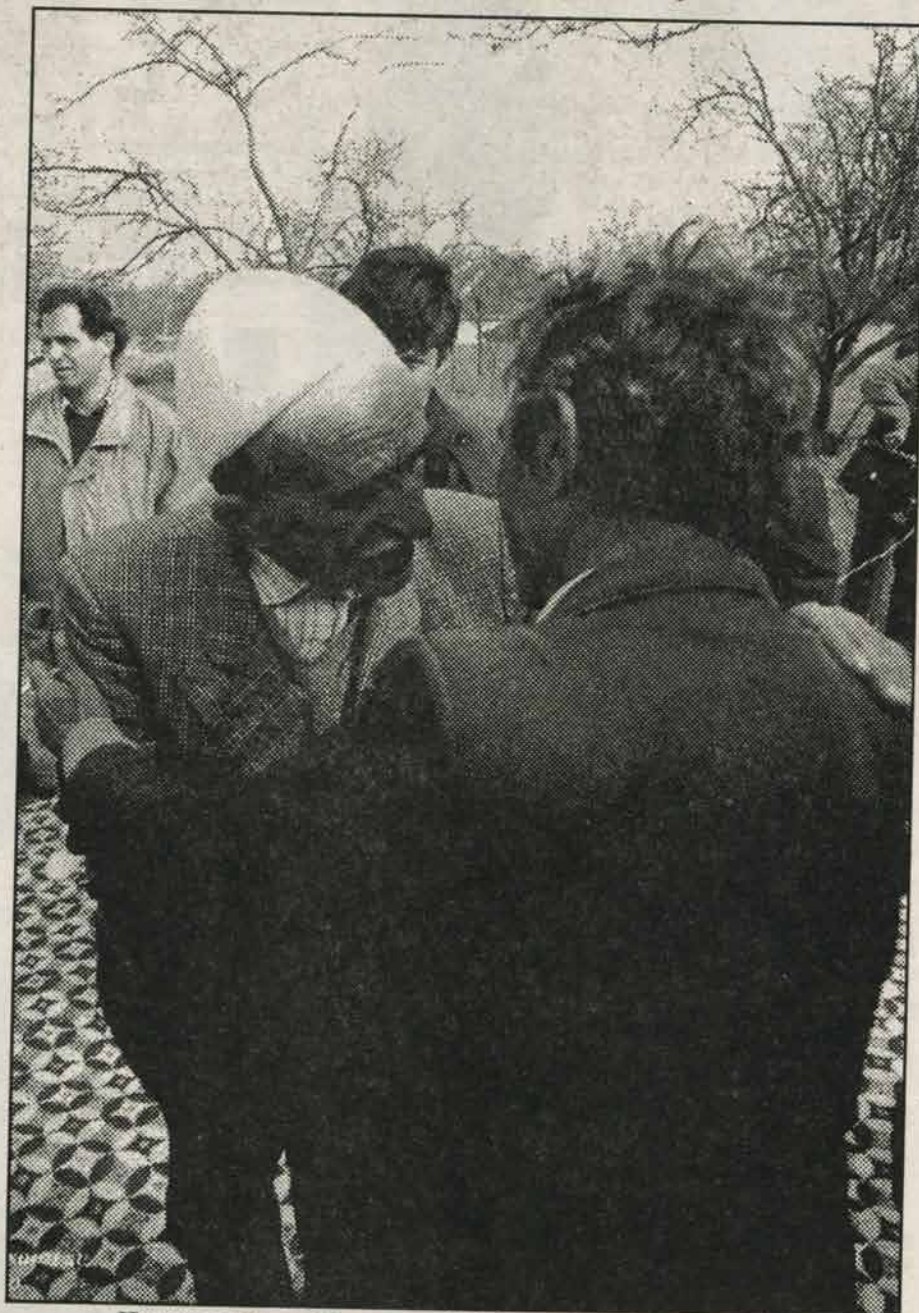
Водитељ: Мислите ли да Србија и Југославија могу да издрже терет још једних санкција?

Др Шешељ: Морамо издржати. Не поставља се питање можемо ли, морамо. Шта друго сада да радимо? Хоћемо ли предати Косово и Метохију? Има ли тог Србина, часног и поштеног човека, ко-

ји би рекао - хајде да предамо Косово и Метохију? Има ли тога? Ако није амерички плаћеник, или немачки плаћеник, нема га у Србији. Само њихови плаћеници (видимо их кроз "Нашу борбу" и кроз сличну штампу), само су они спремни на то.

Погрешне интерпретације пензионерских лидера

Водитељ: Ја сам прочитала у једном часопису да сте Ви примили, чини ми се у априлу месецу, делегацију Синдиката пензионера. Тада се велика прашина у јавности дигла око тога, па су чак неки неозбиљни часописи писали о томе како сте пензионерима, тачније, Независном синдикату пензионера, њиховим представницима, обећали повраћај свих дугова. Шта сте заправо са њима тада разговарали?

Нашли па зашли: Шингари у Србији имају много већа права него што имају националне мањине у другим државама

Др Шешел: Видите, ми смо објавили у "Великој Србији" комплетан стенограм са тог разговора. Они су се понашали врло неозбиљно, након тог разговора давали су небулозне изјаве и изјављивали у јавности нешто што ја нисам рекао. Више их никада нећу примити.

Никада их раније нико није примио, ја сам био први који је са њима озбиљно разговарао, а они су се после тако понели. Ту је неки Милан Ђурић и његови сарадници. Никад их више нећу примити. Савим су искривили неке моје речи. Ми радимо на томе да се исплате заостале пензије, заиста се својски трудимо, видели сте, фебруарске пензије

ке Србије, упутити неко од својих питања.

Гледалац из Бачке Паланке Вас пита - зашто више не идете у Америку, код попа, ваљда Ђујића, тако пише.

Др Шешел: Ја у Америци нисам био од 1990. године и немам времена да путујем, нисам ни покушавао, не знам да ли би ми дали визу, можда и не би, пошто су тако ове ствари заоштрене, али немам сада неког разлога да путујем, тамо где имам разлога, тамо и путујем.

Путовао сам у Русију, путовао два пута у Словачку, Шпанију итд. Што се тиче војводе Момчила Ђујића, њега

на септембарским изборима, народ је одлучио колико ће свака од наших странака да има посланика у Народној скупштини, а да би се формирала Влада, била је нужна коалиција.

Шест месеци су трајали преговори, најмање смо ми радикали учествовали у преговорима. Ми смо морали да поштујемо вољу народа и ушли смо озбиљно у преговоре о формирању коалиције. Резултат тих преговора је ова Влада народног јединства, Влада подељене одговорности коалиционих партнера, Влада чији је циљ да оствари минимум заједничких програмских циљева.

Закон о универзитету је био неопходан: пропали политичари су факултете претворили у политичке странке

смо повећали за 5%, мартовске за 11%.

То је ипак нешто значајно, обезбеђујемо да се бар за ову годину редовно исплати 12 пензија. За те заостале пензије радимо кроз процес приватизације да их исплатимо. Ако нам сада зауставе приватизацију кроз ову забрану инвестиција, наша ће приватизација каснити и многе од тих обавеза ће каснити, и на то треба рачунати.

Старачка деменција

Водитељ: Ако се слажете, да пређемо на питања наших гледалаца која пристижу, и да не забравим да кажем телефон Телевизије "Ласта" - 745-159, наравно, отворен је за вас, према томе, можете нашем госту, др Војиславу Шешелу, потпредседнику Владе Републи-

ке Србије притисли жестоко тамо, поводом оних захтева Хрватске за његовим испоручењем и он сада даје тако неке небулозне изјаве.

Реч је о старцу од 91 годину, а ту је и Српски покрет обнове умешан, дао је неке изјаве како се, наводно, са мном договорио да окупим 5.000 четника под Динаром, а њега нека пријатељска држава да избаци падобраном из авиона, да он преузме команду итд. Човек од 91 годину више, практично, и не зна шта прича.

Водитељ: Још један гледалац из Бачке Паланке Вас пита - зашто сте се придружили социјалистима, када сте рекли да нећете са њима ништа да имате?

Др Шешел: Ја немам са њима ништа, нисам се ја придружио социјалистима. Ми смо прихватили народну вољу

Убрзати поступак доделе држављанства

Водитељ: Надамо се да је наш гледалац задовољан Вашим одговором. Ствари тако стоје.

Зашто избеглица, студент, плаћа школарину, када многи кажу да не треба да плаћа, пита један гледалац.

Др Шешел: Колико ја знам, тако ми морало бити, ако има негде неки преседан, мора да се исправља, али студенти, држављани Србије, изједначени су потпуно са студентима који су избегли, или прогнани.

У принципу су изједначени, е сада, ја не знам у том конкретном случају о чему се ради. Да ли је неко успео да се упише под одређеним критеријумима као студент који бесплатно студи-

ра, или као студент који делимично финансира, или као студент који потпуно финансира своје школе, али од тог принципа да су изједначени наши држављани и избегли студенти, ми нећемо одустајати.

С друге стране, и наше Министарство за Србе ван Србије покреће непрекидно иницијативе да се убрза поступак доделе држављанства свим прогнаним избеглим Србима. Ако ујемо у Савезну владу, то ће нам бити превасходни задатак.

У Приштини све под контролом

Водитељ: Слободан Николић из Бачке Паланке пита Вас овако - ћерка ми је у Приштини, студира енглески језик, да ли је могуће да се пребаци са Приштинског универзитета на студије у Београд?

Др Шешељ: То је под неким условима могуће, ја сада не знам тачно напамет како је могуће, али не знам зашто би се пребацивала. Ако је уписала тамо, треба тамо и да заврши.

Водитељ: Можда мисли због ове ситуације.

Др Шешељ: Па, у Приштини је мирно, у Приштини мислим да нема никаквих проблема и све је чврсто под контролом наше полиције. У Приштини није било никаквих посебних инцидената, деси се понекад поворка демонстраната, али то је све, поготову ако су студенти у студентском насељу, тамо је такође све под контролом.

Нема ту неких посебних проблема. Проблеми су у овим брдским пределима, између Пећи, Дечана, Ораховице и Баковице. То је најпогоднији предео за нека герилска терористичка дејства.

Чаробни штапићи не постоје

Водитељ: Да ли је то можда због тога што у таквим селима није постојала милицијска станица, да тако кажем, него су постојале само патроле?

Др Шешељ: Знам, али не можете ви у свим селима у нашој земљи уводити полицијске станице. Колико би онда имали полицајаца, нећемо ваљда милион полицајаца да имамо? Имамо ми на Косову довољно полиције и та је полиција у стању да се обрачуна са терористима.

Водитељ: Роса Дакић, избеглица из Ријеке пита - муж ми је био на ратишту, занима нас да ли можемо добити стамбени смештај, пошто смо до сада већ пет година у приватном стану?

Др Шешељ: За стамбени смештај је веома тешко, још увек има много људи који су у колективном смештају. Ми смо на примеру земунске општине показали да се ту може много учинити за избеглице, јер смо испарцелисали много општинске земље и по минималним ценама продали те плацеве, 15 динара је био квадратни метар, и одмах тај новац улагали у асфалт, у водовод и у струју.

Рецимо, насеље "Бусије" сада има и струју, и водовод и асфалт, до насеља "Трмовац" је водовод већ завршен, пут се асфалтира, а струја само што није дош-

ла. То је за оне који имају нешто мало новца. Значи, људе треба усмеравати да сами себи зидају кров над главом, и не само избеглице, него и држављане Србије.

Знате, држава више неће станове ни за кога зидати, осим за војску и полицију и царинске службе. Значи, за оне државне чиновнике, које може прекомандовати у сваком тренутку из једнога града у други, само ће се за њих зидати државни станови, а сви други ће бити усмерени да приватно граде кров над главом.

Наравно, сада је то веома тешко, ако се мало опоравимо из ове економске кризе, онда ће ту читавим системом повољних кредита бити подстицана индивидуална стамбена изградња. Па, или ће се људи удруживати у стамбене задруге, па градити стамбене зграде, или ће свако себи да гради кућу, што је можда најповољнија варијанта и што смо ми форсирани на земунском примеру. Тамо је више од 5.000 плацева испарцелисано. У Земуну се на све стране гради, зида.

Водитељ: Анка Шпановић, из Илока овако каже - две године живи у Бачкој Паланци, муж јој је радио у Бачкој Паланци, у полицији, на почетку рата је прекомандован у Улис и сада не може нигде да добије посао. Стално пише молбе за Београд, остаје увек без одговора, да ли постоји могућност да се он ипак врати на посао?

Др Шешељ: Ја мислим да постоји могућност, само ћемо морати убрзати ово питање држављанства, не знам како ту

На граничној линији која брани интегритет Србије: потпредседник др Шешељ код карауле Дева

стоји ствар са њеним мужем, а што се тиче полиције, ако се није огрешио о правила службе, ако није направио неки дисциплински прекршај и због тога престао да обавља ту функцију, ја мислим да постоје могућности да се врати у службу.

Водитељ: Десимир Арсенијевић, такође из Бачке Паланке пита - осам година сам технолошки вишак, радио сам у "Мајевници", када ће се решити питање инвалида рада, који су на технолошком вишку?

Примарни циљ, месец за месец

Др Шешел: То је проблем који је веома тежак и не могу обећавати никаква решења преко ноћи. Имамо у земљи 1.200.000 пензионера, имамо веома много социјално угрожених породица, имамо око милион и по незапослених, има много ратних инвалида, има много инвалида рада. Заиста смо по социјалном питању у крајње тешкој ситуацији. Да обећавам чаробним штапићем излаз преко ноћи, било би бесмислено.

Водитељ: Вера Дамјановић, Бачка Паланка, пита - молим Вас да горућа питања као што су пензије, социјални додатак и остало, не уопштавате, већ да будете конкретни, као што сте у предизборној кампањи обећавали.

Др Шешел: Ништа не уопштавам, каснимо са две и по редовне пензије, каснимо са 7 земљорадничких пензија, каснимо годину дана са дечијим додацима, то су све реалне чињенице које не кријемо од народа, за које народ зна.

Водитељ: Имамо једно слично питање - хоће ли бити реализовано обећање исплате пензионерима и дечијих додатака, као што је реализовано Ваше обећање, које сте у свакој изборној кампањи наводили, а заправо тврди да сте у Вашој изборној кампањи говорили да ће се реализовати исплата пензионера и дечијих додатака, а шта се сада збива са тим питањем?

Др Шешел: Нама је сада првостепени циљ, примарни, да обезбедимо редовну исплату, дакле, исплату месец за месец. То је примарни циљ. Секундарни циљ је када смогнемо снаге да надокнадимо оно кашњење.

Битно је сада ове године да се исплати 12 пензија, да се исплати 12 дечијих додатака, а чим смогнемо снаге, чим будемо у могућности, да исплатимо и оно закашњење.

Приватизација излаз из ћорсокака

Водитељ: Милан Дамјановић из Бачке Паланке пита - у јулу 1995. године Скупштина Републике Србије донела је Закон којим се у року од две године, тј. до 30. јула 1997. године, свим пензионерима Србије има исплатити тзв. велики дуг, ревалоризован на дан исплате, са припадајућом каматом. За овај закон сте се Ви и Ваша странка, господине потпредседнице, у Скупштини све-

срдно залагали. Познато Вам је да овај закон Влада Србије до данас није испоштовала, иако је била дужна и обавезна да у свом буџету за 1996. и 1997. годину предвиди ову расходну ставку.

Питао Вас као садашњег потпредседника Владе Републике Србије - како је било могуће да Влада Републике Србије три године игнорише овај закон, шта ћете учинити као садашњи потпредседник Владе, да Влада Републике Србије измири своја дуговања према пензионерима, деци, трудницама, инвалидима и осталим корисницима буџета и кала ће Фондом пензионог и инвалидског осигурања управљати Скупштина пензионера, а не држава?

Др Шешел: Скупштина пензионера у принципу може управљати Фондом пензијског осигурања, али чиме ће, практично, управљати? Зградом Фонда? У Фонду нема пара. Много је мањи прилив из доприноса, из плата у Фонду, него што су месечне обавезе Фонда према пензионерима.

Ми сада имамо просечну пензију већу од просечне плате, практично. Закон може поставити извесну обавезу, али ако нема пара, та обавеза не може да се исплати. Било би трагично уколико бисмо штампали новац, па тако исплаћивали те обавезе.

У суштини, на ово питање сам одговорио на почетку емисије - шанса да вратимо пензионерима оно што им држава дугује је искључиво приватизација, продаја државне имовине или друштвених предузећа. Нема другог начина.

Грешка у корацима

Водитељ: Драган Срдић из Нове Паланке пита - зашто сте заборавили нас радикале који смо били на ратишту. Послали смо једног радикала да уручи писмо, не знам да ли Вам је то писмо икада уручено. Дакле, Драган Срдић из Бачке Паланке, радикал из Бачке Паланке, послао Вам је писмо и пита да ли сте то писмо добили?

Др Шешел: Ми никада никог нисмо заборавили, али постоји један облик унутарстраначке комуникације, који мора да се поштује, то је значи месни одбор странке, општински одбор, окружни одбор, извршни одбор у Београду. То је наша унутарстраначка комуникација. Све што је заобилазно, а тиче се наше странке, једноставно не може да буде успешно.

Раде Лесковац ђубре издајничко

Водитељ: Гордана из Бачке Паланке Вас поздравља и пита - шта мислите о Радету Лесковцу, који се сада високо котира у Хрватској?

Др Шешел: Раде Лесковац се показао као једно ђубре издајничко, у најгорем смислу речи, ми смо то знали још од пре неколико година, ми смо га искључили из Српске радикалне странке још негде 1995. године.

Раде Лесковац се продавао свакоме редом ко је хтео да користи неке његове прљаве услуге, чак нам је био узурпирао и страначке просторије у Вуковару, где је било седиште Српске радикалне странке, имао је благонаклони третман од тадашње власти у Вуковару, од тадашње власти у Републици Српској Крајини и режима Горана Хаџића, имао је привилегован третман Владе Борислава Микелића.

Дакле, служио је најгорем олошу. Сада није нимало чудно што служи хрватском усташком режиму, против свога народа, што је постао хрватски пропагандиста. Ништа ме не изненађује од Радета Лесковца. Ко се једном прода, ко једном изда, само може даље да тоне у блато издаје, њему више повратка нема.

Потпредседник у цајт-ноту

Водитељ: Марија Петровић из Бачке Паланке пита - мајка је троје деце, муж јој је погинуо, нема услова за живот. Да ли преко Вас може нешто да уради по питању запошљавања и како заправо може да дође до Вас?

Др Шешел: Тешко да може да дође до мене јер, једноставно, нема могућности да примам грађане. Једном сам то покушао у општини Земун, једно пет-шест месеци, и сваког петка сам до три сата ноћу примам грађане и непрекидно се повећавао тај број листе чекања. Кад се толики број грађана појави, онда, једноставно, више не могу никоме ни помоћи. Ако је то 10, 20 људи месечно, могу понешто и помоћи, а када дођу хиљаде људи, онда је то немогуће.

Дакле, у појединачним случајевима тешко је очекивати нешто конкретно. Али, ако будемо суштински мењали стање у друштву, онда ће се свакоме указати шанса.

Ако је реч о удовици палог борца и самохраној мајци, онда можемо да покушамо, али она треба да се обрати нашем општинском одбору у Бачкој Паланци, па да видимо какав је конкретан проблем и шта би, евентуално, као странка, могли да прискочимо у помоћ.

Заостале пензије и дечији додаци

Водитељ: Јулијана из Бачке Паланке пита - да ли ће бити урађено нешто по питању дечијих додатака, да ли ће се моћи компензирати дечији додаци за струју?

Др Шешел: О томе сам већ говорио јавно у неколико наврата. Има једна идеја, о којој у Влади разговарамо. Ако успемо да продамо неке фабрике, за које су заинтересовани страни купци, ако нас то сада све не пресече, замислили смо, рецимо - пошто је укупан дуг према пензионерима и према деци на име дечијих додатака око шест милијарди динара, то је милијарду марака, ако продамо неке фабрике за милијарду марака и добијемо готов новац, да тај новац инвестирамо у електропривре-

ду, да би електропривреда поправила постројења, извршила ремонт, да би поправила преносну мрежу, да би отворила нове површинске копове угља итд.

Дакле, толика инвестиција нам је управо потребна, а да тај износ покријемо боновима на име заосталих пензија, заосталих дечијих додатака, заостале социјалне помоћи, и да људи који добију те бонове, могу у наредних неколико месеци да плаћају рачуне за струју.

То би био један начин, да се ова средства концентришу у нешто паметно и нешто важно, јер је прошле године направљена грешка када су дељени кредити, па многи те кредите нису враћали. А овако, инвестирамо у електропривреду, одмах тај износ покривамо и не морамо да размишљамо да ли ће електропривреда вратити тај новац, ми га одмах враћамо кроз исплату заосталих дуговања према пензионерима и на име дечијих додатака. То би била једна изванредна варијанта, али нам треба прва милијарда марака, којом бисмо то постигли.

Косово и Метохија нису на аукцији

Водитељ: Шта ће бити са Косовом, да ли је Слободан Милошевић продао Косово, пита Вас Глиша Пандуровић?

Др Шешељ: Не, најбољи доказ да Слободан Милошевић није продао Косово је чињеница да је ушао у коалицију са радикалима. То вам је најбоља потврда. Слободан Милошевић је био пред избором, врло јасним и једноставним избором - или ће ући у коалицију са радикалима, или са Српским покретом обнове?

Да су социјалисти ушли са Српским покретом обнове, сви би одмах рекли - оде Косово, оде Санџак, оде Војводина, све оде, и хаос би се створио у држави, као што се створио хаос тамо где је коалиција "Заједно" преузела власт.

У свим општинама где су преузели власт, неподношљив је живот. Тамо су криминалне афере, крађа, отимачине, међусобне свађе, ништа се не ради, ништа се не побољшава. То што су социјалисти ушли у коалицију са радикалима, то је гаранција да ће се Косово бранити, да ће се бранити свим средствима.

Док постоји наша Влада, Косово је у Србији, и то вам је апсолутна гаранција. Ја не могу сада обећати сутра одмах бољи живот, веће плате, веће пензије, више запослених итд.

То би било веома неозбиљно преко ноћи обећавати, али гарантујем да ће ова влада, док постоји, бранити Косово и Метохију у саставу Србије.

"Дневни телеграф" смањује пензије

Водитељ: Славко из Бачке Паланке пита - говорите да ћете побољшати

Примарни циљ Владе: исплата пензија месец за месец

ситуацију пензионера. У новинама пише да пензије иду доле 20%.

Др Шешељ: Ја бих препоручио вашем гледаоцу да не чита ту жуту штампу, која шири лажи, измишљотине, "Дневни телеграф" и сличне, то не вреди читати, свашта су измишљали.

Рецимо, објавили су на насловној страни - Шешељ обећао Електропривреди повећање цене струје за 30%. Знате колико смо им дозволили - само 9,5%, је ли тако било? Колико пута су до сада слагали? Све што објаве слажу, не треба читати те новине. Ја немам другог начина да одговорим вашем гледаоцу.

Водитељ: Значи, читајте праву штампу.

Др Шешељ: Па не знам, сада је друго питање - шта је права штампа, али не читајте бар ову која само лаже.

Заштита угрожених категорија

Водитељ: Верица Аврамовић из Бачке Паланке пита - потпредседниче, каква је Ваш став око технолошког вишка радника и да ли могу инвалиди рада да се шаљу на тржиште за запошљавање?

Др Шешељ: Држава би морала да својим фондовима заштити инвалиде рада и, дакле, да оне инвалиде који у одређеном проценту могу и даље да раде заштити, дакле, ако нису стопроцентни инвалиди, да им омогући да заиста делимично живе од свога рада, али у оваквој економској кризи, то је готово немогуће.

Дакле, држава не одустаје од своје обавезе, али је питање у којој мери може да поштује ту обавезу и заштити угрожене категорије становништва. Процент поштовања те обавезе код нас је поприлично низак, гледамо сада да га поправимо, да га повећамо.

Водитељ: Слободан Делић пита - држава већ годину дана дугује за лечије

додатке, пошто за то нема пара, да ли може да се пребије за дуг родитеља за електричну енергију?

Др Шешељ: Одговорио сам на то питање. Дакле, само нам треба нека прва крупна приватизација, да би то реализовали.

Водитељ: Дејан Синајевић Вас пита - зашто ти спорови на суду трају пет, десет и више година, зар то не може да се уради брже, за пола године и за годину дана?

Др Шешељ: Морам да реформишемо правосудни систем и о томе разговарамо у Влади, на томе радимо и за који месец ћемо и ту понудити нова законска решења.

Губитак године скупо кошта

Водитељ: Данијела из Бачке Паланке пита - да ли Закон о универзитету качи студенте који су уписали студије 1995. године?

Др Шешељ: Качи све студенте, ова година се сада опрашта, за ову годину правимо неке изузетке, али се не рачуна ако је неко раније изгубио годину.

Значи, практично, од следеће године ко изгуби годину, мораће наставак студија сам да плаћа. То је и добро упозорење свим студентима и један прелазни рок, који им омогућава да мало ухвате корак.

Дакле, нећемо да кажњавамо оне који су већ изгубили годину, па су сада у редовном статусу наставили школова-

ње, али убудуће, сви да знају - губитак године значи престанак бесплатног школовања.

Мислимо да је то и са педагошког аспекта најбоља варијанта. На време их упозоравамо и нека загреју столицу и нека раде, а не да губе време и нека не дозволе више да негде професори са њима манипулишу, да губе време на разним страначким митинзима, па се после хватају за главу, кога су следили, за ким су ишли, кога су подржавали, као што се десило са оним прошлим демонстрацијама.

Водитељ: Зора из Бачке Паланке Вас пита - да ли у Београду још увек ради Факултет народне одбране, у улици Господара Вучића, број 50?

Др Шешељ: Колико ја знам, Факултет народне одбране је укинут.

Филозофска питања

Водитељ: Вероватно она и због тога пита, има неку такву информацију, па није била сигурна.

Пита Вас Груја из Силбаша - Да ли постоји могућност да Влада Србије помаже сељака и зашто је дошло до тога да Влада Србије већ две године не помаже сељака?

Др Шешељ: Зашто је дошло до свега овога у чему се данас налазимо, то је сада једно чисто филозофско питање, или питање које треба поставити историчарима, зашто је дошло - зато што је направљена грешка 1918. године, када је краљ Александар ушао у заједнич-

ку државу са Хрватима и Словенцима, није морао, није требао и било би паметније да је заокружио границе Србије.

Па, зашто је успостављен комунистички режим 1944. и 1945. године, па зашто смо се касно таквог режима ослободили, па зашто нисмо ово, зашто нисмо оно. Е сада је ово шта је, ту је, сада да видимо како из овога да испливамо?

У задруге само слободном вољом

Водитељ: Ми смо недавно имали један "Округли сто" на тему - Земљорадничке задруге. Верујем да сте упућени добро у то да су задруге, заправо у јако тешкој ситуацији овде у Војводини, а задруга је основни покретач живота на селу - какав је Ваш став и шта ћете предузети по томе?

Др Шешељ: Па ја не мислим да су задруге основни покретач живота на селу. Задруге треба препустити слободној вољи сељака, држава не сме да се меша у питање задруга, то је мој став. Тамо где се држава меша, тамо задруге пропадају.

Сељаци треба да се удружују, ако сами желе, ако имају интереса, а ако немају, не треба да се удружују. То им треба препустити потпуној слободи воље.

Водитељ: Миле Ковачки из Бачке Паланке пита - дао сам 55 пута крв, а ниједан лек бесплатно не могу да добијем.

Пуне руке посла: у економској сфери Владу очекују суштинске реформе

Др Шешел: Колико ја знам, гарантовано је добровољним даваоцима крви комплет бесплатних лекарских услуга и лекова. Ја не знам како је дошло до тога да не може да добије лек бесплатно.

О пшеници, приватизацији и електродистрибуцији

Водитељ: Ако се слажете са мном, постоји овде још неколико питања, па ћемо да направимо један кратак предак, и због тога што је прилично висока температура у нашем студију, само да одговоримо на ових пар питања.

Васа Шијаков из Бачке Паланке тражи да прокоментаришете цену пшенице. Ви сте то већ учинили.

Др Шешел: Да, рекао сам, мислим, ако сада на Влади, а могуће је већ сутра или прекосутра, да донесемо одлуку да се ово повећа за 10 пара, што је Савезна влада одредила, јер је Савезна влада одредила заштитну цену, а ми сада одређујемо откупну, да је то солидна цена.

Дакле, сада се само поставља питање - да ли ће бити уредно исплаћено, на време, или не, то је сада важно, а цена од 20 пфенига је солидна цена. Наравно, било би боље да је 25 пфенига, али цена на светском тржишту варира и сада је нижа него што је била прошле и претпрошле године. Прошле године је била око 25 фенига.

Водитељ: Сандра Кнежевић из Бачке Паланке Вас пита - она је дипломирани педагог са ускоро положеним стручним испитом и годину дана радног искуства: имам ли ја више изгледа и предности у односу на особу која још студира? Отворено ми је директор рекао да се чува место за неку другу особу, која треба да дође?

Др Шешел: То је проблем друштвеног сектора. Вероватно у некој друштвеној фирми, где?

Водитељ: Не наводи ништа, само каже да има годину дана стажа.

Др Шешел: То је проблем друштвеног сектора и због тога нам је неопходна што скорија приватизација, и ако спроведемо приватизацију, директори неће имати такву слободу. Директори ће морати најквалитетније да запошљавају, или ће их власници отпуштати. Неће власник да трпи директора који тако шпекулише и на штету фирме протежира некога.

Водитељ: Још једно питање везано за дечији додатак, Радовановић из Гајдобре Вас пита - Зашто је дечији додатак смањен 40%?

Др Шешел: Ја први пут чујем да је дечији додатак смањен 40%. Заиста ми то делује невероватно.

Водитељ: Поштовани гледаоци, ја предлажем да направимо кратак предак и након тога поново се враћамо у студио, а вечерашњи гост у студију је потпредседник Владе Републике Србије, председник Српске радикалне странке, др Војислав Шешел. Кратак предак и враћамо се на разговор.

Поштовани гледаоци, враћамо се у студио са нашим и вашим вечерашњим гостом, господином Војиславом Шешелом, потпредседником Владе Републике Србије и председником Српске радикалне странке. Ваша питања пристуђу, па ево, покушаћемо да одговоримо на што већи број њих.

Питање за господина Шешела - упућује га гледалац из Бачке Паланке, он пита: ових дана Електродистрибуција прети искључењима дужницима, што је исправно, али како да замиримо дуговања, кад сам већ 11 месеци на плаћеном одсуству, са примањима од око 300 динара месечно? Да ли господин Шешел сматра да су та примања достојна човека и довољна за живот и за измирење његових дуговања?

Др Шешел: Нису достојна човека, нису довољна, велики је проблем, велика је мука, то је очигледно. Требала би општина да сагледа све те случајеве, па да види са Електродистрибуцијом да се у таквим случајевима одложи наплата. То би свака локална самоуправа требало да уради.

Адекватни термини за "заслужне" грађане

Водитељ: Гледатељка из Бачке Паланке каже овако - "Бубре, олош, издајник" честе су речи у речнику др Шешела. Може ли без тога и да ли заиста мисли да је он много већи патриота од људи које лако означи са тим погрдним именима?

Др Шешел: То нису честе речи у мом речнику, то су веома ретке речи, које употребљавам само у крајњим случајевима. У овој емисији употребио сам само за Радета Лесковца, он то заиста заслужује, па видите да је најгори могући издајник, зар није? Има ли некога ко би могао да каже да Радета Лесковац није најгори издајник, а ми смо га као таквог препознали још пре три године и за нас то није изненађење, можда изненађење за неке друге.

Водитељ: Мисли ли Влада Србије на експедитивније тимове и мере или диже руке од свега и препушта нас потпуно незнању?

Др Шешел: Формирамо непрекидно добре тимове, који припремају мере које примењујемо и доста смо тих мера већ применили. Сада планирамо један тим за приватизацију и преиспитаћемо и законске одредбе и да релативно брзо убрзамо тај процес.

Натурална рента

Водитељ: Миле из Силбаша пита - шта ћете урадити са министарским приватницима, који су путем банчних кредита већ исплатили жито 2000 немачких марака за вагон, да би држави платили тракторе и житом које ћете после тросуко продавати или имате неки интерес?

Др Шешел: Па, ја не разумем сада како су то унапред платили. Платили су жито сељацима унапред, је ли?

Водитељ: Вероватно, већ су исплатили жито 2000 немачких марака за вагон да би држави платили тракторе тим истим житом које ће после тросуко продавати или имати неки интерес.

Др Шешел: Прво, свако може од државе за одређену количину жита да добије трактор и држава има доста тих трактора. Колико ја знам то уопште није никаква привилегија добити трактор за жито. Ако има неких који су унапред обезбедили веће количине жита за новац, па онда то жито трампе за тракторе, то је повољна околност.

Када држава једном прода тракторе они су препуштени слободном тржишту и не верујем да достижу цену три пута већу. Зашто би их неко куповао по три пута већој цени од посредника, када директно од ових друштвених фирми може добити по нормалној цени.

Та нормална цена је нешто снижена за оне који улазе у трампу са житом, али није толико. Није три пута мања. Није три пута јефтинији трактор када га добијете за жито него када га добијете за новац. То би било бесмислено. Неки попуст има. Не знам тачно колики, али није толики ни у једној варијанти.

Под тачком развоја

Водитељ: Породица Митић из Оцака упућује Вам најсрданије поздраве и каже да сте веома коректан политичар. Синиша из Бачке Паланке Вас пита - отишао сам у апотеку, а дао сам крв већ 70 пута и када кажем да сам давалац крви они ми увек траже паре.

Др Шешел: За даваоце крви обезбеђена је потпуно бесплатна здравствена заштита. Давалац крви то треба да регулише. Не знам како се то тачно ради у Бачкој Паланци. Он треба да добије неку посебну потврду, јер треба одређен број давања крви да би се стекло то право. Ја сам давалац крви, али сам само шест пута до сада давао и немам то право као што има ваш гледалац, али би било добро да он то регулише тамо где то треба.

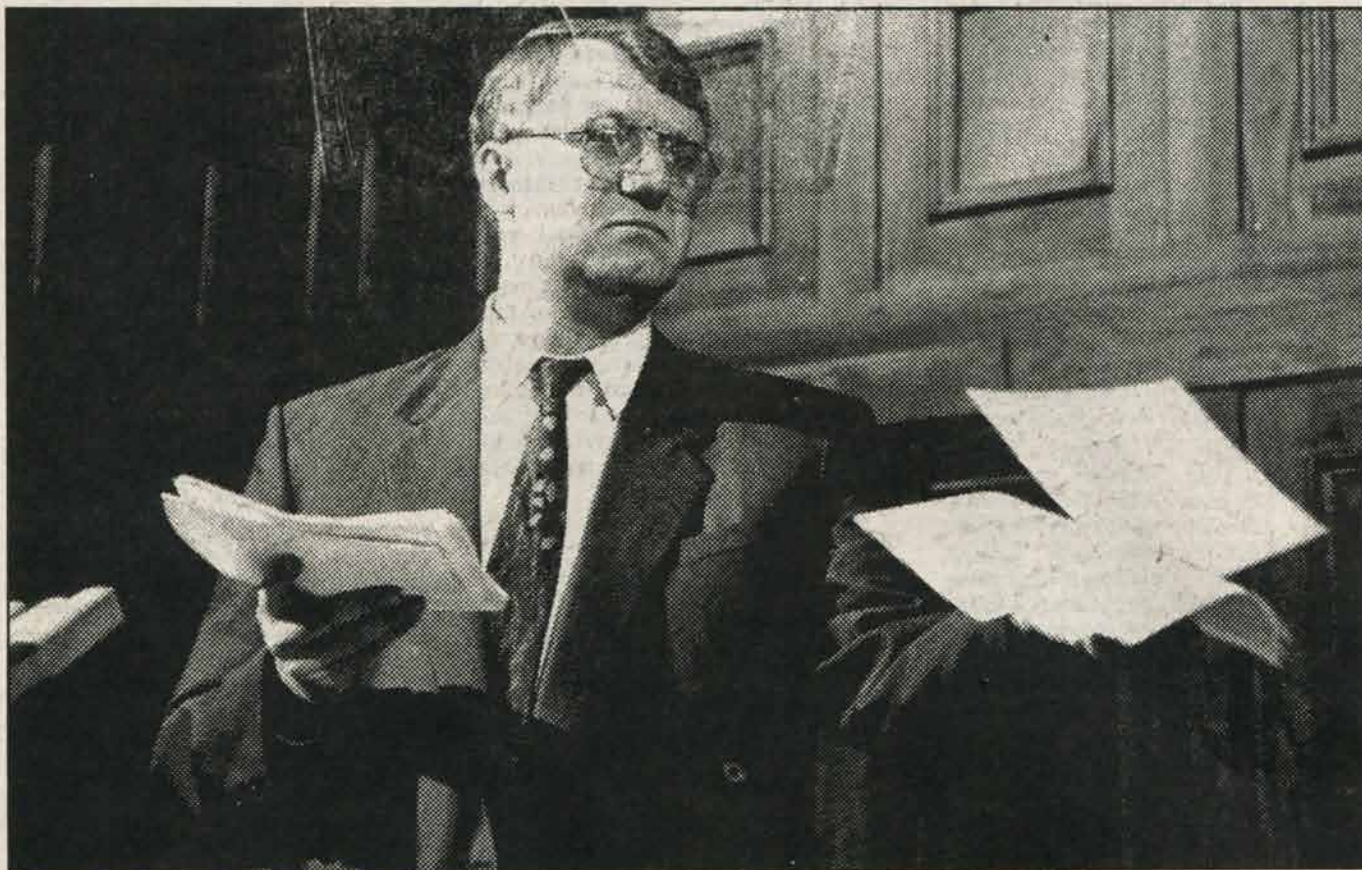
Водитељ: Шта је са инвалидским и борачким пензијама од овог рата, јер не стижу никада на време?

Др Шешел: Не стиже на време ниједна пензија. О томе сам већ говорио.

Водитељ: Докле се стигло са "Црвеном заставом" и увођењем приватизације? Да ли има шансе да се одобри увоз половних аутомобила?

Др Шешел: Тешко иде са "Црвеном заставом". Недавно су били неки додатни преговори са "Пежоом", али видите сада да је Европска унија одлучила да обустави све инвестиције.

Дакле, тешко је ићи на приватизацију "Заставе", а то је једини лек. Око половних аутомобила мораћемо неку одлуку да донесемо у најскорије време. О томе се разговара, али се још није искристалисало решење које би било дефинитивно.

Др Шешелј увек наступа аргументовано

Водитељ: Ђорђе из Бачке Паланке Вас пита - шта мислите о приватним телевизијским станицама и шта мислите о трансформацији РТС-а?

Др Шешелј: Ја мислим да све телевизијске станице треба да буду приватне, све радио станице осим централне државне телевизије и централног државног радија у Београду. Све друго треба да буде приватно. Мислим да РТС не треба трансформисати, треба да остане јавно предузеће, 100% државни капитал.

Матурски или пријемни испит, питање је сад

Водитељ: Због чега су господин Шешелј и чланови његове странке потписали Закон о универзитету, када знамо да је до скоро на телевизијским екранима изјављивао да одлични ђаци треба да се упишу на факултет без полагања класификационог и пријемног испита. Самим потписивањем закона одлични ђаци су изједначени са најлошијим ђацима и немају никакве бенефиције, па полажу пријемни испит, што је уједно и доказ да господин Шешелј одступа од својих предизборних обећања.

Др Шешелј: Не одступам и о томе сам већ говорио. Ми остајемо при томе, само тражимо варијанту како то да применимо. Друго, одлични ђаци нису изједначени са оним који су имали слабији успех, јер већ одређен број поена добијају на основу свог претходног школовања.

Ја се слажем да је апсолутно несхватљиво, нелогично да се полаже и матурски испит и пријемни испит. Један од њих је сувишан. Један од њих треба укидати.

Водитељ: Снежана Нешић из Бачке Паланке пита - Да ли се може донети закон да се са бироа за запошљавање по неком редоследу људи запошљавају? Има нас доста са високом школском спремом, а немамо запослење, јер немамо везу.

Др Шешелј: Веза је проблем друштвеног сектора. Када се укине друштвени сектор престаје запошљавање на основу везе. Када се изврши приватизација, власници, било да је акционарско друштво, било да су радници постали акционари, било да је неко купио предузеће, власници ће строго водити рачуна кога запошљавају. Неће запошљавати преко везе, него на основу квалитета и стручности.

Одговорност радикала од 24. марта

Водитељ: Гледалац из Бачке Паланке Вас пита, а избеглица из Босне - како објашњавате да од како сте Ви и Слободан Милошевић дошли на чело Србије све нам је горе и горе?

Др Шешелј: Српска радикална странка је дошла на власт тек 24. марта. Од 24. марта наовамо ми носимо одговорност за све што се деси у Србији и добро и лоше. Пре тога смо били опозициона политичка партија, а није нам све горе и горе због доласка на власт Слободана

Милошевића, него што су много раније западне силе пројектовале разбијање Југославије и свођење Србије на границе београдског пашалука.

Оно што сада нама Американци покушавају да спроведу, на исти начин је већ једном Хитлер урадио 1941. године. Како је Хитлер распарчао Србију и српске земље 1941. године сада Американци покушавају урадити.

Дакле, то није ствар природе режима у Београду, способности или неспособности било ког политичара, већ је то ствар воље западних сила којима морамо да се супротставимо, јер нам у противном нема опстанка.

Више пензионера него запослених

Водитељ: Мира из Бачке Паланке пита - да ли се неко у Новом Саду позабавио Комисијом за одлазак у пензију? Онај ко не може да плати умире, а ко има пара и здравља одлази у пензију.

Др Шешелј: Тај проблем није присутан само у Новом Саду него широм Србије. Имамо огроман број младих пензионера који преко везе добију лекарска уверења подмићивањем, потплаћивањем и мораћемо у једном тренутку да кренемо и на ревизију тих превремених пензија, да видимо како ту стоји стање.

Да ли је заиста реч о људима неспособним за рад, о 100-процентним инвалидима, о инвалидима вишег процента, или је реч о измишљеним боле-

сницима који су преко везе добили лекарско уверење које им је омогућило препремени одлазак у пензију. Практично, сада имамо скорово више пензионера него запослених.

Водитељ: Синиша и Нада Кедман из Бачке Паланке питају - да ли можете да нам помогнете да се у Бачкој Паланци отвори одељење за специјалну децу, значи предшколско специјално одељење, да та деца не би морала да иду на школовање у Принциповац или Липовицу?

Др Шешел: То је ствар локалне самоуправе. Сви објекти, дечији вртићи и објекти за децу предшколског узраста су у надлежности локалне самоуправе и треба да се обрате председнику општине, извршном одбору и да поднесу захтев. То би требало да буде иницијатива већег броја грађана. Преко одборника то треба да заступају у скупштини општине. Дакле, то је искључива надлежност локалне самоуправе.

Водитељ: Наравно, Ви сте много тога учинили у општини Земун, чији сте председник и били. Да ли нека своја добра искуства које сте тамо направили можете сада да пренесете и овде на виши, републички ниво?

Др Шешел: Недавно је нова власт, опет радикалска, али нова, нова кадровска структура објавила специјално издање листа "Земунске новине" на 260 страна и језиком фотографија показала шта су радикали урадили за првих 500 дана своје власти. Ја мислим да то земунско искуство треба да следе све друге општине у Србији.

Водитељ: Можемо да кажемо да је прва постава или прва гарнизатура првих људи Српске радикалне странке заправо сада ангажована у Влади Републике Србије. Вама су остали Ваши сарадници.

Др Шешел: Они настављају да раде истим темпом, можда ће бити још и бољи и све указује да ће бити бољи. Стево Драгишић је нови председник Општине, веома је способан, ажуран, марљив.

Водитељ: То значи да Ви у своје кадрове имате изузетно поверење?

Др Шешел: Да, а они су прво прошли кроз страначку школу.

"Независни"

медији зависе од власника

Водитељ: Пошто је било једно питање које се тицало приватних телевизијских станица, а Ви сте већ рекли какав је Ваш став када су у питању приватне телевизијске или радио станице. Да ли постоје независни медији и какво је то објективно информисање?

Др Шешел: Ја не разумем шта је то независни медиј. Медиј увек зависи од свог власника. Нама је битна приватизација медија и изграђивања неког етичког кодекса новинара. У садашњим условима ми имамо веома лоше новинарство које не подлеже скоро никаквим моралним принципима и склоно је сензационализму, лансирању лажи, измишљотина, клевета итд.

Ствар изградње новинарског етичког кодекса је у надлежности новинарских удружења и ми се у то не бисмо мешали. Ми морамо запести ред у информативној сфери и морамо подстаћи процес приватизације.

Водитељ: Југослав из Бачке Паланке пита - Да ли постоји могућност за лакши прелазак преко Дунава, јер је преко моста немогућ?

Др Шешел: Видите, са друге стране границе је Република Српска Крајина која је под непријатељском окупацијом и увек ће бити проблема на Дунаву док се не оконча окупација Републике Српске Крајине.

Ми српски радикали никада нећемо одустати од одлобања свих делова Републике Српске Крајине.

Уочи Божића не гоји се прасе

Водитељ: Из Бачке Паланке један члан ваше радикалне странке пита - како да се очисте године на Медицинском факултету у Новом Саду, када од 150 студената који изађу на тест положи њих 30? А под два - анатомија, то је уџбеник из анатомије који има 2.000 страна и како да се спреми за један испитни рок или два до три рока?

Др Шешел: Може да се спреми, чим има оних студената који успевају да спреме, значи да могу и сви остали да спреме. Ја нећу сада да браним уџбенике, јер има доста тога у уџбеницима, требало би да се шири ревизија, осавремењавање, требало би ефикасно да се све побољша на сваком плану.

Ако не може са шест сати учења може са осам сати учења дневно. Ако не може са осам, може са десет, а ако не може са десет може са 24 часа учења дневно и ако не може 24, може се устајати сат раније па 25 сати учења, ево да се мало нашалим.

Све се може и не треба нико да ме убеђује да не може, јер ја сам могао за 2,5 године да завршим Правни факултет, али не терам друге да заврше за то време, али тражим да заврше за оно време које је прописано.

Медицински факултет је пет година, за пет година просечан студент може да заврши тај факултет ако редовно студира, али ако неко чека испитне рокове да би тек тада спремао испит, онда не може.

Стручност у првом плану

Водитељ: Следеће питање упућује Зоран из Бачке Паланке - који је услов да се запосли на царини, осим да буде члан СПС-а?

Др Шешел: Ја не могу на то питање сада директно одговорити, просто ми делује невероватно да мора да буде члан СПС-а, да би се неко запослио у царини, али Српска радикална странка ће ускоро бити и владајућа странка на савезном нивоу, а ми ту водимо једну принципно јелну политику у погледу запошљава-

ња и сматрамо да пре свега треба да буде стручност у питању, а што се тиче саме царинске службе, ја сам дуго година у личним и пријатељским односима са Михаљем Кертеом и без обзира што смо у различитим странкама, никада наши приватни односи нису због тога трпели.

Ми се не слажемо у неким политичким, идеолошким стварима, али мислим да је он један коректан човек и не верујем да један принцип код запошљавања у Савезној управи царина заводи. Можемо га критиковати због овога и онога, али не верујем да је спреман на тако нешто, тако да ми ово заиста звучи веома чудно.

Нема ТВ дуела са седим студентима

Водитељ: Из Бачке Паланке гледалац пита и каже - гласао сам на претходним изборима за Шешелја, а можда се неко од професора плашио за своју егзистенцију па није изашао на дуел са вама, вероватно везано за овај претходни разговор који смо водили, али зашто је Шешелја избегао ТВ дуел са студентима?

Др Шешел: Којим студентима? Са којим студентима? Са студентима који 7 до 8 година студирају, да идем на ТВ дуел? То би било смешно и о чему да разговарамо.

Знате, бити студент то је једно привремено стање, један привремени статус који траје четири, у врх главе пет година, то је привремени статус у току кога се човек оспособљава за даљи професионални живот. Пошто је то привремено стање ја ценим оне студенте који редовно испуњавају своје законске обавезе.

Сада неки пропалитети који тамо студирају 7 до 8 година, а видео сам на оном окупљању што је Демократска странка организовала испред Филозофског факултета, има неких студената који су много старији од мене. Неки су потпуно седи дошли тамо, а о чему онда да се разговара.

Водитељ: Шта је са продајом и резиденцијом у циљу враћања старе девизне штедње.

Др Шешел: Ракао сам већ, правимо попис комплетне имовине Републике Србије и одмах прелазимо на посао.

Водитељ: Једно занимљиво питање, Милан из Бачке Паланке вас пита - да ли је могуће на Косову применити румунски систем и да ли је могуће смакнути Ругову као Чаушевског?

Др Шешел: Знате, није Ругова на власти на Косову, да бисмо примењивали румунски модел Ругова је тамо опозициони политичар и зашто бисмо ми смишљали Ругову, можда би се појавио неко још гори од њега, а у принципу смо против таквих метода политичке борбе и ликвидирамо само терористе. Оне које ухватимо да са оружјем у рукама угрожавају цивилно становништво.

Откуп и исплата на време: Влада ће у пољопривреди штитити сељацима

За пуно слободу медијског деловања

Водитељ: Ево једно питање, Душко Марковић упућује вама - како господин Шешел може да гостује као потпредседник Владе на једној илегалној телевизији, а ја вас молим само пре него што одговорите, ја бих желела да поздравим нашег гледаоца који је упутио ово питање, да му кажем да је телевизија "Ласта" предузеће које је регистровано у привредном суду за производњу и емитовање телевизијског-радио програма и од Савезне владе је добила привремену дозволу за рад на две године, и мени као раднику у овој организацији, нису јасни људи који мрзе некога ко сопственим радом зарађује новац.

Др Шешел: Друго, ја мислим да ниједна телевизија у нашој земљи није илегална, а то што некима није још регулисан статус, крива је држава, а не телевизија.

Ја сам за потпуну слободу медијског деловања, за једну либералну расподелу фреквенција, а мора и извесна такса годишње да се плаћа, та такса је била одређена у превеликом износу и након наших инсистирања, разноврсних инсистирања, такса је смањена за три четвртине.

Претпостављам да је сад подношљива, а ми смо за то да се шири што више мрежа приватних телевизија, а да се све државне приватизују, осим оне централне из Београда.

Водитељ: Следеће питање вам упућује Жика из Бачке Паланке, каже - др Шешел би морао као потпредседник

Владе да зна да су сва социјална давања из буџета Србије од фебруара 1997. године смањена за 40%. Чак се исплаћује и април 1997. који је такође смањен.

Др Шешел: Нису сва социјална давања смањена, видите да повећавамо износ пензије, за фебруар 5%, за март 11%. Заиста ми није јасно откуд та смањења од 40%. Био је проблем неке методологије обрачуна код пензија, примењивана је нека неадекватна методологија, а то ја не знам, то су ми објашњавали из стручних служби тог мипи-старства, јер је то рађено у ранијем периоду. Ми стриктно следимо закон и идемо са тим повећањима.

Водитељ: Божа Марковић из Бачке Паланке пита - када ће се решити пензије избеглица из Хрватске?

Др Шешел: Те пензије ће се једног дана решити сигурно, али када, то је сада крупно питање, не верујем да ће се решити тако брзо. Ми морамо прво да проверимо упис у књигу држављана и да људима признамо и та статусна права, а ствар даљих и евентуалних међудржавних споразума, то је регулисање исплата из Хрватске. У сваком случају Хрватска ће очигледно то изабавати годинама, а можда и деценијама.

Ако сада дамо Косово, сутра ћемо и Војводину

Водитељ: Бошковић из Бачке Паланке пита - да ли је господин Шешел способан да на неки начин суди, да ли ми можемо сачувати Косово ако цео свет подржава Албанце.

Др Шешел: Можда нисам способан, али ја мислим да можемо и желим да га сачувамо и учинићу све што је у мојој моћи да се сачува Косово, а да ли ћемо успети или нећемо, то је сада друго питање.

Требало би да сви будемо одлучни у одбрани Косова, ако сада дамо Косово, сутра ћемо и Војводину. Како ћемо сачувати Војводину, ако предамо данас Косово.

Земунски пример за све општине

Водитељ: Светлана из Бачке Паланке, ово је и последње питање нашег гледаоца на које ћемо одговорити - да ли ће се у Бачкој Паланци решавати питање избеглица у смислу стана, посла и свега тога.

Др Шешел: То је сада питање локалне власти и ја мислим да је веома тешко очекивати већи број станова, јер нешто ће се изградити, али је веома важно да се код тих станова који се изграде и тих неких избегличких насеља, да се неки строги критеријуми код доделе поштују.

Дакле, да се пре свега додељује породицама палих бораца, ратној сирочади, породици са много деце и слично. Мислим да је земунски пример око доделе општинске земље треба да следе све општине и да се иде масовно у том правцу.

Знате, да је тако урађено још 1991. године када је дошло до првог таласа избеглица, па 1992, 1993, 1995. јер тада су многе избеглице имале неки динар уштеђевине, па су могле да улажу у кров над главом.

Сада су многи истрпели то, али још није касно да се ту нешто учини. Да се људима по најповољнијим условима доделе плацеви, да се ископају темељи, па ће нешто сами избетонирати, па ће прву плочу излити и када се излије прва плоча, тада је практично већ све готово. Ту локалне власти морају да буду храбрије и да иду на масовну парцелизацију.

Водитељ: Било је то последње питање у нашем вечерашњем разговору.

Господине Шешел, да ли сте желели да кажете нешто о чему нисмо причали вечерас?

Др Шешел: Ја сам дошао овде да одговарам на ваша питања и питања ваших гледалаца и трудим сам се да одговорим на сва питања.

Водитељ: Онда ми само остаје да вам се захвалим што сте вечерас били мој гост, да вас поздравим. Поштовани гледаоци, био је то господин Војислав Шешел, потпредседник Владе Републике Србије и председник Српске радикалне странке. Хвала вам пуно још једном што сте били наш гост. Желимо вам пријатно вече и, наравно, да останете уз наш програм.

СПОЉНОПОЛИТИЧКЕ АКТИВНОСТИ СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

НОВИ РАДИКАЛИ УСПЕШНИ КАО СТАРИ!

ВЛАСТ СРПСКИХ РАДИКАЛА У СКУПШТИНИ ОПШТИНЕ ЗЕМУН

НОВИ РАДИКАЛИ УСПЕШНИ КАО СТАРИ!